

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Nordisk og lesevitenskap	Vårsemesteret, 2023 Åpen/ konfidensiell
Forfatter: Gunn Vassbø Rovik (signatur forfatter)
Veileder: Jan Kristian Hognestad	
Tittel på masteroppgaven: Bygdebyen Ålgård – fra jærmål til bymål? En sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet på Ålgård Engelsk tittel: The rural town of Ålgård – from the Jæren dialect to an urban variety? A sociolinguistic study of the dialect spoken in Ålgård	
Emneord: sosiolingvistikk, talemål, dialekt, Ålgård, Gjesdal, Rogaland, språk	Antall sider: 97 + vedlegg/annet: 21 Stavanger, 15.05.23

Bygdebyen Ålgård – fra jærmål til bymål?

En sociolingvistisk undersøkelse av talemålet på Ålgård

Gunn Vassbø Rovik

Mastergradsoppgave i nordisk og lesevitenskap
Institutt for kultur- og språkvitenskap
Fakultetet for utdanningsvitenskap og humaniora
Universitetet i Stavanger
Våren 2023

FORORD

Jeg må klype meg i armen: Det er nesten uvirkelig at jeg nå skriver forordet og er ferdig med masteroppgaven min. Reisen har vært lang, god og interessant. Jeg har lært svært mye og er takknemlig for muligheten til å gjennomføre dette arbeidet som erfaren lærer.

Først av alt vil jeg takke informantene som deltok i denne undersøkelsen. Dere er fire enestående ungdommer som har bidratt med nyttige, interessante og kloke tanker i intervjuene. Jeg setter stor pris på innsatsen deres og takker hjertelig for at dere stilte opp.

Jeg vil også rette en stor takk til Jan Kristian Hognestad som har vært en inspirerende, konstruktiv og god veileder gjennom hele prosessen. Din eksepsjonelle kunnskap og entusiasme har vært uvurderlig, og jeg setter stor pris på all hjelpen du har gitt meg.

Arbeidsrommet mitt på skolen fortjener en stor takk. Dere har engasjert dere i mine utgreiinger om spennende funn, og dere har støttet meg når jeg trengte det. Jeg kunne ikke ha bedt om en bedre heiagjeng! Kamilla, IKT-eksperten min, du er god som gull.

Sølvi, min gode kollega og medstudent. Studiene og masterskrivingen hadde aldri vært det samme uten deg. Tusen takk for gode samtaler på UIS, på sms, på snap, på messenger og telefon, for lange lunsjer og et særdeles kjekt utenlandsopphold i skrivestua i Spania.

Til slutt vil jeg takke mann, barn og gode venner. Dere har vært tålmodige, gitt meg tid og støttet meg hele veien. Jeg er takknemlig for å ha en så fin familie og vennegjeng i livet mitt.

Sandnes, mai 2023

Gunn Vassbø Rovik

TEGNFORKLARINGER OG FORKORTELSER

I denne oppgaven vil jeg ha behov for å gjengi muntlig tale med skrift. Jeg vil bruke kursivert normalortografi i noen tilfeller, og når det er avgjørende å gjengi uttalen mest mulig nøyaktig, vil jeg bruke det internasjonale fonetiske alfabetet (IPA).

Tegn	Forklaring	Eksempel
¹	Tonem 1	/ ¹ bønde/ bønder
²	Tonem 2	/ ² bøne/ bønner
:	Lang vokal	/hæ:r/ her
/.../	Fonemisk transkripsjon	/trol/ troll
[...]	Fonetisk transkripsjon	[vɛj̥jøn] veggen
>	Har utviklet seg til	fjedl > fjell
<i>kursiv</i>	Talespråk med normalortografi	<i>tæge</i>

Forkortelser

adj.	adjektiv
adv.	adverb
pron.	pronomen
prep.	preposisjon
intj.	interjeksjon
s.	substantiv
v.	verb
trad.	tradisjonell

INNHold

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA	I
1 INNLEDNING	1
1.1 Formål.....	2
1.2. Problemstilling.....	2
1.3 Empirisk grunnlag.....	2
1.4 Oppgavens struktur	3
2 ÅLGÅRD: SAMFUNN OG SPRÅK	4
2.1 Geografisk plassering og veiforbindelser	4
2.2 Ålgårds framvekst som større tettsted.....	6
2.3 Folketallsutvikling og skoletilbud	7
2.4 Språket på Ålgård	9
2.4.1 Dialekttrekk i Rogaland.....	9
2.4.2 Den «tradisjonelle» dialekten på Ålgård	10
2.4.3 Fonologi	10
2.4.3.1 Det lange æ-fonemet	11
2.4.3.2 Svarabhaktivokalen	11
2.4.3.3 Diftonger.....	11
2.4.3.4 Bakre-r	11
2.4.3.5 Lenisering av plosiver	11
2.4.3.6 Palatalisering	12
2.4.3.7 Affrikat.....	12
2.4.3.8 Differensiering og segmentering av konsonantforbindelser.....	12
2.4.4 Morfologi	12
2.4.4.1 Substantiv.....	13
2.4.4.2 Verb	13
2.4.4.3 Personlige pronomen	13
2.4.4.4 Oppsummert oversikt over den tradisjonelle dialekten på Ålgård	14
2.5 Valg av språklige variabler til den sociolingvistiske studien.....	15
2.5.1 Variabel 1: Æ-fonemet.....	16
2.5.2 Variabel 2: Svarabhaktivokal	16
2.5.3 Variabel 3: Monoftongering av au.....	17
2.5.4 Variabel 4: Lenisering av plosiver	17
2.5.5 Variabel 5: Palatalisering av velare plosiver	18

2.5.6 Variabel 6: Affrikat.....	18
2.5.7 Variabel 7: Utjevning av differensierte og segmenterte konsonantforbindelser	18
2.5.8 Variabel 8: Flertalls-r i ubestemt form	19
2.5.9 Variabel 9: Omlyd i presens av verb.....	19
2.5.10 Variabel 10: Perfektum partisippformer	20
2.5.11 Variabel 11: Infinitivsending.....	20
2.5.12 Variabel 12: Substantiv, hunkjønn: ubestemt artikkel <i>ei</i> eller <i>en</i>	20
3 TEORI	22
3.1 Dialektologi.....	22
3.2 Sociolingvistikk	23
3.3 Språkendringer	25
3.3.1 Akkomodasjon.....	26
3.3.2 Sosiale nettverk	27
3.3.3 Identitet og språk	28
3.3.4 Personlighet og språk.....	29
3.3.5 Språk og kjønn	30
3.4 Debatten om et standardtalemål	31
3.4.1 Påvirkning fra bokmål.....	33
3.4.2 Påvirkning fra media.....	34
3.5 Regionalisering	34
3.6 By og bygd	35
3.7 Frakopling og tilbakekopling	36
3.8 Tidligere forskning på talemålet i Rogaland.....	37
3.8.1 Forskning i Gjesdal.....	37
3.8.2 Nyere forskning i Stavanger	38
3.8.3 Nyere forskning i Sandnes	39
3.8.4 Nyere forskning på Jæren.....	40
4 METODE.....	41
4.1 Forskningsdesign	41
4.2 Metodebegrepet	41
4.3 Kvalitativ og kvantitativ metode.....	42
4.4 Reliabilitet og validitet.....	43
4.5 Innsamling av data til forskningen på den «tradisjonelle» dialekten.	44
4.5.1 Registrering av data – videoopptak.....	45
4.6 Informantene.....	46
4.6.1 Informantutvalget	46

4.7 Sosiolingvistisk samtaleintervju	48
4.8 Bildetest.....	49
4.9 Arbeid med samtaleintervjuene.....	52
5 PRESENTASJON AV FUNN HOS DE YNGRE INFORMANTENE	53
5.1 Resultat: språklige variabler	53
5.1.1 Variabel 1: Æ-fonemet.....	53
5.1.2 Variabel 2: Svarabhaktivokal i adjektiv.....	55
5.1.3 Variabel 3: Monoftongering av <i>au</i>	55
5.1.4 Variabel 4: Lenisering av plosiver	56
5.1.5 Variabel 5: Palatalisering av velare plosiver <i>-g</i> og <i>-k</i> i innlyd.....	57
5.1.6 Variabel 6: Affrikat.....	58
5.1.7 Variabel 7: Utjevning av differensierte og segmenterte konsonantforbindelser	58
5.1.8 Variabel 8: Flertall-r i ubestemt form	59
5.1.9 Variabel 9: Omlyd i presens av verb.....	60
5.1.10 Variabel 10: Perfektum partisippformer	62
5.1.11 Variabel 11: Infinitivsending.....	63
5.1.12 Variabel 12: Substantiv, hunkjønn: ubestemt artikkel <i>ei</i> eller <i>en</i>	64
5.1.13 Oppsummering av resultat: språklige variabler	65
5.2 Resultat: sosiale variabler	68
5.2.1 Kjønn.....	68
5.2.2 Interesser.....	69
5.2.3 Utdanning og framtidsplaner	71
5.2.4 Forholdet by – bygd.....	73
5.2.5 Del to: Samtale om språk (etter bildetesten).....	76
5.2.6 Oppsummering av sosiale variabler.	78
6 DRØFTING AV RESULTAT	80
6.1 Ålgård-dialekten i kontakt med andre talemål	80
6.2 Akkomodasjon	80
6.3 Identitet, kjønn og personlighet.....	83
6.3.1 Kjønn og språk.....	84
6.3.2 Personlighet og språk	85
6.4 Løse eller tette nettverk?	87
6.5 Nord-Jæren eller Sør-Jæren? Bygd eller by?.....	88
6.7 Tre språktrekk som har forsvunnet fra talemålet på Ålgård	90
6.6 Regional eller nasjonal påvirkning?.....	90
6.7 Ålgård – et diffust eller et fokusert språksamfunn?.....	92

6.8 Hvorfor har Eli flere nyere former i talemålet enn de andre?	93
7 AVSLUTNING	95
7.1 Ideer til videre forskning	96
LITTERATURLISTE	98
VEDLEGG	103
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	103
Vedlegg 2: Intervjuguide	106
SAMMENDRAG	108

Oversikt over figurer

Figur 1: Oversiktsbilde over Gjesdal kommune og områdene rundt	4
Figur 2: Oversiktsbilde over Ålgård og områdene rundt. Ålgård ligger ca. 10 km sør for Sandnes. E39 markert med rødt (Kartverket, u.å.).....	5
Figur 3: Befolkning og endringer etter år. Figuren viser folketallsutviklingen fra 1951-2022 1. januar (Tettsteders befolkning og areal, u.å.)	8
Figur 4: Illustrasjon av den talespråklige hierarkipyramiden	32
Figur 5: Figuren viser hvordan oppfatning av virkelighet bestemmer metode	42
Figur 6: Figuren viser hvordan valg av metode bestemmer oppfatning av virkelighet	42
Figur 7: Resultat for variabel 3, monoftongering av au	56
Figur 8: Resultat for variabel 4, lenisering av plosiver	57
Figur 9: Resultat for variabel 7, utjevning av segmenterte konsonantforbindelser	59
Figur 10: Resultat for variabel 8, flertalls-r i ubestemt form	60
Figur 11: Resultat for variabel 9, omlyd i presens av verb, ha	61
Figur 12: Resultat for variabel 9, omlyd i presens av verb, komme	61
Figur 13: Resultat for variabel 9, omlyd i persens av verb, ta	62
Figur 14: Resultat for variabel 10, perfektum partisipp av verbet gå	63
Figur 15: Resultat for variabel 11, infinitivsending	63
Figur 16: Resultat for variabel 12, substantiv, svake hunkjønnsord, ubestemt artikkel ei eller en	64
Figur 17: Resultat for variabel 12, substantiv, sterke hunkjønnsord, ubestemt artikkel ei eller en	65

Oversikt over tabeller

Tabell 1: Oversikt over tradisjonelle dialekttrekk i Rogaland (Mæhlum & Røynealand, 2012, s. 89–98; Sandvik, 1979)	9
Tabell 2: Oppsummert oversikt over den tradisjonelle dialekten på Ålgård	14
Tabell 3: Ord med diftongen au som blir undersøkt	17
Tabell 4: Eksempel på ord som kan undersøkes om lenisering.....	17
Tabell 5: Eksempel på ord med segmenterte konsonantforbindelser som blir undersøkt.....	19
Tabell 6: Eksempel på ord med flertalls-r i ubestemt form flertall som blir undersøkt.....	19
Tabell 7: Ordformer av omlyd i presens som blir undersøkt.....	20
Tabell 8: Substantiv av hunkjønn som blir undersøkt	21
Tabell 9: Informasjon om informantenes alder, klasse, hovedmål på skolen, kjønn og foreldrebakgrunn	47
Tabell 10: Oversikt over forventede språkvariabler til bildene fra bildetesten. Noen bilder åpner for flere mulige variabler. Sammenhengen mellom utvalgte bilder og tiltenkte variabler vises i kolonnen til høyre	50
Tabell 11: Ord som tradisjonelt har /æ:/ i Ålgård-dialekten slik de forekommer i samtaleintervjuene. Tomme felt betyr at jeg ikke fikk belegg hos informantene	54
Tabell 12: Adjektiv med og uten svarabhaktivokal slik de framkommer i samtaleintervjuene	55
Tabell 13: Oversikt over ord der en tradisjonelt ville palatalisert velare plosiver -g og -k i innlyd, men som alle informantene avpalataliserer	57
Tabell 14: Oversikt over ord med tradisjonell kj-lyd /ç/ slik de forekommer i samtaleintervjuene.....	58
Tabell 15: Oppsummering av resultat for språklige variabler	65
Tabell 16: Oversikt over tradisjonelle og nyere språktrekk	67

Tabell 17: Informasjon om informantenes alder, klasse, hovedmål på skolen, kjønn og foreldrebakgrunn	68
Tabell 18: Oversikt over fritidsinteresser hos informantene	69
Tabell 19: Oversikt over informantenes mediebruk	70
Tabell 20: Oversikt over informantenes utdanningsplaner	71
Tabell 21: Oversikt over hvor informantene vil bo i framtida.....	72
Tabell 22: Oversikt over synet på det å reise og eventuelle reiseplaner for framtida.....	72
Tabell 23: Oversikt over a) informantenes syn på det å bo på Ålgård, b) hvor informantene sier de er fra hvis de er på reise og c) informantenes syn på om de savner noe på Ålgård	73
Tabell 24: Oversikt over informantenes syn på om Ålgård bør få bystatus.....	74
Tabell 25: Oversikt over hvor informantene drar for å handle	75
Tabell 26: Oversikt over informantenes forhold til bygdene i kommunen	76
Tabell 27: Oversikt over informantenes holdninger til språk.....	76
Tabell 28: Oversikt over personlighetstyper, homo domesticus og homo dynamicus.....	79

1 INNLEDNING

Denne masteroppgaven tar for seg en undersøkelse av talemålet på Ålgård, fra perspektivet til en utflyttet gjesdalbu som har bodd i Sandnes i 25 år, og som er norsklærer i en videregående skole. Jeg reiser tilbake til min gamle hjemkommune Gjesdal for å finne ut hvordan det står til med dialekten på Ålgård.

Min personlige tilknytning til stedet har gitt meg førstehåndskjennskap til dialekten og en sterk interesse for å utforske den mer. Med norsk som fagfelt har jeg alltid vært nysgjerrig på talemålene i regionen, og jeg opplever Ålgård som et språklig interessant område. For det første er området preget av utbygging, tilflytting og jevn folkevekst. Det fører vanligvis med seg endringer på flere områder, også på det språklige. For det andre er det ingen som har forsket på talemålet på Ålgård før, og denne masteroppgaven tar sikte på å fylle litt av dette kunnskapsgapet. Jeg er interessert i å finne ut om det tradisjonelle talemålet på Ålgård har endret seg, og hvilke endringer som eventuelt har skjedd. Er det dialektene på Nord-Jæren som påvirker Ålgård-dialekten, eller er påvirkningen større fra de jærskede dialektene i sør? Hvordan snakker ungdom på Ålgård i dag?

Denne oppgaven vil forhåpentligvis være et viktig første skritt i å utforske og dokumentere talemålet på Ålgård, og bidra til økt kunnskap innenfor sociolingvistisk forskning generelt.

1.1 Formål

Formålet med oppgaven er å finne ut hvordan det står til med talemålet til de unge på Ålgård. Vil det være store forskjeller mellom den tradisjonelle dialekten og dialekten til ungdommene i undersøkelsen? Ålgård har gjennomgått omfattende urbaniseringsprosesser og har jevn befolkningsvekst. Vil dette ha betydning for språksituasjonen til stedet?

1.2. Problemstilling

Utgangspunktet for undersøkelsen er denne problemstillingen formulert som to spørsmål:

- **Hva er språksituasjonen blant ungdom på Ålgård i dag sammenlignet med eldre språkbrukere?**
- **Hvilke faktorer kan ha betydning for at språksituasjonen er slik?**

Siden Ålgård har hatt jevn befolkningsvekst så lenge som over 100 år, tilflytting, boligutbygging og et voksende sentrum, er det grunn til å tro at dette har påvirket dialekten på en eller annen måte. Tilflyttingen startet med industriutviklingen på begynnelsen av 1900-tallet og gjorde at folk flyttet fra andre kommuner for å ta seg arbeid på Ålgård. Kommunen la til rette for utbygging av store boligfelt med romslige tomter. Alt dette må ha ført til hyppig språkkontakt som kan føre til språkendringer.

Fordi det ikke finnes noe forskning på Ålgård-dialekten, vil jeg først forske på den tradisjonelle dialekten og forsøke å lage en skisse av denne. Det gir meg dermed et referansegrunnlag når jeg deretter vil undersøke talemålet til de unge på Ålgård. Undersøkelsen av det yngre talemålet er både kvantitativ og kvalitativ, hvor den kvalitative delen har størst tyngde. Jeg vil sammenligne funnene fra de eldre informantene med funnene fra de yngre informantene, studere generelle faktorer som kan påvirke språksituasjonen på Ålgård, samt undersøke sammenhengene mellom informantenes subjektive opplevelser og personlighet, og språklig atferd. Jeg lar meg inspirere av Martin Skjekklands undersøkelse av talemålet til ungdom i Kvinesdal, hvor han fant sammenhenger mellom graden av tradisjonelle språkformer og hjemmekjær eller utovervendt livsorientering.

1.3 Empirisk grunnlag

Jeg har brukt to videoopptak fra 1999 for å lage en skisse av den tradisjonelle dialekten på Ålgård. Videoopptakene inneholder samtaler om liv og virke i tilknytning til 2. verdenskrig. Jeg har laget en skisse av talemålet med utgangspunkt i to menn fra Ålgård som deltar hver for

seg i opptakene. Jeg skriver mer om dette i kapittel 4.5. De unge informantene i studien er to gutter og to jenter på 15 år som går i 10. klasse på ungdomsskolen på Ålgård. De stilte opp til samtaleintervju som ble tatt opp digitalt. I intervjuene får jeg svar på hvilke språklige varianter ungdommene bruker, og jeg får fine samtaler der *innholdet* i samtalen er vesentlig for å kunne svare på problemstillingen.

1.4 Oppgavens struktur

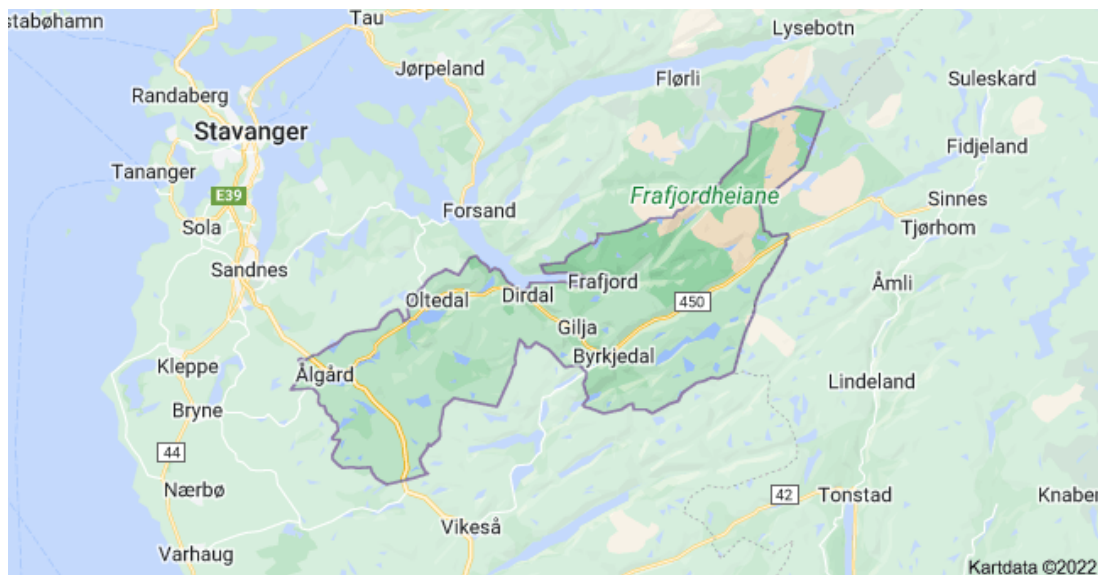
I neste kapittel gir jeg en beskrivelse av Ålgårds framvekst fra bygd til et større tettsted. Jeg gir videre en beskrivelse av det tradisjonelle talemålet på Ålgård basert på min egen forskning, samt gjør rede for valg av språklige variabler til den sosiolingvistiske studien. I kapittel 3 gjør jeg greie for det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for å drøfte resultatene. I tillegg presenterer jeg et utvalg av tidligere forskning på talemålene i Rogaland. Kapittel 4 inneholder metodeteori og mine egne metodevalg i oppgaven. I kapittel 5 presenterer jeg forskningsfunnene jeg har gjort hos de yngre informantene både når det gjelder de språklige variablene og de sosiale variablene. Kapittel 6 inneholder en drøfting av resultatene, mens det siste kapitlet gir en oppsummering av resultatene og forsøker å besvare problemstillingene. Videre presenterer jeg også noen ideer til fremtidig forskning.

2 ÅLGÅRD: SAMFUNN OG SPRÅK

I dette kapitlet plasserer jeg Ålgård geografisk, gjør greie for industriutviklingen og ulike veiforbindelser. Jeg forsøker å vise hvordan bygda vokste fram til å bli et større tettsted i løpet av industrialiseringen på begynnelsen av 1900-tallet. Til slutt skriver jeg hva som kjennetegner språket på Ålgård slik det har framstått i denne perioden.

2.1 Geografisk plassering og veiforbindelser

Gjesdal er en kommune i Rogaland fylke og tilhører Jæren. Ålgård er kommunens administrasjonssenter og største tettsted. Andre tettsteder er Oltedal, Dirdal og Gilja. Kommunen grenser til Bjerkreim i sør, Sandnes i nord, Time i vest og Sirdal i Agder i øst (Thorsnæs et al., 2022). Det er en langstrakt kommune i areal, og som vi ser ligger Ålgård helt vest på kartet og grenser til Sandnes og Time. Her bor 78% av befolkningen (Dalsegg, u.å.).

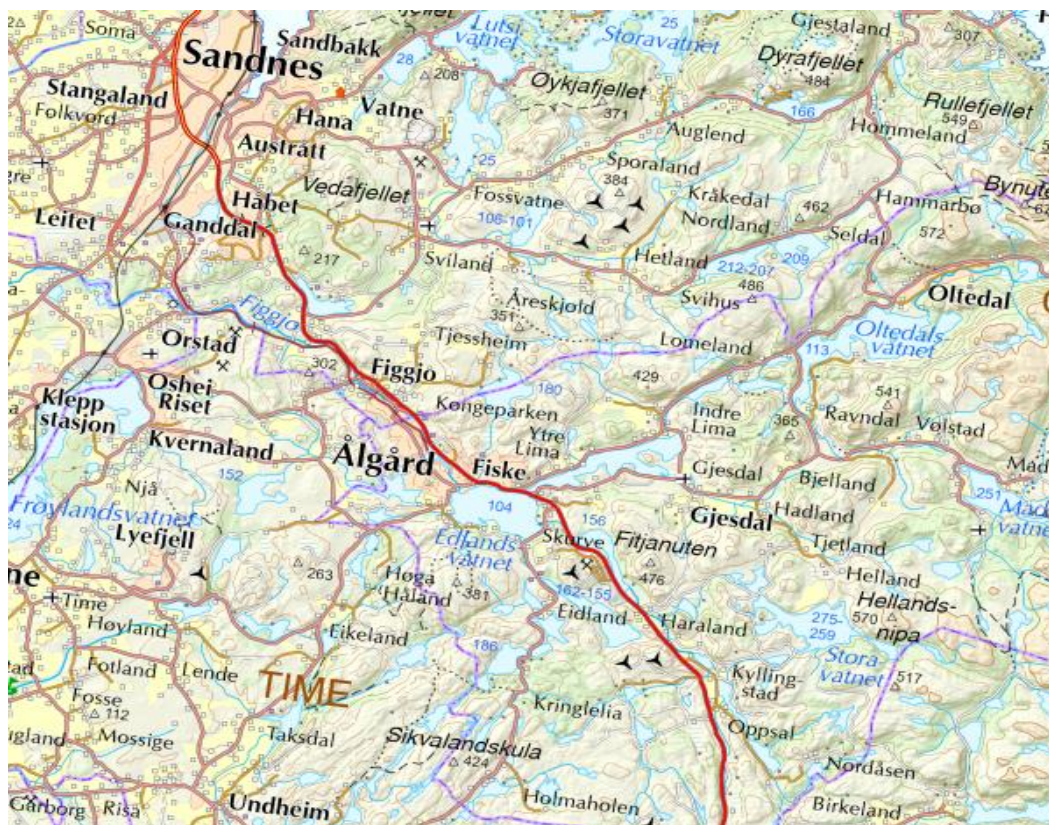

Figur 1: Oversiktsbilde over Gjesdal kommune og områdene rundt¹

E39 går gjennom Ålgård, nordover til Sandnes og Stavanger og sørover til Bjerkreim. Fylkesvei 506 går sørover til Bryne og fylkesvei 45 går nordøstover gjennom Oltedal, Dirdal, Gilja og videre til Sirdal i Agder. Veiforbindelsene mellom de ulike stedene har eksistert over lang tid, og det er interessant å se på utviklingen av disse da de kan fortelle oss noe om hvilken språkkontakt gjesdalbuen har hatt.

¹ Hentet fra Google Maps 26.09.2022

<https://www.google.com/maps/place/Gjesdal/@58.8312401,6.2322547,10z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x46398784ecca0de5:0xc0f315144ccd6e5!8m2!3d58.8353384!4d6.3127272>

Figur 2: Oversiktsbilde over Ålgård og områdene rundt. Ålgård ligger ca. 10 km sør for Sandnes. E39 markert med rødt (Kartverket, u.å.)

På begynnelsen av 1800-tallet bestod veiene i Gjesdal og Ålgård av ride- eller kløvveier. Gjesdalbuen fraktet handelsvarer fra Sandnes og Stavanger på hesteryggen eller på sleder. Det eksisterte tidlig på 1800-tallet en postvei gjennom Bjerkreim og Gjesdal og fram til Nedre Austrått² som egnet seg som ridevei. Behovet for bedre veier var stort, og i 1870 stod hovedveien mellom Sandnes og Helleland ferdig. Dette var den viktigste handelsveien for gjesdalbuen (Alsvik, 1989, s. 157). Gjesdalbuen var avhengig av å reise til Sandnes og Stavanger for å kjøpe og selge varer. Det eksisterte ikke noe landhandel på Ålgård før i 1885, og vi forstår dermed at veien nordover til Sandnes var avgjørende for handelsvirksomheten på Ålgård (Nordås, 1989, s. 48).

Mellom Time og Gjesdal eksisterte det en vei som ble kalt for «prestveien». Den ble blant annet brukt av presten som kom fra Lye for å holde preken i Gjesdal-kirken. Veien ble også benyttet av gjesdalbuer som hadde ærend på prestegården, eller av folk fra Time som skulle til Gjesdal for å kjøpe trematerialer eller andre ærend (Alsvik, 1989, s. 158).

² Nedre Austrått tilhørte Høyland kommune, men er i dag en bydel i Sandnes kommune.

På begynnelsen av 1900-tallet gikk det en rutebil mellom Sandnes og Ålgård som skulle frakte passasjerer til fabrikkarbeidet. Det var kamp om plassen og håpet om en jernbane på denne strekningen vokste fram. Etter mye om og men ble Ålgårdbanen bygget mellom Ganddal og Ålgård og offisielt åpnet i 1924. Banen er en sidelinje til Jærbanen. Allerede i 1955 blir persontrafikken avviklet, men godstrafikken fortsatte fram til 1988. I dag er banen nedlagt, men det eksisterer fremdeles et håp i Gjesdal om gjenåpning. Dermed er E39 fortsatt den viktigste veien for gjesdalbuen (Norconsult, 2022).

2.2 Ålgårds framvekst som større tettsted

Gjesdal har alltid vært en jordbrukskommune, men fedrift var viktigere enn kornproduksjon (Nordås, 1989, s. 31). Det er saueholdet som har preget kommunen – også i dag. Ull fra sauen var det viktigste råmaterialet og ble brukt til spinning, veving og strikking. Ullproduksjonen blir profesjonalisert på slutten av 1800-tallet med etableringen av Aalgards Uldspinderi. Fossekraften var avgjørende for etableringen av spinneriet i det daværende sentrumet på Ålgård, men et godt veinett førte også til utvikling av næringslivet. Spinneriet vokser i produksjon og areal og blir til det vi kjenner som D.F.U. – De forenede Ullvarefabrikker, stiftet i 1916 (1989, s. 63). Framveksten av ullvareindustrien førte til sysselsetting for gjesdalbuen og for folk fra Høyland (i dag Sandnes), Sandnes, Time og Bjerkreim. Det førte også til tilflytting og folkevekst. I bygdeboka skriver Nordås at Ålgård vokste, i løpet av 25 år, fram til en liten *bygdeby* med 500 mennesker på slutten av 1800-tallet (1989, s. 65). Det bodde ca. 600 mennesker på Ålgård i år 1900, som økte til ca. 1000 mennesker i 1914 (1989, s. 67). På forholdsvis kort tid utvikler Ålgård seg fra gårdsbruk til *industritettsted*, der D.F.U. utgjør en viktig hjørnesteinsbedrift. Aftenbladet omtaler til og med Ålgård som by, «En arbeiderby paa landsbygden» og skriver om arbeiderfamiliene som får bo i pene hus med hager til (1989, s. 14). D.F.U. har hatt stor betydning for framveksten av Ålgård som tettsted.

En annen næring som etablerte seg med industrialiseringen var Ålgård Meieri. Det ble etablert i 1892 og hadde melkeprodusenter fra Gjesdal, Høyland og Time. Meieriet hadde eget utsalgssted i Stavanger og eksporterte i tillegg en hel del til England.

Utviklingen av Ålgård førte til et behov for egen bank. Gjesdalbuen måtte reise ut av bygda og til Høyland Sparebank for å ta opp lån, men i 1885 fikk kommunen sin egen bank, Gjesdal Sparebank. Denne etablerte seg på Ålgård i 1899 og ble viktig for industrien som hadde etablert seg i Gjesdal (1989, s. 84–87)

Utover 1900-tallet kommer det flere næringer til Ålgård, strikkefabrikk, strømpefabrikk, trevareindustri, slakterforretninger og kjøttprodusent. Tekstilindustrien opplever konkurranse med utlandet og jappetid på 80-tallet, og etter hvert er over 100 år med tekstilhistorie og arbeidsplass for svært mange på Ålgård over. På 80-tallet åpnes det kjøpesenter med flere spesialbutikker. Ålgård ligner mer og mer på en by. I 1985 skriver Stavanger Aftenblad om innflytting og utbygging på Ålgård «... det er slutt på den tida då alle kjende alle. Dengong Gjesdal var sau, spinneri, steinras, ski og salmevers. Dengong Ålgård var DFU, De Forenede Ullvarefabrikker, eller omvendt. Fabrikkpipa lèt ikkje lenger og DFU er snart mest kjent for tome bygningar og møbelutsal.» (1989, s. 295).

I 1986 åpner det en stor fornøylespark på Ålgård, Kongeparken. (1989, s. 308–309). Kongeparken er i dag en av Rogalands største turistattraksjoner. Selv om det kommer nye næringer til, er det slik at Gjesdal likevel er en av landets største sauekommuner, men da uten tekstilproduksjon. (Voll, u.å.).

I dag framstår Ålgård sentrum som nytt og ligger nær E39. Her finner man kjøpesentrene Amfi og Norwegian Outlet³, restauranter, bank, park og kirke. Den største DFU-bygningen rommer bibliotek og kulturhus.

Utover 2000-tallet har kommunen etablert et område på Skurve, sør for Ålgård, til næringsutvikling. Gjesdal Næringspark ligger strategisk til langs E39 og har i dag ca. 20 aktører i parken, blant annet Asko Rogaland, Bama, Jæder og Kruse Smith. Dette bidrar til mange arbeidsplasser.

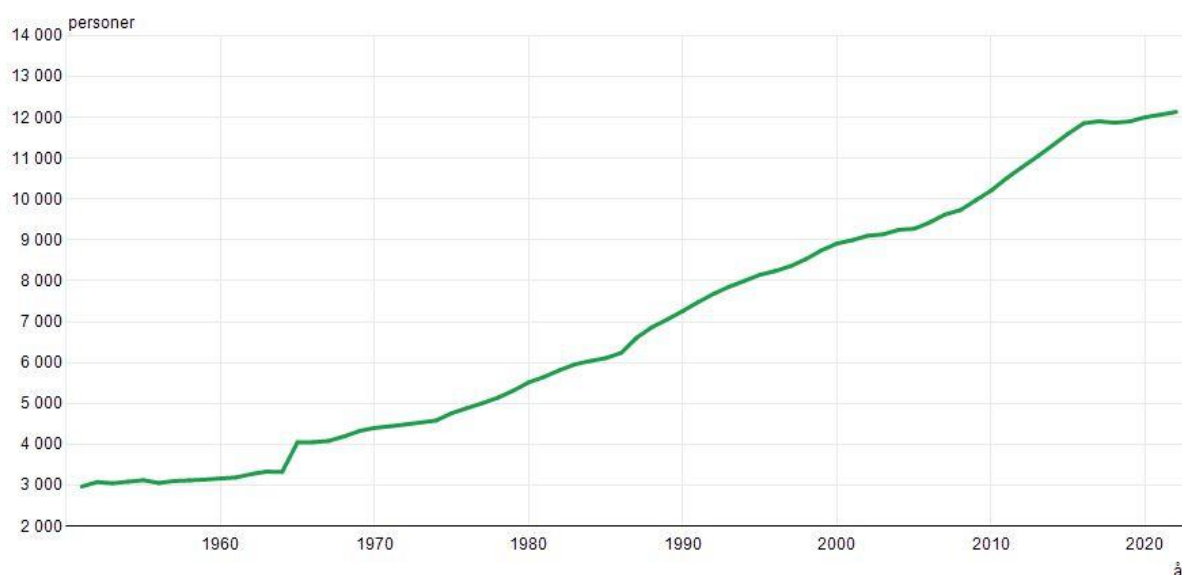
2.3 Folketallsutvikling og skoletilbud

I 1900 bor det, som tidligere nevnt, omtrent 600 mennesker på Ålgård. Folketallet øker en hel del i løpet av 1900-tallet. Ved årsskiftet 1949/50 bor det 1469 mennesker på Ålgård og i 1969 bor det 2250. Over 50% av befolkningen i Gjesdal bor på Ålgård. Folketallet fortsetter å øke utover 70 og 80-tallet. 1. januar 1982 bor det 5814 mennesker i kommunen, 3695 på Ålgård. Ålgårdsområdet hadde en årlig folkeøkning på 4,3% fra 70 til 80-tallet, skriver Nordås (1989, s. 291). Kommunen la til rette for kommunale tomter og etablerte flere store byggefelt på Ålgård. Den store utbyggingen foregikk på 80-tallet samtidig som tallet på arbeidsplasser steg. Det er likevel slik at Gjesdal kommune er en pendlerkommune der en stor andel av befolkningen arbeider i nærliggende byer som Sandnes, Stavanger og Bryne. Pr. 2021 er det 4109 sysselsatte som pendler ut av kommunen og 1780 som pendler inn til kommunen

³ Norwegian Outlet er et merkevaresenter.

(*Kommunefakta*, u.å.). Presset på boligmarkedet i Stavanger og Sandnes har fått flere til å flytte sørover, til lavere priser og større tomter. Det er forholdsvis kort avstand mellom Ålgård og de nevnte byene, og mange ser kanskje på ulempen med pendling som liten når avstanden til arbeidsplassen ikke er så stor.

Kommunen har hatt en jevn folkevekst fram til i dag. I andre kvartal 2022 bor det 12260 mennesker i kommunen hvorav 9432 bor på Ålgård (*Kommunefakta*, u.å.; *Tettsteders befolkning og areal*, u.å.). Det er fremdeles forventet folkevekst i Gjesdal og på Ålgård ifølge Statistisk sentralbyrå. I 2050 antar Statistisk sentralbyrå at kommunen har 14521 innbyggere (*Tettsteders befolkning og areal*, u.å.).

Figur 3: Befolkning og endringer etter år. Figuren viser folketallsutviklingen fra 1951-2022 1. januar (Tettsteders befolkning og areal, u.å.)

Folkeveksten fører til krav om flere og større skoler. Ålgård hadde på 1950-tallet en skole, Ålgård skole. Utover 70- og 80-tallet blir det bygget flere skoler. Gjesdal ungdomsskole står klar i 1970, Bærland og Solås barneskoler i henholdsvis 1984 og 1989 (Nordås, 1989, s. 342–343). Barn og ungdom fra småbygdene omkring Ålgård går på skolene på Ålgård, mens Oltedal og Dirdal har egne 1 – 10 skoler. Alle skolene er fortsatt i full drift. Gjesdal kommune har ingen videregående skole, og ungdommene i kommunen må til Bryne, Sandnes eller Stavanger for å fullføre 13 års skolegang.

2.4 Språket på Ålgård

For å finne ut hvordan ungdom på Ålgård snakker i dag, og hvordan talemålet har endret seg fra tidligere generasjoner, må jeg først og fremst finne ut hva som kjennetegner dialekten på Ålgård fra før. Jakten på den «ekte» dialekten var utfordrende da det ikke er skrevet så mye om dialekten på Ålgård før. Jeg har derfor gjort min egen forskning på den «tradisjonelle» varianten av dialekten ved å lytte til videoopptak fra 1999. Opptakene er fra Norgesdokumentasjon⁴, som jeg har lånt av Gjesdal folkebibliotek.. Jeg har lyttet til to mannlige informanter som hver har gitt et timelangt intervju om sitt liv og virke på Ålgård. Informantene er født i 1927 og 1948. Med det som utgangspunkt, skal jeg forsøke å lage en skisse over den «tradisjonelle» dialekten slik den framstår i kildene mine. Variablene er plukket ut på bakgrunn av min egen kjennskap til dialekten, men også fordi andre språkforskere har brukt en del av de samme variablene i deres forskning på ulike dialekter i Rogaland.

2.4.1 Dialekttrekk i Rogaland

Rogalandsdialekten hører til det vestnorske språkområdet, og er et sørvestlandsk a-mål. Fylket består av mange dialektområder, men det er mulig å finne noen generelle trekk. Generelle, tradisjonelle trekk for dialektområdet har vært:

Tabell 1: Oversikt over tradisjonelle dialekttrekk i Rogaland (Mæhlum & Røynealand, 2012, s. 89–98; Sandvik, 1979)⁵

Generelle trekk:	
Bløte konsonanter	Lenisering av p, t, k etter lang vokal. <i>p, t, k > b, d, g /ka:ga/</i>
Bakre-r	[aɐk] ⁶
Diftonger	/au/, /ei/, /øy/
Segmentering og differensiering av konsonantforbindelser	<i>ll < dl, rn < dn, rl < dl</i> (fjedl, badn, kadl)
To tonelag	Tonem 1 og tonem 2
Tonegang	Høytone
Infinitivsmorfem	Ender på -a (å dansa)

⁴ Norgesdokumentasjon er et dokumentasjonsprosjekt fra 1999 om Norge under okkupasjonen (*Om Norgesdokumentasjon - Krigsminne*, u.å.)

⁵ For enkelthets skyld velger jeg å ikke markere tonelag i fonemisk transkripsjon.

⁶ På 1800-talet var *fremre-r* vanlig i Rogaland, men på 1900-tallet ekspanderte bakre-r og er i dag den mest vanlige r-allofonen (Sandvik, 1979)

Substantiv	Svake hunkjønnsord ender på -a (ei jenta)
Adjektiv har svarabhaktivokal i entall	(ein rige mann, ein store bil)
Pronomen	(eg), (me)

Tabellen viser trekk som har vært generelle trekk i rogalandsdialekten. Nyere forskning viser at noen av språktrekkene har endret seg, men dette kommer jeg tilbake til i kapittel 3.8 der jeg viser hva nyere forskning fra Rogaland har gjort av funn. Rogaland, spesielt byene, er i en *diffus* språksituasjon som betyr at det er stor lingvistisk variasjon og flere konkurrerende språknormer. Dersom det derimot er liten lingvistisk variasjon og språklig og kulturelt homogent, har vi en *fokusert* språksituasjon. Generelt sett ser det ut til at språksamfunnene i de fleste lokalmiljøer gjennomgår en endring fra en fokusert til en diffus språksituasjon, ifølge Mæhlum (2008, s. 94).

2.4.2 Den «tradisjonelle» dialekten på Ålgård

Språklig sett tilhører Ålgård jærdialekten, men jeg registrerer et tydelig skille mellom Ålgård og de andre kommunene på Sør-Jæren, Time, Klepp og Hå, når det gjelder diftongen *au*. Uttalen av diftongen i ålgårdsdialekten er [æu] i ord som for eksempel [sæu], mens resten av Sør-Jæren har [au]. I Rogaland har det, tradisjonelt sett, vært et dialektskille mellom Nord-Jæren og Sør-Jæren hvor sistnevnte har /æ:/ der nord-jærsk har /e:/. Sandvik (1979) skriver i sin rapport om talemålet i Rogaland at det er uvisst hvor grensa for det lange æ-fonemet går, nøyaktig, men at den sannsynligvis har et kjerneområde i Klepp, Time og Hå og at Gjesdal kanskje også har æ, men ikke så utpreget som på Nærbø. I min skisse av ålgårdsdialekten finner jeg det lange æ-fonemet som et markert trekk i målet, men hos den yngste informanten (f. 1948) er det tegn til endring av æ-fonemet i bruk av personlig pronomen, fra en åpen til en halvåpen lyd, *æ* til *e*. Jærdialekten har ni lange vokalfonem, mens det i dialektene på Nord-Jæren er åtte, de har ikke /æ:/. Jeg vil i det følgende forsøke å gi en skisse av talemålet på Ålgård, slik den framstår i mine kilder.

2.4.3 Fonologi

Her vil jeg prøve å gi en oversikt over fonologien i det tradisjonelle talemålet på Ålgård. Alle ordeksemplene i denne framstillingen er fra de eldre informantene i studien.

2.4.3.1 Det lange æ-fonemet

Et hovedkjennermerke for jærdialekten er det lange æ-fonemet. Som kommentert i 2.4.2, er kjerneområdet for dette fonemet Time, Klepp og Hå, men det er også karakteristisk for den tradisjonelle dialekten på Ålgård. Hos mine informanter er dette et markert trekk: *kjæme* (kommer, v.), *tæge* (tar, v.), *ræv* (rev, s.), *træge* (treg, adj.), *dæ* (det, pron.), *æ* (er, v.), *gjær* (gjøre, v.), *regjæring* (regjering, s.), *læst* (lest, v.).

Den yngste informanten (1948) har åpen æ-lyd i alle ord, unntatt ved bruk av personlig pronomen. Her varierer han mellom en halvåpen æ-lyd som går i retning av en e-lyd og lang /æ:/. Vokalkvaliteten har endret seg, men ikke sammenfalt med /e/.

2.4.3.2 Svarabhaktivokalen

Svarabhaktivokal, også kalt innskuddsvokal, er å finne i adjektiv foran han- og hunkjønnsord. Det legges til en *e* i entallsform i adjektiv. Eksempler på dette er *goe*, *fine*, *store*, *sjølrådige*, *døe*.

2.4.3.3 Diftonger

Diftongen /ei/ får en noe åpnere uttale /ai/ enn det som er skissert som generelle trekk for rogalandsdialekten. Informantene mine uttaler lyden i ord som *haima* (hjemme, adv.), *raisa* (reise, v.), *nai* (nei, intj.), *flaire* (flere, adj.) og *vaien* (veien, s.).

Diftongen /au/ uttales som i generelle trekk for Rogaland [æu]. Eksempler på ord brukt av informantene mine er *skaud* (skjøtt, v.), *sau* (sau, s.), *barnlause* (barnløs, adj.)

Diftongen /øy/ uttales [œY]. Eksempler på ord brukt av informantene mine er *høy* (høy, s.), *røykte* (røykte, v.), *høyra* (høre, v.).

2.4.3.4 Bakre-r

Begge informantene har bakre-r [ɾ]. Ordeksempler fra informantene er *brakka*, *fabrikka*, *tåre*, *persona*.

2.4.3.5 Lenisering av plosiver

Ålgårddialekten har konsonantovergang fra *p*, *t*, *k* til *b*, *d*, *g*. Leniseringen har gjort korte ustemte plosiver om til stemte når de står etter en vokal. *Kjød* (kjøtt, s.), *ud* (ut, adv.), *besøg* (besøk, s.), *mad* (mat, s.).

2.4.3.6 Palatalisering

De velare plosivene /g/ og /k/ blir palataliserte i innlyd slik at /g/ blir uttalt [j̥] og /k/ blir uttalt [ç̥]. Informantene sier [vɛj̥j̥ən] (veggen, s.), *dajen* (dagen, s.), *laje* (laget, s.), [bʏj̥j̥ɑ] (bygge, v.), [planlɛj̥j̥ɑ] (planlegge, v.), [iç̥çə] (ikke, adv.), [tɛnç̥çɑ] (tenke, v.). Informant fra 1927 sier *begge* der det etter dette mønsteret ville vært naturlig å si [bɛj̥j̥ə].

2.4.3.7 Affrikat

I Ålgård-dialekten blir kj-lyden uttalt som en ustemt palatal affrikat. [ç̥çøptə] (kjøpte, v.), [ç̥çɛtil] (Kjetil, egennavn), [ç̥çøɾdə] (kjørte, v.), [ç̥çɛdlækən] (kjelleren, s.), [ç̥çød] (*kjøtt*, s.), [ç̥çilome:tæk] (kilometer, s.), [ç̥çøɾç̥çə] (kirken, s.). Jeg finner også affrikater i ord som [iç̥çə] (ikke, adv.), men informant fra 1948 sier også *ikkje* noen ganger.

2.4.3.8 Differensiering og segmentering av konsonantforbindelser

Differensiering vil si at det som opprinnelig var ulike konsonanter i en forbindelse, blir gjort mer ulike. Eksempler på dette hos mine informanter er at *rn* blir til *dn* i ord som *gjedna* (gjørne/kanskje, adv.), men dette er ikke konsekvent hos informant født i 1948, kun hos informant født i 1927. Begge informantene sier likevel *garn*, s. og ikke *gadn*, som ville vært forventet her. Denne differensieringen styres sannsynligvis, i noen grad, leksikalsk. Det er mulig at informantene, som er menn, ikke bruker ordet *garn* i så stor grad og at det av den grunn derfor styres leksikalsk. Det er sannsynlig at kvinner som strikker og anvender ordet ofte, gjør dette på samme måte som med andre ord der det er naturlig i dialekten å differensiere.

Segmentering er når et langt fonetisk segment blir delt i to segment. Her ser vi at *ll* blir til *dl* i ord som *kjedlaren* (kjelleren, s.), *adle* (alle, pron.), *fedle* (faller, v.), *imjødla* (imellom, prep.) hos informantene. Informant fra 1948 sier *stell*, v. og ikke *stedl*. Dette styres nok også i noen grad leksikalsk.

2.4.4 Morfologi

Her vil jeg gjøre greie for noen sentrale trekk ved morfologien i den tradisjonelle dialekten på Ålgård. Redegjørelsen tar for seg substantiv, verb og personlige pronomen.

2.4.4.1 Substantiv

Ålgårddialekten er et a-mål, og det vil si at ubestemt form entall av svake hunkjønnsord slutter på *-a*. Det samme gjelder for infinitiv av verb. Eksempler er *ei brakka* (en brakke, s.), *ei dama* (en dame, s.), *å bydja* (bygge, v.), *å stuba* (stupe, v.).

Både sterke og svake hunkjønnsord får *å*-ending i bestemt form entall: *bygdå*, *ånå*, *framtiå*. *jentiå* og *kagå*. Dette skiller seg fra nabospråkene lenger sør, Bjerkreim og Egersund, som har kløyvd hunkjønn her.

Intetkjønnsord i bestemt form flertall får *å*-ending: *årå*, *dyrå*, *budsjettiå*.

I ubestemt form flertall er det r-bortfall i dialekten. Informantene sier *gutta* (gutter), *båda* (*båter*), *penga* (penger), *turista* (turister), *fabrikka* (fabrikker), *tåre* (tårer). Dialektene lenger nord, i Stavanger og Ryfylke, har /r/ i ubestemt form flertall.

2.4.4.2 Verb

Omlyd i presens av sterke verb er et markert språktrekk. *Kjæme* (kommer), *tæge* (tar), *sæle* (selger), *he* (har).

Perfektum partisippformer som forekommer hos mine informanter er *he stanne* (har stått), *he gjee* (har gått).

I eksemplene ovenfor ser vi at dialekten på Ålgård er i slekt med dialektene på Sør-Jæren.

2.4.4.3 Personlige pronomener

Subjektsformen i 1. person entall blir uttalt *æg* hos informant fra 1927, men informant fra 1948 varierer mellom *æg* og *eg* som nevnt i 2.4.3.1. Tendensen er en trangere æ-lyd som går i retning av en e-lyd. I flertall 1.person, subjektsform, sier begge informantene *me*. I flertall 3. person sier informantene både *dei* og *di*.

Objektsformen i 1. person entall blir uttalt *mæg* hos begge informantene. I flertall 3. person sier begge informantene både *dei* og *di*.

2.4.4.4 Oppsummert oversikt over den tradisjonelle dialekten på Ålgård

Tabellen nedenfor viser en oversikt over den tradisjonelle dialekten slik den framkommer hos de eldre informantene i studien. Kolonnen merket «bokmål» er med for å lette lesingen.

Tabell 2: Oppsummert oversikt over den tradisjonelle dialekten på Ålgård

Variabel	Tradisjonell form	Bokmål
Æ-fonemet	<i>kjæme</i> <i>regjæring</i>	kommer regjering
Svarabhaktivokal -e	<i>goe</i> <i>fine</i>	god fin
Diftonger, <i>ei, au, øy</i>	<i>raisa</i> <i>skaud</i> <i>høy</i>	reise skjøt høy
Skarre-r	<i>[²bʁaka]</i> <i>[²fabʁika]</i>	brakke fabrikker
Lenisering av plosiver	<i>b, d, g</i>	p, t, k
Palatalisering – velare plosiver /g/ og /k/ blir palataliserte	<i>[vɛʃʃən]</i> <i>dajen</i> <i>[²iççə]</i>	veggen dagen ikke
Affrikat – <i>kj-lyd</i> og <i>ki-lyd</i>	<i>[ççøʁdə]</i> <i>[ççɛdlaʁən]</i> <i>[ççilome:təʁ]</i>	kjørte kjelleren kilometer
Differensiering og segmentering av konsonantforbindelser	<i>gjedna</i> <i>adle</i> <i>fedle</i>	gjerne/kanskje alle faller
Endingsvokal i infinitiv av verb	<i>-a</i>	-e
Hunkjønnsord i bestemt form entall	<i>-å</i> <i>bygda</i> <i>åna</i>	-a bygda åa
R-bortfall i ubestemt form flertall	<i>gutta</i> <i>båda</i> <i>penga</i>	gutter båter penger

Variabel	Tradisjonell form	Bokmål
Omlyd i presens av sterke verb	<i>kjæme</i> <i>tæge</i> <i>he</i>	kommer tar har
Perfektum partisippformer	<i>he stanne</i> <i>he jee</i>	har stått har gått
Personlige pronomen	<i>æg</i> <i>mæg</i> <i>me</i> <i>dei/di</i>	jeg meg vi de

2.5 Valg av språklige variabler til den sosiolingvistiske studien

For å undersøke den sosiolingvistiske variasjonen i en dialekt, er det nødvendig å velge ut noen språklige variabler som kan brukes som målepunkt på variasjonsmønstrene i språket som helhet. I min oppgave, der jeg først har forsket på det «tradisjonelle» talemålet på Ålgård og laget en skisse av dette, er det interessant å sammenligne dette med språket til de yngre språkbrukerne jeg også har forsket på. Her er jeg nysgjerrig på trekk som har forandret seg, eller som ser ut til å være i endring, og hvilke som fortsatt holder stand. Forskningen min er dermed både diakron og synkron ved at jeg ser de historiske språkendringene fra de eldre informantene mine til de yngre informantene, og ved at jeg kan se på språklig variasjon i dag. Jeg kjenner godt dialekten på Ålgård da jeg selv er oppvokst i Gjesdal, og jeg arbeider i tillegg på en videregående skole i Sandnes som har mange elever fra Gjesdal kommune. Jeg har derfor skaffet meg en oversikt og et inntrykk av hvordan dialekten er i dag. Jeg aner en språktilnærming til Sandnes-dialekten og det blir interessant å se hvilke språkdrag som eventuelt er endret. Mye tyder på at det er de tradisjonelle jørske formene som viker for de mer urbane Sandnes eller Stavanger-formene. Vi vet at det foregår store språkendringsprosesser i Rogaland, og i landet ellers, og det er liten grunn til å tro at dette ikke gjelder Ålgård. Ålgård har, som vist i kapittel 2, hatt en jevn befolkningsvekst fra 1900-tallet og fram til i dag, der en hel del av veksten skyldes tilflytting fra nærliggende kommuner. Som et resultat av dette kommer flere og flere talemål i kontakt med hverandre, som kan være en ytre drivkraft bak en språkendring. Det er derfor svært interessant å se hvilke språkendringer som har skjedd og skjer på Ålgård

Utvalget av variabler til undersøkelsen av de yngre språkbrukerne, er gjort med utgangspunkt i variablene jeg fant belegg på i undersøkelsen om det tradisjonelle talemålet, men også fordi dette er variabler som andre språkforskere har brukt i sitt arbeid om ulike dialekter i Rogaland de siste årene. Variabelutvalget mitt er noe mindre når jeg undersøker de unges talemål fordi enkelte av variablene jeg undersøkte hos de eldre ikke er så interessante å undersøke hos de yngre. For eksempel er bakre-r fullt implementert i Rogaland og ikke nødvendig å undersøke hos de unge.

2.5.1 Variabel 1: Æ-fonemet

Dette språktrekket er karakteristisk for jærdialekten, og som vi så i kapittel 2 gjelder dette det tradisjonelle Ålgård-målet. Nærmeste by, som ålgårdbuen ofte benytter, er Sandnes. I talemålet i Sandnes er sammenfallet av fonemet /æ:/ og /e:/ gjennomført og godt etablert for lenge siden. Jeg ble nysgjerrig på om de yngre informantene holder på det tradisjonelle jærsk språktrekket, eller om de bruker /e:/ som i Sandnes og Stavanger. Ord med /æ:/ er frekvente ord og jeg har derfor ikke listet opp konkrete ord jeg vil undersøke.

2.5.2 Variabel 2: Svarabhaktivokal

Innskuddsvokal, eller svarabhaktivokal, har opphav i det Skjekkeland (1997) kaller for «uharmoniske» stavinger i norrønt språk. Det gjelder for eksempel i presens av sterke verb, sterke hankjønnsord og i adjektiv entall hankjønn. I dag har vi fått «harmoniske» stavinger ved at vi har en innskutt vokal før den siste konsonanten (1997, s. 27). I flere rogalandske talemål er uttale av trykksvak e-lyd på slutten av adjektiv i ubestemt form hankjønn og hunkjønn vanlig. Sandvik (1979) skriver i sin forskning på talemålet i Rogaland at en i det norrøne språket hadde adjektivendinger -r i hankjønn, -t i intetkjønn og -ir/-ar i flertall, at det foran -r i hankjønn utviklet seg en innskuddsvokal for å gjøre uttalen enklere og r-en falt bort. Vokalen smettet deretter over på hunkjønnsordene ved analogi (1979, s. 105). Det er interessant å undersøke dette språktrekket fordi nyere forskning viser at svarabhaktivokalen kan være på retur i Stavanger-dialekten (Johannessen, 2020, s. 85–86), men at språktrekket holder seg godt i Sandnes-dialekten (Ims, 2010, s. 126–127), i Bryne-dialekten (Salte, 2022, s. 82) og i dialekten i Maudal⁷ (Maudal, 2021, s. 65). Adjektiv med svarabhaktivokal er såpass høyfrekvente at jeg ikke har laget en liste med ord som jeg vil undersøke.

⁷ Maudal er ei bygd i indre Gjesdal som i 1964 ble en del av Gjesdal kommune. Maudal tilhørte tidligere Forsand kommune og Bjerkreim kommune (*Forskrift om grenseregulering, Bjerkreim, Høle, Forsand og Gjestal kommuner, Rogaland - Lovdata, 1964*)

2.5.3 Variabel 3: Monoftongering av au

Monoftongering av gamle diftonger har pågått over lang tid og spredte seg fra Nord-Tyskland til Danmark, Sverige og senere til Norge. Språkforskere regner med at diftongforenklingen spredte seg til Norge fra 1200-tallet. I Nord-Østerdalen og i Røros-området ble monoftongeringen fullført på 1600-tallet (H. Sandøy, 1993, s. 114; Skjekkeland, 2005, s. 47). De norrøne diftongene *ei*, *au* og *au* trekkes sammen til én lyd, en monoftong. Eksempler på dette er *ei* som blir til *e* i ord som *aleine* > *alene* og *øy* og *au* som blir forenklet til *røyke* > *røke*, *graut* > *grøt*. Jeg vil undersøke diftongen *au* for å finne ut om denne blir monoftongert i talemålet til de unge informantene. Maudal (2021) undersøkte også dette i Maudal og viser at ungdommene bruker diftong i flere ord, men at det og forekommer monoftongering i enkelte ord.

Tabell 3: Ord med diftongen *au* som blir undersøkt

Bokmål	Diftong	Monoftong
Høst	<i>haust</i> [hæʊst]	<i>høst</i> /høst/
Grøt	<i>graud</i> [græʊd]	<i>grød</i> /grø:d/

2.5.4 Variabel 4: Lenisering av plosiver

Området fra Arendal til de sørlige delene av Ryfylke har vi tradisjonelt sett kalt «den blauda kyststribå». *P*, *t*, *k* har blitt til *b*, *d*, *g* og kalles *lenisering*. Korte ustemte plosiver blir til stemte når de står etter en lang vokal, for eksempel /ma:t/ > /ma:d/. Når jeg skriver «tradisjonelt sett» er det fordi nyere forskning viser at dette fenomenet er i endring. Skjekkeland (2009, s. 187) skriver at regelen ikke er produktiv lenger, og at vi kan høre dette i uttale av ord som *togrute* og *datamaskin* som etter regelen burde blitt uttalt *togrude* og *dadamaskin*, men som altså blir uttalt med harde konsonanter. Johannessen (2020, s. 98) viser i sin undersøkelse av Stavanger-dialekten at lenisering av plosiver er på retur hos hennes informanter. Salte (2022, s. 66) sin undersøkelse av Bryne-dialekten viser at alle informantene bruker leniserte plosiver, men at det er variasjon mellom informantene og at alle ikke er like konsekvente når det gjelder dette trekket. I Maudal (2021, s. 61) sin undersøkelse av dialekten i Maudal finner hun derimot ingen forekomster av harde plosiver *p*, *t*, *k*.

Tabell 4: Eksempel på ord som kan undersøkes om lenisering

	Lenisering	Uten lenisering
Ei kake	<i>kaga</i> /ka:ga/	<i>kaka</i> /ka:ka/
Ei bok	<i>bog</i> /bu:g/	<i>bok</i> /bu:k/
En grøt	<i>grød</i> /grø:d/	<i>grøt</i> /grø:t/

2.5.5 Variabel 5: Palatalisering av velare plosiver

Opprinnelig har det sørvestlandske målet palatalisering av /g/ og /k/ i innlyd, slik vi så at den tradisjonelle Ålgård-dialekten hadde (jf. 2.4.3.6), men det har lenge vært slik i Rogaland at det foregår en *avpalatalisering* der de velare plosivene blir vanligere (Sandvik, 1979, s. 68). Eksempel på dette er at [vɛj̥j̥ən] blir til *veggen*, og [bɛççən] blir til *bekken*.

Nyere forskning av Maudal (2021, s. 63) viser at hos de unge informantene i Maudal finnes det eksempler på palatalisering i noen ord, men at det er de nyere formene som gjelder. De eldre informantene i min undersøkelse palataliserer som vist *g* og *k* i innlyd, men det er lite trolig at de yngre informantene vil gjøre det samme da det ikke er vanlig blant de yngre lenger i vårt område. Jeg ønsket likevel å ta med variabelen for å bekrefte eller avkrefte om palataliseringen eksisterer blant de unge på Ålgård.

2.5.6 Variabel 6: Affrikat

Bruken av affrikat uttale varierer mye i Rogaland, både geografisk og fra generasjon til generasjon ifølge Sandvik (1979, s. 64). Sandvik skriver videre at affrikaten [çç] er vanlig i Ryfylke, men mindre vanlig i sørlige områder og i yngre sentrumsmål og konkluderer med at det ser ut til at [çç] gjennomgår en gradvis utvikling fra palatal affrikat, til palatal frikasjonslyd og til slutt, i ungdomsmålet, til en velar lukkelyd (1979, s. 65-66). De eldre informantene i min undersøkelse har som vist affrikat uttale [çç]. De sier for eksempel [ççøɪdə] - *kjørte*, og [ççilome:tə] - *kilometer*. Jeg ble nysgjerrig på om dette språktrekket finnes hos de yngre informantene da jeg oppfatter at noen av elevene fra Ålgård på min skole i Sandnes, har dette språktrekket.

2.5.7 Variabel 7: Utjevning av differensierte og segmenterte konsonantforbindelser

Ifølge Mæhlum & Røyneland (2012, s. 93) finner vi segmenterte former på nesten hele Sør-Vestlandet, men at dette er et trekk som er i ferd med å gå ut av bruk hos mange yngre språkbrukere. Differensiering er også et tradisjonelt trekk i sørvestlandske dialekter. Sandvik (1979, s. 72–76) skriver at det i Rogaland er forskjeller fra sted til sted når det gjelder disse fenomenene, men at tendensen er en forenkling og utjevning av de differensierte og segmenterte konsonantforbindelsene. De eldre informantene fra Ålgård har differensierte og segmenterte konsonantforbindelser i stort sett alle ord der det er forventet, men det forekommer noen avvik. Nyere forskning viser at de unge informantene fra Maudal i stor grad bruker tradisjonelle former med segmentasjon av konsonantene *dl* (Maudal, 2021, s. 60), men at de unge informantene i

undersøkelsen om Bryne-dialekten følger den generelle utviklingen og assimilerer konsonantforbindelsene (Salte, 2022, s. 65). Det er viktig å poengtere at begge undersøkelsene har få informanter, og at resultatet kanskje ikke er representativt for de to målene. Jeg er nysgjerrig på hvordan situasjonen er for Ålgård-målet og valgte derfor å undersøke denne variabelen.

Tabell 5: Eksempel på ord med segmenterte konsonantforbindelser som blir undersøkt

	Segmenterte konsonanter
Fjell	<i>fjedl /fjedl/</i>
Troll	<i>trodl /trodl/</i>

2.5.8 Variabel 8: Flertalls-r i ubestemt form

Sandvik (1979, s. 80–82) skriver at flertalls-r i hankjønns- og hunkjønnsord kan regnes som et hovedskille mellom Ryfylke og Jæren, der Ryfylke har flertalls-r og at på Jæren er denne bortfalt. I Sandviks studie fra 70-tallet (1979) viser han at målmerket har spredt seg fra Ryfylke til Stavanger og videre til Randaberg og Sandnes. Ims (2010, s. 126) undersøkte dette språktrekket i Sandnes-dialekten i 2010 og fant ut at informantene hennes i stor grad har r-bortfall i hankjønns- og hunkjønnsord i ubestemt form flertall, men at flertalls-r eksisterer i dialekten. Salte (2022, s. 76) undersøkte også dette språktrekket i sin undersøkelse av Bryne-dialekten. Han skriver at det ikke er forekomst av flertalls-r hos hans informanter med unntak av ett ord. De eldre informantene i min undersøkelse av Ålgård-dialekten har gjennomført r-bortfall i hankjønns- og hunkjønnsord i ubestemt form flertall. Sandvik (1979) skriver flertalls-r er et ekspansivt språktrekk og for å finne ut om språktrekket har nådd Ålgård, valgte jeg å undersøke denne variabelen.

Tabell 6: Eksempel på ord med flertalls-r i ubestemt form flertall som blir undersøkt

Ubestemt form entall	Ubestemt form flertall	Ubestemt form flertall uten flertalls-r
Ei bok	<i>bøker/bøger</i>	<i>Bøke/bøge</i>
En bil	<i>biler</i>	<i>bila</i>

2.5.9 Variabel 9: Omlyd i presens av verb

Tradisjonelt sett har talemålet i Rogaland hatt omlyd i presens av sterke verb, men Sandvik (1979, s. 135) skriver at det er en tydelig tendens til at dette er på vei bort. Dette språktrekket finner jeg som et markert trekk hos mine eldre informanter: *kjæme* og *tæge* (jf. 2.4.4.2). Det er

mulig at språktrekket holder seg bedre i jærmålene enn i bymålene. Salte (2022, s. 82) finner, i Bryne-dialekten, bruk av omlyd i presens i noen verb, men at det er ute i andre verb. Maudal (2021, s. 53) sine funn er at informantene bruker den tradisjonelle formen med omlyd i presens, men at det også er eksempel på verb uten omlyd, som kan bety starten på en språkendring. Siden språktrekket har blitt undersøkt i nærliggende områder, er det interessant å se hvordan tilstanden er hos de yngre informantene på Ålgård.

Tabell 7: Ordformer av omlyd i presens som blir undersøkt

	Presens, med omlyd	Presens, uten omlyd
Å ha	he /he:/	har /ha:r/
Å komme	<i>kjæme</i> /çæ:me/	<i>komme</i> /kome/
Å ta	<i>tæge</i> /tæ:ge/	<i>tar</i> /ta:r/

2.5.10 Variabel 10: Perfektum partisippformer

De eldre informantene i min undersøkelse bruker perfektum partisippformer som *stanne* og *gjee* (av verbene *stå*, *gå*). Sandvik (1979, s. 131-135) skriver at det er rester av eldre partisippformer i Jæren og Dalane, men at det blir tatt i bruk nye partisippformer i yngre sentrumsspråk. Jeg hører både middelaldrende og eldre på Ålgård bruke den tradisjonelle formen *gjee* i dag. Maudal (2021, s. 57) undersøkte dette i Maudal og fant språktrekket i bruk hos de unge guttene i bygda. I Bryne-dialekten finner Salte (2022, s. 75–76) ut at de tradisjonelle partisippformene er i bruk, men at det er ulikt hvilke verb ungdommene bruker dette språktrekket i.

2.5.11 Variabel 11: Infinitivsending

Talemålet i Rogaland er et *a-mål*. Verb i infinitiv får a-endinger: *å dansa* og *å skriva*. I nyere forskning på talemålet i Stavanger kan det se ut til at endingsvokalen *e*- i infinitiv blant de yngre er på frammarsj (Johannessen, 2020, s. 84; Aasen, 2011, s. 68). Ims (2010) undersøker ikke dette i sin masteroppgave om Sandnes-dialekten, men Salte (2022) som undersøker Bryne-dialekten, finner at alle hans informanter konsekvent bruker a-ending. Maudal (2021) sine informanter fra Maudal bruker også a-ending. Jeg er nysgjerrig på om språktrekket *e*-infinitiv har spredt seg til Ålgård.

2.5.12 Variabel 12: Substantiv, hunkjønn: ubestemt artikkel *ei* eller *en*

Nesten alle dialektene i Norge opererer med tre grammatiske kjønn: maskulinum (hankjønn), femininum (hunkjønn) og nøytrum (intetkjønn) (H. Sandøy, 1993, s. 49). Det er velkjent at talemålet i Bergen, og «tradisjonelt bokmål» bare har to genus, maskulinum og nøytrum (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 99). Nyere forskning viser at det er en tendens til at

hunkjønnsmarkering av substantiv blir mindre vanlig i flere av de store byene i Norge (Alsos, 2016; Busterud et al., 2020; Lødrup, 2011; Westergaard & Rodina, 2016). Johannessen (2020, s. 113) viser i sin forskning at hunkjønnsartikkelen *ei* er en sterkt svekket form hos de yngre i Stavanger-dialekten, og at denne blir erstattet av et felleskjønn. Sandved (2022, s. 102) konkluderer også med at det er «tendensar til endring av genussystemet» i talemålet i Stavanger. Siden dette er en relativt ny språkendring, og som foreløpig er registrert i flere av de store byene i Norge, er det likevel interessant å se om endringen også er å finne på Ålgård som ligger så tett opp til Sandnes og Stavanger. Det er foreløpig ikke noe forskning på dette i Sandnes-dialekten, men jeg hører i mitt virke som lærer på en videregående skole i Sandnes, at flere ungdommer kun anvender to kjønn i språket sitt, maskulinum og nøytrum. Maudal (2021) undersøkte dette i Maudal og fant at alle informantene hennes brukte den ubestemte artikkelen *ei* foran hunkjønnsst substantiv. Jeg vil i min undersøkelse fokusere på den ubestemte artikkelen og finne ut om informantene sier *en/ein* i stedet for *ei*.

Tabell 8: Substantiv av hunkjønn som blir undersøkt

Ubestemt artikkel <i>ei</i>	
Svake hunkjønnsord	Sterke hunkjønnsord
<i>Ei klokke</i>	<i>Ei bok</i>
<i>Ei jente</i>	<i>Ei bokhylle</i>
<i>Ei kake</i>	<i>Ei seng</i>
<i>Ei bukse</i>	<i>Ei sol</i>

3 TEORI

I dette kapitlet skal jeg presentere den teoretiske rammen for avhandlingen. Jeg tar først for meg to tradisjoner innen talemålsforskning, dialektologi og sosiolingvistik. Deretter vil jeg gjøre greie for ulike forklaringsmodeller på språkendringer.

3.1 Dialektologi

Talemålsforskning var lenge nærmest synonymt med dialektologi. Helt siden midten av 1800-tallet og fram til 1970-tallet har denne forskningstradisjonen vært referansen. Mæhlum & Røyneland (2012) definerer dialektologi slik: «...den formen for språkvitenskap som studerer den geografiske utbredelsen av ulike språktrekk, og som i stor grad baserer seg på *kart* som et viktig metodisk hjelpemiddel» (2012, s. 14). Hårstad et al. (2017) skriver om dialektologien at den er territorial, at alle individer tilhører et visst territorium og at språkforskerne hadde fokuset på strukturelle forhold i språket. Sosiokulturelle aspekter ved språket blir ikke tatt med (2017, s. 105). Dialektologiske studier legger mest vekt på de internspråklige forholdene i språket. Eksempel på tidlig dialektologisk vitenskap i Norge er Ivar Aasens innsamlingsarbeid på 1800-tallet. Målet til Aasen var å etablere et norsk skriftspråk med utgangspunkt i de ulike norske dialektene. Språknormeringsarbeidet hans resulterte i boka *Prøver af Landsmaalet i Norge* (1853), og dette danner det første grunnlaget for det nynorske skriftspråket, den gang kalt landsmålet (Torp & Vikør, 2014). Aasens verk kan betraktes som et eksempel på komparativ språkforskning fordi han viste den historiske sammenhengen med det norrøne språket. Det diakrone perspektivet ble naturlig da vi ikke har hatt en sammenhengende skriftspråktradisjon på grunn av unionstida med Danmark og Sverige. Aasens arbeid la et grunnlag som dialektologene utover 1900-talet bygde videre på.

Den tradisjonelle, historisk orienterte dialektologien legger vekt å finne fram til den «ekte» dialekten som eksisterte på bygda, tettstedet eller byen. Mæhlum & Røyneland (2008) skriver at den klassiske dialektologien etterstreber et slags autentisitetsideal. Informantene er gjerne de eldste menneskene på stedet, de som best representerer den «ekte», «opprinnelige», «riktige» dialekten. Disse informantene blir omtalt med det engelskspråklige akronymet NORM, som står for *Nonmobile, Older, Rural Males*. De har ofte bodd i rurale strøk og oppholdt seg i det samme lokalmiljøet hele livet, og de er menn. Europeisk forskning har brukt eldre menn som informanter, men i den nordiske forskningen har det blitt brukt både menn og kvinner. (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 16). Innsamlingsarbeidet av språklige data ble gjort uten noen særlig tilgang til tekniske hjelpemidler. Det var forskeren som registrerte språkbruken til informantene ved hjelp av spørrelistor, men det kunne også være informanten selv som fylte ut

listene. På denne måten fikk man sannsynligvis tilgang på de «ekte» dialektformene, men ikke på de alternative formene som eksisterte. Det viktigste for dialektologene var å beskrive den tradisjonelle språkvarieteteten i området.

Selv om de aller fleste talemålsforskerne tilhørte fagtradisjonen dialektologi, er det flere forskere som tidlig på 1900-tallet kopler språklig endring og utvikling til sosial variasjon (Hårstad et al., 2017, s. 106). Et eksempel fra norsk forskning er Amund B. Larsen (1849-1928) som forsket på norske dialekter gjennom hele sin karriere. Han forklarer blant annet språklig endring ved å trekke inn sosiale og psykologiske faktorer, og språkbrukerens bevissthet om språklige valgmuligheter. Larsen skriver om *naboopposisjon* og forklarer det med at språkbrukere i et område markerer avstand til andre språkbrukere i et annet, nærliggende område, ved å overdrive et språktrekk i eget talemål (Hårstad et al., 2017, s. 107). Vi ser at Larsen, som dialektolog, anvender nyskapende teorier og forklaringsmodeller som i dag tilhører sosiolingvistikken. Reiser vi ut i Europa på samme tid, i 1920-årene, finner vi språkforskere som praktiserte «sosial dialektologi» i land som Sovjetunionen og Frankrike, men sosiolingvistikken som fagtradisjon er ikke etablert foreløpig.

3.2 Sosiolingvistikk

Sosiolingvistikken ble etablert som egen forskningsdisiplin i 1960- og 1970-årene. Den vokste delvis fram som en reaksjon på den tradisjonelle dialektologien, men den bygger også på, og er en videreføring av denne tradisjonen (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 17). Sosiolingvistiske talemålsundersøkelser undersøker forholdet mellom språk og samfunn, mens den tradisjonelle dialektologien var opptatt av, som vi har sett, å skildre den «ekte» dialekten. Sosiolingvistikken er en *synkron* vitenskap, der faktiske språkforhold og sosiale mekanismer i samtida står i sentrum. Men i de senere årene har studier av språkendringer stått sentralt innenfor disiplinen, noe som innebærer at man også ser på historiske utviklingsforløp (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 18).

Noen av de første som forsket på språklig variasjon med sosiokulturell lingvistisk tilnærming, var amerikanerne. De anvendte metodegrep fra sosiologien og påviste ulike mønstre i språkbruken til byboere fra forskjellige sosioøkonomiske klasser. Dette ble et av de sentrale gjennombruddene for sosiolingvistikken og vi sier gjerne at den sosiokulturelle lingvistikkens fødsel skjer nettopp i USA (Hårstad et al., 2021, s. 31). En sentral skikkelse som bidro til dette, er William Labov (1927-). Labov etablerte metodologiske prinsipper i sin forskning av språklige variasjonsmønstre i New York. Boka *The Social Stratification of English in New York City* kom ut i 1966 og viste hvordan språklige variabler korrelerte med sosiale makrofaktorer

som klasse, alder og kjønn. Det oppstod også andre retninger innenfor sosiolingvistikken, men det var den labovianske retningen som fikk størst oppslutning i begynnelsen (Hårstad et al., 2017, s. 117–118).

Noe av kritikken mot dialektologien, ifølge Hårstad et al., var at denne type forskning arbeidet med «idealisererte eller konstruerte data, mens empiri fra faktiske kommunikasjonssituasjoner sjelden ble tatt i betraktning». Flere mente at denne vitenskapen var problematisk fordi den var «språkbrukerløs» (Hårstad et al., 2021, s. 32). Sosiolingvistene vil utforske forholdet mellom sosiale forskjeller og språklige forskjeller ved hjelp av autentisk kommunikasjon, altså observere språket i faktisk bruk. På denne måten kunne en få et «fullstendig bilde av mennesket som språklig aktør (2021, s. 32). Dialektologen er opptatt av utbredelsen av bestemte dialektfenomener knyttet til geografi og territorial avgrensning. Sosiolingvisten er mer opptatt av hvordan disse fenomenene blir brukt, eller ikke brukt, i ulike sosiale grupperinger av befolkningen. Man ønsker å beskrive språklige variasjoner mellom ulike grupper og individer, eller hos ett og samme individ (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 18).

I England var det Peter Trudgill (1943-) som bidro til etableringen av sosiolingvistikk som egen forskningsdisiplin. Han var inspirert av Labov og fikk stor innflytelse på andre europeiske talemålsforskere gjennom sin doktoravhandling *The social differentiation of English in Norwich* i 1971, og med boka *Dialects in contact* i 1986 (Hårstad et al., 2017, s. 117–118). Trudgill har sett nærmere på hvordan akkomodasjonsteori, utviklet av sosialpsykologen Howard Giles, kan forklare hvorfor en språkendring skjer.

På 1970-tallet kom det flere talemålsundersøkelser i Norge av laboviansk karakter, blant annet *Talemålsundersøkelsen i Oslo* (TAUS) og *Talemål hos ungdom i Bergen* (TUB). Disse undersøkelsene ble viktige for den videre sosiolingvistiske forskningen i Norge. I løpet av tidlig 80-tall, ble sosiolingvistikk som studiefag etablert. Det er likevel viktig å påpeke at de to forskningstradisjonene, dialektologi og sosiolingvistikk, lever side om side i lang tid, før de mer eller mindre smelter sammen en gang på slutten av 1900-tallet (Mæhlum & Røyneland, 2012: 18). Hårstad et al (2017) skriver at tilnæringsmåtene har forandret seg ved at for eksempel studieobjektet har blitt mer mangfoldig. Variasjonssituasjoner som involverer flere språk, inkludering av andre medier enn talen og gestuell-visuelle språk, får mer oppmerksomhet. Det er en interesse for individorienterte, interaksjonelle studier av språklig variasjon (Hårstad et al., 2017, s. 122).

3.3 Språkendringer

Vi lever i en tid med store og raske samfunnsendringer. Den teknologiske utviklingen påvirker vår levemåte og kultur. Det digitale samfunnet har ført til nye kommunikasjonsmønstre og kommunikasjonsformer, og når samfunnet endrer seg, skjer det også endringer med språket vårt. Skjekkeland (2012, s. 49) skriver at det uten tvil skjer en utjevning av dialektforskjeller i dag, og at vi er i en helt annen talespråklig situasjon enn for få tiår siden. Endringer som mange har vært opptatt av, og som fremdeles skaper engasjement, er blant annet sammenfallet mellom kj- og sj-lyden. Disse fonologiske endringene fører til at mange for eksempel sier *sjino*, *sjole* og *sjedelig*. I tillegg observerer jeg at flere elever på min videregående skole⁸ ikke bruker hunkjønnsartikkelen *ei*. De sier for eksempel *en* jente og *en* bok, der vi tradisjonelt sett ville brukt hunkjønn, altså *ei* foran substantivet. Selv om de sier *en* jente, beholder de a-endelsen i bestemt form entall, *boka/bokå/bogå*. Forskning på genus kan også bekrefte at vi flere steder i Norge går fra trekjønnsystem til tokjønnsystem (Haugen (1976:288) i Trudgill, 2011: 24), jf. også delkapittel 2.5.12 der jeg skriver om dette. Disse språkendringene er aktuelle for Rogaland, og mulig også for Ålgård i Gjesdal kommune. Det gjenstår å se hva forskningen min gir meg av svar. Eksempler på endringer som er nevnt her blir kalt for språklig *forenkling*. Det er høy grad av kontakt mellom ulike varieteter som kan føre til forenkling av språket. Trudgill (2011, s. 6) peker likevel på at det er språklig *kompleksifisering* som har vært den vanligste utviklingen, historisk sett. Han skriver at «If languages are «left alone», the natural tendency is more for them to accrue more and more complexity, as a result of connatural changes (Bailey 1982), not to simplify». Kompleksifisering er langsomme språklige prosesser som forutsetter uforstyrret utvikling over et langt tidsspenn. Dette kan skje når et samfunn er isolert eller har lite kontakt med andre. Språket kan også bli mer komplekst i et lite samfunn med få talere, eller i et samfunn med tette sosiale nettverk. I et historisk perspektiv har altså dette vært den vanligste situasjonen, mens det i dag er motsatt. Forenkling er det vanlige, mens kompleksifisering er det ekstraordinære. Sjansen for kompleksifisering er liten i store deler av verden slik vi kjenner den i dag (2011, s. 188).

En stor del av vår daglige *kommunikasjon* skjer gjerne via Internett der vi bruker sosiale medier, apper og e-post. Vi har mange sosiale treffpunkt gjennom en eller annen form for skjerm, det kan være alt fra jobbmøter, undervisning og til mer uformelle møter mellom venner. Gjennom TV, radio, podkaster og lignende, hører vi også ulike talemål som kan påvirke oss sosialt og språklig. Resultatet er at de aller fleste har økt antall språkmøter betraktelig sammenlignet med

⁸ Den videregående skolen er i Sandnes.

bare noen tiår siden. I tillegg viser den demografiske utviklingen at nordmenn flytter mer på seg enn før, som også fører til at det er mer kontakt mellom ulike varieteter (Mårdalen, 2019). Den økte mobiliteten kan være en *ytre drivkraft* bak en språkendring. Som tidligere nevnt, har Ålgård hatt stor tilflytting og jevn folkevekst de siste hundre årene, og det er sannsynlig at Ålgård-dialekten har vært i kontakt med flere andre dialekter i løpet av denne perioden. Resultatet av økt dialektkontakt er blant annet dialektnivellering som følge av akkomodasjon. I det følgende skal vi se nærmere på ulike forklaringsmodeller på språkendringer.

3.3.1 Akkomodasjon

En teori innenfor sosiolingvistisk forskning som er sentral for å forstå endringsprosesser i språket, er akkomodasjonsteorien. Den er utviklet av Howard Giles og hans forskningskollegaer, og er i utgangspunktet en teori som er brukt innen sosialpsykologien for å studere språklig tilpasning. Teorien forsøker å forklare og forstå hvorfor vi endrer eller modifierer språket vårt i samhandling med andre, alt etter hvem vi kommuniserer med (Skjekkeland, 2009). Det kan være at akkomodasjonsprosessen er knyttet til et ønske om sosial anerkjennelse fra den man snakker med, men det kan også være et ønske om å bli forstått. Den språklige tilnærmingen kalles *konvergens*, og er gjerne et uttrykk for et ønske om sosial aksept fra andre. Dersom det motsatte skjer, at språkbrukeren holder på sin egen dialekt uten noen form for modifisering, kaller vi det språklig *divergens*. Språkbrukeren kan til og med legge vekt på å markere språklige og sosiale ulikheter mellom seg selv og samtalepartneren og dermed skape større avstand. Dette vil være det samme som begrepet *naboopposisjon* Amund B. Larsen presenterte allerede i 1917 (jf. 3.1). (Skjekkeland, 2009, s. 39–40). Den språklige tilpasningen mellom språkbrukerne kan skje i løpet av en samtale, i en «her og nå situasjon», det vi kaller for «short-term-accomodation», kortidsakkomodasjon. Dersom språktilpasningen skjer over lengre tid, kaller vi det «long-term-accomodation», langtidsakkomodasjon (Trudgill, 1986, s. 3). Denne språktilpasningen skjer gjerne hvis man jevnlig kommuniserer med representanter for andre, gjerne regionale, språksamfunn. Et eksempel kan være pendlere. Andre eksempler på langtidsakkomodasjon kan være folk som jevnlig kommuniserer med folk i eget lokalmiljø, men som er tilflyttere, eller samboerrelasjoner som involverer deltakelse med ulike varieteter. I tillegg kan langtidsakkomodasjon forekomme hvis folk flytter til en annen region eller landsdel eller at man plukker opp språktrekk fra media. Det hender også at akkomodasjonsspråket oppstår i ikkeakkomodasjonssituasjoner. Personen kan overkompensere og tilpasse seg overdrevent til den forventede språklige normen i situasjonen.

Norge blir gjerne omtalt av mange som et «dialektparadis» eller et «dialektland» der den sosiale toleransen overfor språklig variasjon er stor. Vi kan snakke dialekt i de aller fleste sammenhenger; på jobb, skole, tv, radio, i sosiale medier og vi kan synge på dialekt. Dialekt er det normale og vanlige å bruke, og det har en høy prestisje. Hårstad et al. (2021, s. 13) skriver at dialekten kan gi deg «kred» på den måten av du får en form for autoritet, og at du framstår troverdig ved å snakke dialekt. Dette er den «offisielle» forestillingen om «dialektlandet» Norge. Hårstad et al. (2021, s. 13) påpeker at det er en lang rekke språkstudier som viser oss en annen situasjon, nemlig at dialektene i Norge er under press. Endringsprosessene som foregår kalles *nivellering* og innebærer at språktrekk som oppfattes som lokale, som «breie» eller utpreget, har en tendens til å bli erstattet av trekk som i større grad blir oppfattet som regionale eller nasjonale. Dermed framstår det nivellerte språket som mindre særegent og lokalt, og fører til en språklig utjevning eller homogenisering (Hårstad et al., 2021, s. 13; Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 126). Trudgill (1986, s. 98) skriver at levelling (nivellering) er «the reduction or attrition of marked variants». Resultatet er at flere dialekter får flere felles trekk. Markørtrekkene i dialekten slipes vekk slik som palatalisering av velarer og at *dl* blir til *ll*, *fjedl* > *fjell* i Ålgård-dialekten.

3.3.2 Sosiale nettverk

En sentral teori i sosiolingvistikken er Lesley Milroys nettverksteori fra 1980. Perspektivet i denne modellen rettes mot enkeltindividet og hvordan dette inngår i et samspill med andre enkeltindivider. Individet tilegner seg normer og verdier gjennom samspillet med de ulike primære sosialiseringensagentene. Disse er uformelle sosiale kontakter som for eksempel familie, venner, kolleger, trenere og lignende, og som inngår i individets sosiale nettverk (Mæhlum et al., 2008, s. 116).

Milroy (1980) studerte sosiale nettverk i Belfast for å finne ut hvilke egenskaper ved et sosialt nettverk som fungerer som «a norm maintenance mechanism». Hun kom fram til at det er to egenskaper som er avgjørende, nemlig nettverkets *tetthet* og nettverkets *kompleksitet*. Tetthet viser til hvor omfattende den innbyrdes kontakten er mellom personene som inngår i det samme nettverket. I et tett nettverk er det nære sosiale bånd mellom innbyggerne og man sier gjerne at «alle kjenner alle». I et åpent nettverk er det få personer som har relasjoner til andre personer i nettverket. Det de har til felles er at de kjenner *jeget*, men disse personene kjenner ikke hverandre. Tette og åpne nettverk skiller seg ofte fra hverandre ved at de har ulike funksjonelle egenskaper, disse kaller vi nettverkets kompleksitet. Et tett nettverk har ofte *multiplekse* relasjoner som betyr at personene er knyttet sammen gjennom flere roller samtidig ved å være

både nabo, slektning, venn og kollega. I et åpent nettverk er disse relasjonene ofte uniplekse. Her er naboen kun en nabo og ikke samtidig en slektning, venn eller kollega.

I Milroys arbeid konkluderte hun med at tette sosiale nettverk resulterer i sterke sosiale bånd, som videre fører til at en opprettholder fellesskapets normer. Dermed kan et multiplekst nettverk fungere som en kontrollinstans for språklig påvirkning og for oppførsel. Sannsynligheten for at man bevarer den tradisjonelle dialekten er større i et samfunn som dette. Løse nettverk derimot, resulterer i løsere sosiale bånd og at fellesskapets normer ikke bevares i samme grad. Her er sannsynligheten for språkendring større (Trudgill, 2011, s. 102).

Tette og multiplekse nettverk er tradisjonelt sett typiske for rurale strøk, mens urbane samfunn preges av åpne og uniplekse samfunn. Som tidligere nevnt peker Hårstad & Opsahl (2013) på at homogeniseringen av samfunnet gjør at det ikke er så tydelige skiller mellom rurale og urbane samfunn i dag. Det er gjerne ikke slik lenger at «alle kjenner alle» på bygda. Dermed kan det være at åpne nettverk blir mer dominerende i små, urbane samfunn også (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 20).

3.3.3 Identitet og språk

Identitetsbegrepet har i vært i sentrum for mye sosiolingvistisk arbeid helt siden 1980-årene, og mange språkforskere tar det nærmest for gitt at det er en nær sammenheng mellom identitet og språk (Hårstad et al., 2017, s. 123; Mæhlum et al., 2008, s. 106). Selve begrepet *identitet* kan være vanskelig å definere, og det er gjort flere forsøk på å komme med en dekkende definisjon. Skjekkeland (2009) skriver at psykologen Åge Steinset var en av de første i Norge som var vitenskapelig opptatt av sammenhengen mellom dialektbruk og personlig identitet. Steinset mente at identitetsbegrepet kunne forstås som «alle førestellingar eller sett av førestellingar – medvitne eller umedvitne – som eit individ har om seg sjølv» (Skjekkeland, 2009, s. 32). Vi skiller mellom personlig identitet og sosial identitet. Den personlige identiteten er omtalt ovenfor. Den sosiale identiteten er den identiteten man deler med andre i et fellesskap, for eksempel med familien, en sosial gruppe, en kultur eller med lokalsamfunnet vårt (2009, s. 32). Forskerne Robert Le Page og Andrée Tabouret-Keller sier i boka *Acts of Identity* (1985) at språklig atferd er *identitetshandlinger* der individet ved hjelp av språket synliggjør både sin personlige identitet og sin søken etter sosiale roller. De mener at vi mennesker gjør språklige valg etter mønster av de gruppene som vi til enhver tid vil identifisere oss med (2009, s. 33).

Mæhlum (2008, s. 107) skriver at identitet handler om oppfatningen av et *jeg*, hvem *jeget* er og «hvilken kulturell tilhørighet vedkommende har», men det er en forholdsvis enkel definisjon.

Hun utdyper begrepet ved å forklare at det er to grunnleggende oppfatninger av identitet, en *essensialistisk* identitetsoppfatning og en *konstruktivistisk* identitetsoppfatning, som kan relateres til idéhistoriske retninger der forestillingen om menneskers identitetsoppfatning står sentralt. Den essensialistiske identitetsoppfatningen er at individet er født med noen kjerneegenskaper, som former individets «jeg». Kjernen forandrer seg ikke og blir ikke påvirket av ytre forhold. Mens den konstruktivistiske oppfatningen er at det nettopp er mangelen på en kjerne som karakteriserer identiteten. Identiteten blir til underveis og endres stadig. *Jeget* framstår som et sett av ulike roller som en går inn og ut av avhengig av den sosiale konteksten. En tredje alternativ måte å oppfatte identitetsbegrepet på er en kombinasjon av de to nevnte oppfatningene, der deler av identiteten er uforanderlig, mens andre deler er i forandring. Den stabile komponenten er ikke upåvirket av de stadige endringene i den andre komponenten. Det foregår en vekselvirkning mellom jeget og andres oppfatning av jeget. Når vi skal årsaksforklare språkendringer, mener Mæhlum at vi ikke bare kan årsaksforklare ut fra den ene eller den andre oppfatningen, men legge vekt på vekselvirkningen mellom disse (Mæhlum et al., 2008, s. 109–110).

Lars S. Vikør (1999) er også opptatt av forholdet mellom språk og identitet innenfor talemålsforskning og peker på at i postmodernismen kan individet fritt velge identitet. Man stiller spørsmål som «hvem ønsker du å være» og «hva ønsker du å bli». Vikør viser til nyere forskning og hevder at språkvalgene folk tar er «sterkt påverka av kva slags sosiale felt, miljø og verdier kvar einskild identifiserar seg med, og vil bli oppfatta som ein del av». Videre skriver han at «spørsmålet er ikkje berre kor ein kjem frå, men òg kor ein vil hen» (Skjekkeland, 2009, s. 36). Identiteten til en person er ikke direkte observerbar, men det kan være mulig å danne seg et bilde av hvordan man tror forbindelsen mellom språk og identitet kan være, men det vil ikke være mulig å trekke entydige konklusjoner.

3.3.4 Personlighet og språk

De siste tiårene har det blitt en økende interesse for kvalitative undersøkelser som studerer språkbruken til det enkelte mennesket, og som gir en mer dyptgående analyse av språkbruk og de sosiale omgivelsene til individet. Dette resulterer i en *interaksjonell* sosiolingvistik der de *psykososiale* faktorene er viktige (Skjekkeland, 2009, s. 20). Skjekkeland (2009) har i sin undersøkelse av talemålet til ungdommer i Kvinesdal vært opptatt av nettopp sammenhengen mellom personlighet og språkbruk. Han introduserer begrepene «homo domesticus» og «homo dynamicus» i studien sin og kunne se to personlighetstyper i informantutvalget sitt. Han kalte den «hjemmekjære» typen for *homo domesticus* og den «utovervendte» typen for *homo*

dynamicus. Med *domesticus* sikter han til betydningen «huslig», men ønsker at det skal gi assosiasjoner til engelsk *domestic* og skal bety «hjemme» eller «innenlands». Denne personlighetstypen gav uttrykk for sterk tilknytning til bygda. *Dynamicus* skal gi assosiasjoner til «bevegelse» og «forandring» og denne personlighetstypen så fram til å komme til et annet miljø. Skjekkeland konstaterer at vi kan se personlighetstrekkene våre som et resultat av «*både* nedarva særdrag og impulsar frå det sosiale miljøet rundt oss» og viser til diskusjonen mellom personlighetspsykologene og sosialpsykologene (2009, s. 144).

I Skjekkeland sin studie av talemålet er inndeling av graden av lokal identitet, interesseområde, tanker om oppvekststedet og syn på framtida viktige klassifiseringsfaktorer. Han fant ut at det var en nokså klar forskjell på *homo domesticus* og *homo dynamicus*, der førstnevnte hadde 59,5% tradisjonelle former, og sistnevnte hadde 37,2% (2009, s. 223).

3.3.5 Språk og kjønn

Kjønn som sosial faktor blir tatt med i de aller fleste større sociolingvistiske undersøkelser. Mange av disse undersøkelsene har kommet fram til at jenter/kvinner snakker mer standardnært og endrer oftere på talemålet sitt enn det gutter/menn gjør. Studiene viser også at sistnevnte er mer trofaste mot de lokale normene (Mæhlum et al., 2008, s. 120). Forklaringen på dette har ofte vært at kvinner «er/var «meir statusmedvitne» enn menn, og kvinner oppnår i større grad enn menn status gjennom «korrekt» språk og «korrekt» åtferd» (Skjekkeland, 2009, s. 28). Samfunnet har endret seg mye på forholdsvis kort tid. Vi skal ikke så langt tilbake i tid, kanskje 50-60 år, for å se et samfunn der flertallet av kvinnene var husmødre og arbeidet hjemme. I vår tid tar kvinner utdanning og er like aktive i yrkeslivet som menn. Selv om det er slik, viser det seg at det er nyere forskning som registrerer «mer eller mindre» forskjeller i språkbruken mellom kjønnene (2009, s. 28).

Mæhlum (2008, s. 120) viser også til Røyneland (2005) sin undersøkelse av dialektendringer blant ungdom på Røros og Tynset der kjønn slo relativt lite ut i forhold til de fleste språklige trekkene som ble undersøkt. Røyneland finner ut at det var ungdommenes gruppetilhørighet som hadde mest betydning for de språklige forskjellene. En rekke andre studier (Bucholtz 1999, Eckert 1989, Eriksson 2001, Matsumoto og Britain 2003) peker på samme tendens, at de språklige og sosiale hovedskillene er innad i jentegruppa eller guttegruppa, ikke mellom kjønnene. (Mæhlum et al., 2008, s. 121). I Skjekkeland sin undersøkelse om talespråket til ungdom i Kvinesdal (2009) konkluderer han med at forskjellene mellom kjønnene, særlig yngre kvinner og menn, er i ferd med å jevne seg ut (Skjekkeland, 2009, s. 157). Måten vi tenker og forsker på den sosiale faktoren *kjønn* på, har endret seg vesentlig. Fra å se på kjønn som en

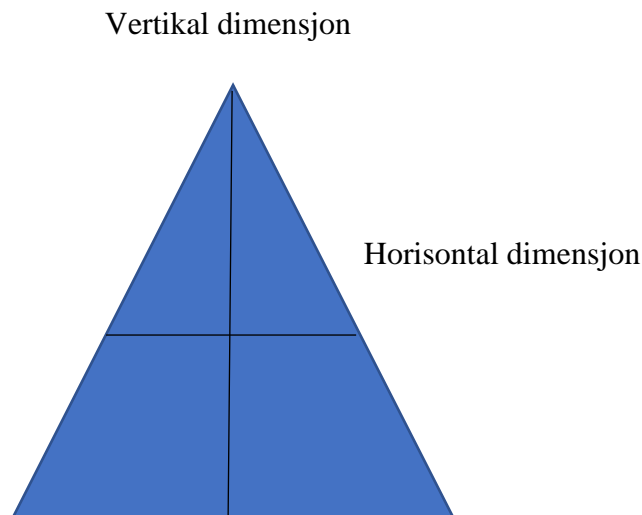
utelukkende biologisk størrelse, har en i senere tid satt mer fokus på kjønn som en sosial konstruksjon. Kjønn er med denne forståelsen en kategori man blir sosialisert inn i, og ikke noe man er.

3.4 Debatten om et standardtalemål

En språklig standard kan defineres som en «varietet som har status som fellesnorm for et større språkfelleskap, ofte et helt land, og som derfor får gyldighet som rettesnor og sammenlikningsgrunnlag for all annen språkbruk i det aktuelle samfunnet» (Hårstad et al., 2021, s. 60). Dette er tilfellet for våre naboland, Danmark og Sverige, men i Norge har vi ingen formell språklig standard. Mange språkforskere har siden 1970-tallet drøftet standardtalemålets eksistens, og noen vil hevde at det finnes noe som blir oppfattet som «standardnorsk» i Norge (2021, s. 78). Standardtalemålsdebatten er viktig her fordi den kan ha relevans når en forsøker å forstå sentrale utviklingstendenser i talemålslandskapet. Akselberg (Akselberg, 2006) viser i sin artikkel «Vertikalistar versus horisontalistar» at det fra begynnelsen av 2000-tallet har dannet seg to motstridende syn på hva som fører til talemålsendringer i Norge. På den ene siden har vi vertikalistene som mener at endringer i talemålet kan komme direkte fra et standardtalemål, og på den andre siden har vi horisontalistene som mener at det ikke finnes et standardtalemål som styrer talemålsutviklingen i Norge. Horisontalistene mener heller at de lokale dialektene konvergerer horisontalt.

Akselberg (2006) illustrerer hvilken rolle de to ulike fagposisjonene har hatt når det gjelder den norske talemålsutviklingen ved å presentere den talespråklige *hierarkipyramiden*. Hierarkipyramiden var opprinnelig utviklet for å vise sentrale krefter i den tyske talemålsutviklingen, men har blitt mye benyttet i den norske talemålsforskningen fra slutten av 1990-årene (Akselberg, 2006, s. 134).

Konvergering i konvergeringsprosesser kan bli forstått som at kontraster mellom to lingvistiske varieteter eller system faller bort. I denne prosessen kan den ene endre seg mens den andre blir uendret, eller begge varietetene endrer seg.

Figur 4: Illustrasjon av den talespråklige hierarkipyramiden

Den vertikale dimensjonen representerer en standard-dialektal konvergeringsprosess, og den horisontale dimensjonen representerer en interdialektal konvergeringsprosess. Den førstnevnte blir forstått slik at det i toppen av pyramiden finnes et standardtalemål og at vi nederst finner dialektene. Mellom standardtalemålet og dialektene, finner vi de regionale talemålene, *regiolektene*. En tenker seg at standardtalemålet påvirker både dialektene og regiolektene ved at disse konvergerer mot standardnivået. Denne tilnærmingen forutsetter en språklig standard. Mens den horisontale interdialektale dimensjonen blir forstått slik at de lokale dialektene påvirker hverandre horisontalt, både med og uten en vertikal konvergeringsprosess. Det er en dialekt-dialekt-konvergens som innebærer nivellering mellom to forskjellige dialekter (Akselberg, 2006, s. 134–136).

Brit Mæhlum og Unn Røyneland er å regne som vertikalister. De skriver at det i bevisstheten til norske språkbrukere eksisterer noen klare forestillinger om et talemål på toppen av pyramiden. Mæhlum og Røyneland vil unngå å kalle det et «standardtalemål» siden denne termen i faglitteraturen har en rekke ulike definisjoner. De foreslår å bruke termen «det beste språket» eller «prestisjespråket», og at det talemålet som står i en slik særstilling, er oslomålet, også navngitt som «*standard austnorsk, søraustnorsk standardtalemål, «dannet» austnorsk eller talt bokmål*». Mæhlum påpeker at dette «prestisjespråket» fungerer som et slags normideal, en mental standard som fungerer som en operativ norm for språkbrukeren (Mæhlum, 2009, s. 13; Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 136). Stian Hårstad hører også med til denne fløyen og er tydelig på at standard-dialekt-dimensjonen er relevant når han diskuterer variasjonsformer i både Trondheim og Oslo (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 148).

På motsatt side har vi Helge Sandøy og Rune Røsstad som vi kan si tilhører horisontalistene. Sandøy godtar at det finnes en prestisjedialekt i Norge, men er opptatt av å skille begrepene standard og prestisje. Han poengterer at man ikke må blande prestisje inn som kriterium for standardtalemål for «noko av det mest sentrale i det sosiolingvistiske spelet er nettopp å få grep om konflikter og samspel mellom prestisje og standard» (A. H. Sandøy, 2009, s. 32). Sandøy mener at språkendringene i samfunnet må forklares med andre faktorer enn «prestisjespråket» og at prestisjedialekten også forandrer seg og blir påvirket av andre dialekter uten prestisje. Han viser til undersøkelser gjort i Stavanger, Bergen og Ålesund der det er tydelig at det er «gatespråket» som vokser fram, altså det som tidligere hadde lav prestisje, og at prestisjedialekten er på retur (A. H. Sandøy, 2009; H. Sandøy, 1993, s. 106). Røsstad argumenterer for at talemålsendringene stort sett er lokale prosesser og at det er bymålet som brer om seg. Han er ikke fremmed for at det kan være språkendringer som også er et resultat av standardisering, men påpeker at de kan også være et resultat av en regionaliseringsprosess uavhengig av «standarden». Videre påpeker han at problemet er formsammenfall (isomorfi) som gjør det vanskelig å vite hvilken «varietet som fungerer som långjevar eller påverknadsinnstans, nettopp fordi sjølve lånet eller påverknaden ikkje let seg observere» (Røsstad, 2009, s. 121–122).

Som vi ser er ikke de to fagtradisjonene helt adskilt, og talemålsendringer kan gjerne forklares ved hjelp av både den horisontale og den vertikale dimensjonen. Akselberg peker i sin artikkel på at de fleste talemålsforskere sannsynligvis befinner seg et eller annet sted på et «kontinuum mellom «ei *vertikalist-tilnærming* og ei *horisontalist-tilnærming*», men at de fleste samler seg rundt det ene eller det andre ytterpunktet i kontinuumet (Akselberg, 2006, s. 143). Hårstad et al. (2021, s. 82) konkluderer med at de ulike perspektivene må inkluderes når man studerer talemålsutvikling med en sosiokulturell tilnærming.

3.4.1 Påvirkning fra bokmål

Språkforskerne debatterer også om man bør betrakte *skriftspråket bokmål* som en kilde til påvirkning. Skjekkeland (2009) skriver om denne debatten og viser til Eric Papazian sin artikkel fra 1987 «Bymåla og utviklingstendensene i norsk talemål i dag» som mener det er klart at skriftspråket påvirker talemålet en hel del, og at bokmålet er det dominerende skriftspråket (Skjekkeland, 2009, s. 81). Helge Sandøy er ikke enig i at det foregår en generell «bokmålisering» av dialektene i Norge. Han har gjennomgått mange resultater fra dialektforskninger og konkluderer med at endringene i dialektene stort sett er et resultat av nabokontakt og forenkling (2009, s. 81). Lars S. Vikør problematiserer begrepet «bokmål» og

mener det er upresist. Han sier at bokmål formelt sett bare er et skriftspråk, men at det til dette knytter seg et normalisert talemål med mange navn. Dette talemålet kalles «standard østnorsk», «dannet østnorsk», «oslomål», «vestkantspråk» eller «talt bokmål». Vikør bruker selv benevnelsen «standard bokmål» og definerer det som «det talemålet som berre med mindre endringar tilsvarar ein leseuttale av bokmål». Dette har høyere prestisje enn andre talemål og vi får det inn gjennom massemedia (2009, s. 81).

3.4.2 Påvirkning fra media

Det har lenge pågått en diskusjon i sosiolingvistiske miljøer om hvorvidt *massemediene* kan påvirke språkvanene våre, og foreløpig er det forholdsvis lite forskning på dette i Norge (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 152). Hårstad og Opsahl (2013) skriver at NRK, som en dominerende kringkaster sannsynligvis har hatt en betydelig innvirkning på allmennhetens oppfatning av det norske talemålslandskapet- og hierarkiet.» (2013, s. 152). NRK bruker skriftspråknært talemål i nyhetssendinger og programannonseringer, og dette kan føre til at denne formen for norsk blir ansett som den mest korrekte og formelle av publikum. Ifølge Hårstad og Opsahl er fjernsynet en bastion for bokmål, og «standard østnorsk» er den dominerende varieteten (2013, s. 152).

Sandøy (1991) mener at radio og fjernsyn kan påvirke språkutviklingen når det gjelder ordforrådet, men at det er lite sannsynlig at språkssystemet blir påvirket direkte. Dette skyldes at disse mediene representerer en enveiskommunikasjon (Skjekkeland, 2009, s. 83). Den teknologiske utviklingen har imidlertid ført til store endringer i massemediene, og Internett gir i dag nesten uendelige muligheter for kommunikasjon. Den økende bruken av sosiale medier, der man kommuniserer både skriftlig og muntlig, vil sannsynligvis få betydning for språkutviklingen. Forskning på dette området vil gi oss en bedre innsikt i hva som skjer.

3.5 Regionalisering

En årsaksforklaring til talemålsendringene de siste tiårene er *regionalisering*. Det betyr at dialektforskjellene innenfor en region blir utjevnet. Det er språkgrensene mellom bygdemålene som blir gradvis borte, og så blir dialektene i regionen mer like hverandre. Som et resultat av samfunnsutviklingen i Norge tiltrekker byen seg innflyttere fra bygdene rundt, eller fra andre deler av landet. På denne måten vil talemålet i byen kunne påvirke andre dialekter i området. I tillegg er det mange ungdommer fra bygdene som må flytte til byen/regionscenteret for å gå på skole, som igjen gjør at de blir påvirket av språkbruken og språkholdningene der. Dette kan blant annet være tilfellet for ungdommen på Ålgård som må til nabobyene Sandnes, Stavanger eller Bryne for å gå på videregående skole. Skjekkeland påpeker at språklig regionalisering

henger sammen med *dialektnivellering*, at den representerer utfallet av nivelleringen. Langtidseffekten av dette kan være framvekst av regionale talemål (Skjekkeland, 2009, s. 86–87). Det blir interessant å se om forskningen min på Ålgård kan fortelle noe om regionaliseringsprosesser. Er markerte trekk i dialekten avslippte som følge av tett kontakt med blant annet Sandnes?

I boka *Språk i byen* stiller Hårstad & Opsahl spørsmålet «Har alt blitt en by?» og skriver at grenseoppgangen mellom by og bygd nesten viskes ut i dag (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 22). Mange av kjennetegnene på en by, som for eksempel «utstrakt sosial lagdeling, omfattende migrasjon, sammensatt næringsvirksomhet, differensiert arbeidsmarked, relativt løse sosiale nettverk, stort antall sørvisfunksjoner osv.» finnes også i mindre samfunn. Denne utviklingen kan vi kalle for en *samfunnsmessig urbanisering*. Her kan vi se at det gjennom to-tre generasjoner har vært materielle og sosiale forandringer som har fått mye å si for vår sosiale atferd. Flere som har studert disse prosessene, observerer at tradisjonelle handlings- og holdningsmønstre har fått mindre å si for den enkeltes atferd og kaller det en *avtradisjonisering*. Homogeniseringen av samfunnet har gjort oss mer like når det gjelder handlemåter, forbruksmønstre og livsformer. I tillegg snakker Hårstad & Opsahl om *mental urbanisering*. De peker på at dette skjer når typiske urbane omgangsformer, livsstiler og holdninger sprer seg fra sentrum til periferi og blir lik for hele befolkningen (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 24). Dersom de mest lokale kulturformene og atferdsmønstrene har blitt mindre viktige for mange, kan vi se konturene av en forklaring på hvorfor det tradisjonelle norske dialektmangfoldet har blitt redusert i løpet av de siste generasjonene (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 26). Konklusjonen begrunnes videre med at det er gjort en rekke undersøkelser i små og store samfunn som bekrefter at en ser en tendens til at lokale språktrekk viskes ut, og at former som er i bruk i større regioner, vinner fram.

3.6 By og bygd

I lang tid har by og bygd vært et motsetningspar der det *urbane* står i motsetning til det *rurale*. I nyere tid er det derimot samfunnsforskere som mener at denne kontrasten mellom by og bygd har blitt mindre klar i løpet av det siste hundreåret. Mange tettsteder hevdes å ha både bymessige og bygdemessige trekk, og at det skjer *urbaniseringsprosesser* i de tettbygde strøkene (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 19). Urbaniseringsprosessen har ført til store endringer i samfunnet. Det bor flere folk i byene, mange flytter fra bygda til byen, men samtidig har flere rurale strøk blir mer bymessige. Det bymessige i de rurale områdene handler ikke bare om innflytterne, men at disse områdene også har blitt endret innenfra som følge av endringer i den økonomiske og

yrkesmessige strukturen. Urbaniseringen påvirker folks hverdagsliv når det gjelder livsmønstre, vaner, meninger og verdier og det bidrar til å påvirke språket (Ulset, 2002). Ulset skriver om urbanisering som forklaringsfaktor i talemålsutviklingen og peker på at den psykologiske bindingen til ett bestemt sted har blitt løsere, at mange heller identifiserer seg med en større geografisk enhet, som for eksempel regionen, enn med lokalsamfunnet. Hun bruker begrepet *mental urbanisering* om urban livsstil og urbane holdninger som spres fra by til bygd uten at det skjer en fysisk urbanisering av samfunnet. En mental urbanisering er da en måte å tenke på og en måte å forholde seg til verden på (Ulset, 2002, s. 208). I dag lever vi alle i den samme digitale verden og får de samme impulsene. Det kan også være med på å viske ut forskjellene mellom by og bygd.

Jeg skrev tidligere om utviklingen av Ålgård fra å være ei lita bygd til å bli et større tettsted (jf. 2). Politikerne har i de senere årene diskutert om Ålgård bør få bystatus, og senest i november 2022 var dette en aktuell sak. Det er selvsagt delte meninger om bygda skal bli by, men det er ingen tvil om at Ålgård har fått et bypreg etter en målrettet, omfattende utvikling av sentrum (Bjørheim, 2021; Håland, 2022; Sveen, 2021). Jeg ble nysgjerrig på om mine unge informanter hadde meninger om dette spørsmålet, og om de «tenker urbant» om hjemstedet sitt.

3.7 Frakopling og tilbakekopling

Frakopling og *tilbakekopling* er to begreper som Karine Stjernholm skriver om i sin doktorgradsavhandling fra 2013 om talemålet i Oslo. Hun skriver at frakopling er en global homogeniseringsprosess der man blir frakoplet lokal kultur til fordel for en global kultur (Stjernholm, 2013, s. 26). Standardisering er en form for frakopling og Stjernholm anvender begrepet når hun skriver om endringsprosessen der «øst- og vestvarieteteten endrer seg i retning av én varietet som er frakopla øst-vest-dikotomien» (2013, s. 27).

Denne såkalte kulturelle homogeniseringen fører til økt bevissthet om og interesse for forskjellighet, som videre skaper kulturell differensiering og der lokale uttrykk igjen får oppmerksomhet. Stjernholm kaller denne prosessen for tilbakekopling. Nyorienteringen mot det lokale ses på som et resultat av globaliseringen, og den økonomiske og kulturelle globaliseringen har medført en sosial og geografisk mobilitet som igjen fører til mer språk- og dialektkontakt. Resultatet av frakoplingsprosessene og tilbakekoplingsprosessene er ny kulturell heterogenisering som videre fører til et samfunn preget av stor kulturell, sosial og språklig ulikhet. Et heterogent samfunn, med synlige og sameksisterende forskjellige livsstiler og verdisystemer, setter individet i en situasjon med kontinuerlige valgmuligheter (2013, s. 28).

3.8 Tidligere forskning på talemålet i Rogaland

Det første innsamlingsarbeidet av talemålet i Rogaland ble gjort av Jakob Rasch (1669-1737) i 1698. Han oversatte også det første kapitlet av Romarbrevet fra gresk til dansk og norsk. Oversettelsen viser at det språklige utgangspunktet er jærdialekten (Sandvik, 1979, s. 28). I 1740-årene lager Bendix Christian de Fine (1696-1746) en ordsamling på omtrent 770 ord fra Stavanger-dialekten på oppdrag fra Kanselliet i København. Bestillingen fra København var «Een Fortegnelse paa de rareste Ord- og Talemaader i Sproget, der udi Amtet, og deres Betydning i andet brugelig Dansk» (Sandvik, 1979, s. 29). Ivar Aasen (1813-1896) sitt velkjente innsamlingsarbeid omfatter også registrering av noen av talemålene i Rogaland. Han oppholdt seg i Ryfylke, Jæren og Dalane. I tillegg var han innom Stavanger, men Aasen var ikke så interessert i bymålene for han mente de var utsatt for sterk påvirkning utenfra (1979, s. 32-33). Andre som samlet inn ord og forsket på talemålet i Rogaland var Hans Ross (1833-1914), Amund B. Larsen (1849-1928) og Per Thorson (1899-1969).

Etter hvert kommer det flere avhandlinger om talemålet i regionen. Helge Omdal (1967) skriver om Stavanger-dialekten, det samme gjør Finn Gabrielsen i 1984 og Tor Time (1973) om jærdialekten. I 1979 skriver Olav Hetland Sandvik en forskningsrapport, *Talemål i Rogaland – i går, i dag og i morgon*, som er en omfattende og generell beskrivelse av de ulike talemålene i regionen.

3.8.1 Forskning i Gjesdal

Det er, som tidligere nevnt, lite forskning på talemålet i Gjesdal kommune. Pr. i dag er det publisert to avhandlinger som jeg gjør kort greie for her. Ettersom Gjesdal grenser geografisk til flere kommuner, synes det verdifullt å ta med noe tidligere forskning fra de nærliggende byene Stavanger og Sandnes, samt Jæren for å få en oversikt over talemålsforskningen.

3.8.1.1 Magne Oftedal: Ordstrukturen i Gjesdalmålet (1945)

Magne Oftedal sin avhandling «Ordstrukturen i Gjesdalmålet» fra 1946 er en undersøkelse av talemålet til en informant fra Indre Lima i Gjesdal. Oftedal velger seg denne informanten fordi han snakker det Oftedal kaller for «arkaisk» gjesdaldialekt. Denne avhandlingen er ikke en undersøkelse av «Gjesdalmålet» spesielt, men mer en beskrivelse av fonologi med utgangspunkt i ordnivået.

3.8.1.2 Randi Maudal: Målet i Maudal: Ei sosiolingvistisk undersøkning av språksituasjonen i ei lita bygd i ei stor verd (2021)

Maudal undersøkte talemålet til fire ungdommer i Maudal i Gjesdal kommune og ønsket å se på språksituasjonen i bygda. Hennes arbeid var både kvalitativt og kvantitativt. Informantene ble intervjuet med det som mål å forstå hvilke faktorer som kunne ha betydning for språksituasjonen. I tillegg ble det utført en bildetest der hun testet ulike språklige variabler. Resultatene fra Maudals undersøkelse viste at ungdommene bruker ganske markerte språktrekk fra bygda, og at den tradisjonelle dialekten holder seg godt. Maudal finner at de tette nettverksbåndene i bygda fungerer språkbevarende og forklarer det med konsensus om språklig atferd og sterk identitet til bygda.

3.8.2 Nyere forskning i Stavanger

3.8.2.1 Kristine Nymark Aasen: Stavanger-dialekten 30 år etter (2011).

Aasen studerte språklig variasjon og endring i Stavanger-dialekten ved å gjøre en oppfølgingsstudie av Gabrielsens avhandling *Eg eller je* fra 1984. Hun brukte intervjuopptak fra Gabrielsens oppgave i tillegg til å samle inn nytt materiale fra tre ulike aldersgrupper. Med dette materialet studerte hun språklig variasjon i samtida og den historiske språkendringen fra 1980-tallet til 2010. Resultatene fra denne avhandlingen var blant annet at gatespråket er i frammarsj og at det høyere talemålet i Stavanger er på retur hos de unge. Årsaksforklaringene hennes på dialektendringene er i stor grad ytre påvirkninger der hun skriver om regionaliseringsprosesser særlig knyttet til Bergen som regionscenter.

3.8.2.2 June Thea Johannessen: Talemålsendringer i Stavanger i dag. En sosiolingvistisk undersøkelse av yngre talere av stavangersk (2020).

I de variablene der det er et sammenligningsgrunnlag med Gabrielsens og Aasens avhandlinger, viser studien til Johannessen at språkendringene har fortsatt i samme retning som før med en tilnærming til standardtalemålet og bokmål. I tillegg viser forskningen til Johannessen at de tradisjonelle formene i Stavanger-dialekten er mer svekket nå enn da Aasen studerte dette i 2011. Når det gjelder det høyere talemålet i Stavanger, finner hun at de yngre ikke har noen høystatusstrekk i dialekten sin, men at det finnes hos noen av de voksne informantene. Johannessen konkluderer med at dette ikke lenger fungerer som et statusmål i byen. Det hun derimot peker på kan bli et nytt statusmål i Stavanger, er det modifiserte bymålet som i stor grad nærmer seg standardtalemålet.

3.8.3 Nyere forskning i Sandnes

3.8.3.1 Grethe Rasmussen: Sandnesmålet – finst det? Ei sosiolingvistisk gransking av utviklinga i talemålet på Sandnes (2002).

Rasmussen benyttet en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode i sin studie av Sandnes-dialekten. Hun undersøkte talemålet hos eldre og yngre informanter og forsket på språkendringer. Resultatene viser at identiteten til byen er sterk og at Sandnes-dialekten klart eksisterer, men at det er språkendringer mellom de eldste og de yngste informantene. Eksempler på det er flere funn av pluralis-r i en dialekt som tradisjonelt ikke har pluralis-r, og forenkling av konsonantforbindelser hos de yngste informantene. I konklusjonen skriver hun blant annet at Stavanger-dialekten ikke fungerer som et prestisjemål på grunn av naboopposisjon, og peker på andre mulige påvirkningskilder til den språklige nivelleringen som talt bokmål, østlandske talemålsvarianter og skriftspråket bokmål.

3.8.3.2 Charlotte Sol Ims: Sandnes i skyggen av Stavanger. En sosiolingvistisk undersøkelse av Sandnesmål med utgangspunkt i utvalgte språklige variabler (2010).

Ims ønsket å finne ut om det utvikles et «høyereliggende talemål» i Sandnes som et alternativ til det folkelige bymålet. I tillegg ville hun finne ut om det er bydialekten i Stavanger som ses på som et statusmål for Sandnes. Hun undersøkte talemålet hos eldre og yngre informanter i Sandnes og anvendte både kvantitativ og kvalitativ metode. Resultatene fra forskningen hennes viser blant annet at den nordjærske Sandnes-dialekten har særtrekk i dialekten som skiller den fra Stavanger og de særjærske dialektene. Hun nevner spesielt r-bortfall i ubestemt form flertall av substantiv i Sandnes-dialekten som et tydelig skille mellom talemålene i Sandnes og Stavanger. Forskningen hennes viser også at Sandnes-dialekten er i endring slik som mange andre dialekter i Norge, og at disse endringene ikke er spesielle for Sandnes, men at de skjer nasjonalt. Hun viser blant annet til sammenfallet av kj-/sj-lyden. Hun finner ikke noe belegg for å si at Sandnes-dialekten utvikler et «høyereliggende talemål», men at de unge bruker ulike varianter innenfor dialekten som hun knyttet til identitet.

3.8.4 Nyere forskning på Jæren

3.8.4.1 Tor Time: *Jærmål: Bygde- og sentrumsmål hjå eldre og yngre i Time (1973)*

Time har forsket på jærdialekten og undersøkt denne hos eldre informanter, mellomgenerasjonen og yngre informanter, og sammenlignet de tre generasjonene. Han har i hovedsak brukt informanter fra Bryne og områdene rundt, innenfor Time kommune. Time ville finne ut om det eksisterer et homogent sentrumsmål på Jæren og konkluderer med at han ser konturene av dette i sin avhandling. Han kom fram til at språkforskjellene var størst mellom den eldste generasjonen på bygda og den yngste generasjonen i sentrum, men at den tradisjonelle Time-dialekten holder seg godt på bygdene.

3.8.4.2 Per Sigmund Sævik Bøe: *Språkendringer sør på Jæren. En sociolingvistisk studie i virkelig tid fra Oгна (2013)*.

Bøe har i denne masteroppgaven forsket på språkendringer på Oгна, Brusand og Sirevåg som er tre tettsteder i Hå på Jæren. Han har valgt ut fem språklige variabler og undersøkt disse hos 40 informanter. For å kunne si noe om språkendringer, har han brukt tidligere opptak fra 1970-tallet og sammenlignet med nye opptak fra 2010 og 2011. Resultatene fra denne undersøkelsen var blant annet at de yngre språkbrukerne bruker flere nye former i talemålet sitt enn de eldre og at disse nye formene er mer like dialekten i Stavanger by. Bøe bekrefter med sin forskning at det foregår en grammatisk forenkling i talemålet i Hå, og at det foregår en regional utjevning der geografisk avgrensede trekk må vike til fordel for trekk med en videre geografisk utbredelse.

3.8.4.3 Trond Salte: «...ikkje for breitt, men ikkje for pent heller»: *Ei sociolingvistisk gransking av yngre talemål på Bryne (2022)*.

Salte studerte yngre talemål på Bryne og ønsket å finne ut om Bryne-dialekten nærmer seg Sandnes- eller Stavanger-dialekten. Han arbeidet både kvantitativt og kvalitativt ved å intervjuer fire ungdommer, samt gjennomføre en bildetest for å kartlegge talemålet deres. I tillegg ville han finne ut om Bryne-dialekten har endret seg og brukte derfor Tor Time sin avhandling fra 1973 som sammenligningsgrunnlag. Resultatene fra undersøkelsen viste at Bryne-dialekten har holdt seg forholdsvis stabil siden 70-tallet. Ungdommene på Bryne har en sterk identitet til byen og det kan være språkbevarende, ifølge Salte.

4 METODE

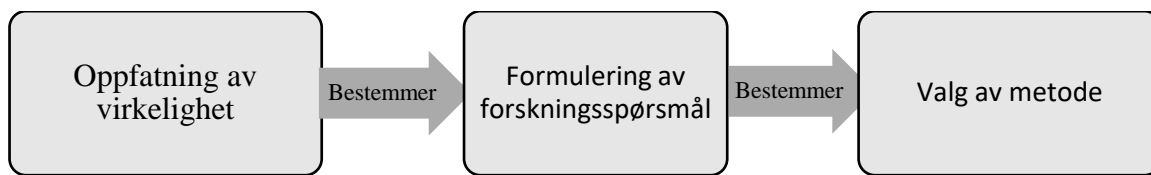
I dette kapitlet skal jeg først gi en kort beskrivelse av forskningsdesignet jeg har valgt. Deretter gjør jeg greie for metodebegrepet, samt kvalitativ og kvantitativ metode. Videre gjør jeg greie for datainnsamlingsprosessen, drøfter de metodiske valgene jeg har tatt og gir en beskrivelse av den analytiske tilnærmingen til datamaterialet mitt.

4.1 Forskningsdesign

Denne studien av språkendringer er basert på eksisterende videoopptak av eldre informanter og av egne talemålsopptak av yngre informanter. Som tidligere nevnt ønsket jeg å finne ut hva språksituasjonen er blant ungdom på Ålgård i dag, hvordan talemålet har endret seg fra tidligere generasjoner og hvilke faktorer som kan ha betydning for at språksituasjonen er slik. For å finne ut av dette, måtte jeg først forske på hva som er den tradisjonelle dialekten på Ålgård og lage en skisse med utgangspunkt i de eksisterende videoopptakene. Dette måtte jeg gjøre fordi det ikke finnes noe forskning på Ålgård-dialekten fra før. Deretter gjennomførte jeg samtaleintervju og bildetest av fire ungdommer fra Ålgård født i 2007. Ved å gjøre dette, kan undersøkelsen kanskje gi meg noen svar på de nevnte problemstillingene.

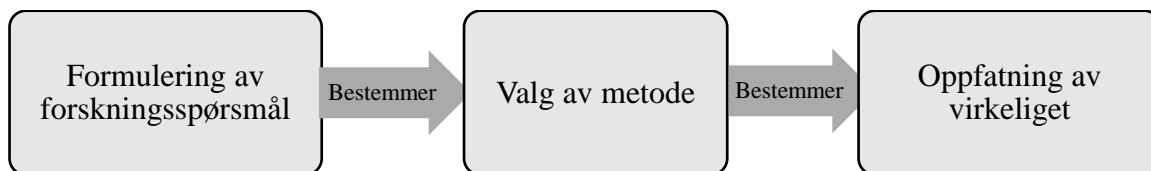
4.2 Metodebegrepet

I utarbeidelsen av et forskningsprosjekt som dette, må en som språkforsker ta en rekke valg. For eksempel må forskeren ta stilling til hvordan han eller hun skal samle inn informasjon og hvordan man skal håndtere og analysere datamaterialet. Forskeren må finne en strategi for hvordan han vil gå fram, og denne strategien er metoden. Metoden man velger er avgjørende for hva man faktisk kan finne ut noe om. Dag Ingvar Jacobsen (2022, s. 15) skriver at metode handler om «hvordan man tilnærmer seg og forsøker å «avdekke» virkeligheten». Videre skriver han at det er en betydelig uenighet om hva virkelighet er og illustrerer dette på to måter: Illustrasjonen viser at forskerens oppfatninger av hvordan virkeligheten er, vil ha betydning for hvilke forskningsspørsmål som stilles, og dermed hvilken metode som vurderes som best (2022, s.23).

Figur 5: Figuren viser hvordan oppfatning av virkelighet bestemmer metode

Her viser illustrasjonen at forskerens formulering av forskningsspørsmål og valg av metode vil forme hvilken informasjon som samles inn, som igjen vil bestemme hvordan virkeligheten framstår, og dermed hvordan forskeren oppfatter den (2022, s. 24).

Figur 6: Figuren viser hvordan valg av metode bestemmer oppfatning av virkelighet

Min metode kan best illustreres med figur 5. Forskningsspørsmålene mine er basert på en oppfatning av virkeligheten, altså i mitt tilfelle, en forventning til språksituasjonen på Ålgård.

Sosiolingvistisk metode handler i stor grad om å foreta hensiktsmessige avgjørelser og avgrensninger, ifølge Akselberg og Mæhlum (Mæhlum et al., 2008, s. 75). Den første delen av oppgaven min, som var å lage en skisse av den «tradisjonelle» dialekten på Ålgård, holder seg til den dialektologiske tradisjonen. Her fant jeg, som tidligere nevnt, videoopptak fra 1999 med informanter som var født og oppvokst på Ålgård. Disse opptakene valgte jeg å bruke for å kunne lage skissen av dialekten. Den andre delen, som er en større del av oppgaven, er knyttet til den sosiolingvistiske tradisjonen ettersom jeg er interessert i språket til hver av de fire, unge informantene i sammenheng med samfunnet de lever i, deres identitet og personlighetstype.

4.3 Kvalitativ og kvantitativ metode

Et hovedskille i valg av metode går mellom den kvantitative og den kvalitative. I en kvantitativ studie samler man inn opplysninger om mange enheter slik at man kan komme fram til gjennomsnittlige, og statistisk representative resultater for hele samfunnet man undersøker. Empirien blir vanligvis samlet inn på en systematisk måte ved for eksempel å bruke

spørreskjema. De empiriske dataene analyseres slik at det er mulig å generalisere resultatene i varierende grad (Hårstad et al., 2017, s. 54; Mæhlum et al., 2008, s. 77).

I en kvalitativ studie tar man utgangspunkt i et strategisk utvalg representanter fra det aktuelle språksamfunnet, og forsøker å forstå og få en dypere innsikt i sammenhengene mellom språket og enkeltindividene som bruker språket. Når forskeren skal tolke den språklige atferden, blir informantenes subjektive opplevelser og ulike psykologiske forhold viktige. En kvalitativ studie har vanligvis få informanter og resultatene er derfor ikke statistisk sett generaliserbare slik som i en kvantitativ studie. Informasjonen som kommer fram i en slik studie sier noe om faktorer som kan være avgjørende for enkeltindividets språklige atferd. Innsamlingen av datamaterialet skjer gjerne i form av deltakende observasjon eller en eller annen form for intervju eller samtale. Resultatene fra undersøkelsen blir presentert gjennom fortolkede utsagn der forskeren nettopp forsøker å forstå ulike sosiale fenomener (Hårstad et al., 2017, s. 55; Mæhlum et al., 2008, s. 77–78).

Det kvantitative versus det kvalitative representerer ikke noen klar dikotomi, ifølge Hårstad et al. (2008). Det er heller slik at man bør se disse som to idealiserte ytterpunkter på en kontinuerlig skala. Mange studier kombinerer gjerne begge metodene, noe jeg har gjort i min undersøkelse. Jeg samlet inn informasjon gjennom videointervju, samtaleintervju og bildetest. I min oppgave ønsket jeg først å beskrive den tradisjonelle dialekten på Ålgård. Her har jeg valgt en rekke konkrete variabler som jeg kunne finne eksempler på i videoopptakene og sette inn i en tabell. Denne delen av oppgaven har en entydig kvantitativ tilnærming. I den andre, og største delen av oppgaven, ønsket jeg å både forstå og beskrive språksituasjonen blant noen få ungdommer på Ålgård og sammenligne med funnene mine fra den tradisjonelle dialekten. Jeg ville også prøve å finne ut hva som gjør at én person eventuelt bruker tradisjonelle former, mens en annen eventuelt bruker mer standardnære former. Til denne delen kreves det at jeg i tillegg bruker kvalitative metoder. Jeg har også gjennomført en bildetest for å være sikker på å få belegg for enkelte variabler. Bildetesten er kvantitativ, for her kan jeg kvantifisere de konkrete språktrekkene jeg var ute etter. Jeg gir ytterligere greie for metodene senere i dette kapitlet.

4.4 Reliabilitet og validitet

Akselberg og Mæhlum (Mæhlum et al., 2008, s. 75) skriver at det er noen grunnleggende krav som må være oppfylt når vi skal gjennomføre en undersøkelse. Det første er kravet til *reliabilitet* som betyr pålitelighet. Det handler om nøyaktigheten i måten dataene er samlet inn på. Dataene gir oss et feilaktig bilde hvis innsamlingsprosessen har vært unøyaktig. Det andre kravet gjelder dataenes *validitet*, altså gyldighet. Ifølge Akselberg og Mæhlum (2008, s. 75) betyr det «at de

opplysningene vi har samlet inn, virkelig er relevante for problemstillingen i undersøkelsen». For å sikre validitet, må man sikre gode metoder for hvordan man behandler datamaterialet. I min oppgave kan for eksempel feil i kodingen av de språklige variablene gi usikre resultat, noe som vil svekke reliabiliteten. Validiteten kan også svekkes dersom informantene svarer det de tror jeg vil at de skal svare i intervjuet. Da får jeg ikke den informasjonen jeg ønsker å finne.

Når det gjelder videomaterialet fra 1999 kan en stille seg kritisk til validiteten og reliabiliteten fordi det er usikkert i hvilken grad informantene bruker «naturlig tale». Ifølge Labov (1972) vil den som ønsker å observere «naturlig tale» kjempe mot et uoverkommelig problem, «The observer's paradox, som betyr at forskeren må observere informantens språk uten at han eller hun vet det. Dette er fordi personen som blir studert potensielt kan endre sin atferd når han eller hun blir klar over at de blir observert. De eldre informantene i min undersøkelse deltar i et intervju som ikke handler om talemålet deres, dermed kan det være at språkdataene jeg henter ut fra intervjuet, er relativt pålitelige (Labov, 1972, s. 61). Samtidig er det slik at intervjueren i videomaterialet har en annen dialekt enn informantene, noe som kan føre til akkomodasjon. Selve videosituasjonen kan virke uvant, kunstig og formell, og kanskje føre til en annen språkføring enn den man ville hatt i en «naturlig» samtalsituasjon. Derfor kan en stille seg kritisk til hvor troverdig talemålet deres er. Jeg opplever likevel at informantene snakker relativt fritt når de forteller om sitt liv og virke. Det samsvarer i tillegg med min kjennskap til dialekten⁹.

4.5 Innsamling av data til forskningen på den «tradisjonelle» dialekten.

Fordi jeg hadde et ønske om å studere språkendringer på Ålgård, måtte jeg som tidligere nevnt, lage en skisse av det som vi kan kalle den «tradisjonelle» dialekten på stedet. Før jeg kom så langt, var det store spørsmålet hvordan jeg i det hele tatt skulle gå fram for å dokumentere talemålet. Jeg undersøkte først om det fantes tidligere forskning på talemålet på Ålgård, men det fant jeg ikke. Det vil si, etter hvert fant jeg en avhandling fra 1946 om «Ordstrukturen i Gjestalmålet» av Magne Oftedal, men som altså ikke er en beskrivelse av gjesdalmålet (jf. 3.8.1.1).

Sommeren 2022 tok jeg en ringerunde for å høre om det fantes eldre opptak av informanter som snakket Ålgård-dialekt, og fikk til slutt god hjelp hos Gjesdal folkebibliotek. Der fant de videoopptak fra 1999 på gamle VHS-kassetter¹⁰. Disse opptakene var gjort av Norgesdokumentasjon og hadde som formål at folk skulle fortelle om deres liv og virke i

⁹ I tillegg til empirien jeg har samlet inn, gjør jeg også bruk av egne intuisjoner om gjesdalmålet.

¹⁰ Video Home System – et videosystem fra 1976 beregnet for videospillere som kunne brukes av vanlige forbrukere (Hansen et al., 2021).

forbindelse med 2. verdenskrig. I utvalget av videokassetter fant jeg tre personer, to menn og en kvinne, som var oppvokst på Ålgård eller omegn. Både bibliotekaren og jeg kjente etternavnene til disse, og for å få bekreftet at vedkommende var oppvokst i ålgårdsområdet, ringte jeg til slektninger av informantene. Informantene er født i 1918, 1927 og 1948. To av de eldste informantene er døde, mens den tredje, født i 1948, kunne jeg ringe og snakke med. Jeg fikk bekreftet at alle var født og oppvokst på Ålgård, eller i området rundt Ålgård.

For å dokumentere den «tradisjonelle» dialekten har jeg en dialektologisk tilnærming, der kravet mitt var at informantene skulle være født og oppvokst på Ålgård. En diskusjon som har opptatt lingvister fra mange disipliner er nettopp det spørsmålet om hvem som kan aksepteres som informant. Det vanlige kravet har vært at bare en *innfødt taler*, «*native speaker*», kunne gi ekte og pålitelige data. Dette kravet problematiseres i dag, særlig hvis en for eksempel undersøker språkendringer i et samfunn, vil innflytterandelen ha stor betydning for endringshastigheten i samfunnet (Hårstad et al., 2017, s. 137; Mæhlum et al., 2008, s. 85). For denne delen av min oppgave, var ikke språkendringer sentralt. Jeg ønsket å skissere talemålet isolert sett og gi en skisse av språket slik det framstod i 1999.

Jeg har brukt to av videoopptakene i dialektskissen min. Informant født i 1927 og informant født i 1948, begge menn, danner datagrunnlaget for skissen. Informant født i 1918 er også født og oppvokst på Ålgård, men har et talemål som avviker forholdsvis mye fra de andre to informantene. Derfor valgte jeg ikke å bruke dette i forskningen min. Informanten forteller i intervjuet, at hun som leder i en menighet har reist veldig mye i sitt liv. Hun har holdt mange foredrag rundt omkring i Norge, og hun har reist en del til utlandet. Dette kan være med på å forklare hennes noe mer standardiserte talemål. I tillegg viser forskning på kjønn og språk at kvinner endrer språket sitt mer enn menn jf. kap. 3.9 der jeg skriver om språk og kjønn.

For å kunne arbeide med dette materialet, måtte jeg digitalisere opptakene. Jeg leverte inn VHS-kassetten til en fotobutikk som overførte intervjuene til et par minnepinner. Dermed kunne jeg se og høre opptakene på datamaskinen og spole fram og tilbake ved behov, uten at kvaliteten på opptaket ble dårligere, slik det ville blitt på en VHS-kassett.

4.5.1 Registrering av data – videoopptak

I forkant av registreringen av data hadde jeg laget en liste med 14 variabler som var utgangspunktet for skissen av talemålet. Videoopptakene er på omtrent en time pr. informant. Jeg lyttet mange ganger til opptakene og registrerte underveis hvordan de uttalte de ulike

formene. Det var en interessant og tidkrevende oppgave, men på denne måten fikk jeg en oversikt over materialet som jeg senere kunne systematisere.

Når jeg hadde fått gode belegg for alle variablene, systematiserte jeg disse i et skjema der jeg laget en kolonne for «tradisjonell form» og en for «bokmål» og skrev inn ordeksempler fra informantene (jf. 2.4.4.4). Målet var å lage en ryddig, oversiktlig skisse som kunne anvendes til neste del av forskningen min.

Fordelen med å bruke et intervju som ikke er ment som et talemålsintervju, er kanskje at informanten snakker friere og ikke tenker så mye over språket sitt, som en gjerne ville gjort i et talemålsintervju. Informantene var godt voksne da de blir intervjuet, 81 år, 72 år og 51 år. De mannlige informantene som jeg valgte å bruke i skissen, var stødige dialektbrukere slik jeg kjenner dialekten. Jeg er likevel klar over at en intervjusituasjon, med lydopptak og kamera, kan påvirke informantens språk (jf. 4.4).

4.6 Informantene

Her skriver jeg kun om informantutvalget til den sosiolingvistiske studien, siden informantutvalget til skissen av Ålgård-dialekten er beskrevet i kap. 4.5.

4.6.1 Informantutvalget

Ifølge Akselberg og Mæhlum (Mæhlum et al., 2008, s. 85) har det innenfor tradisjonell dialektologi og sociolingvistik vært vanlig å kun ta med informanter som er født eller oppvokst på det stedet en studerer språket. I tillegg skulle minst én av foreldrene også komme fra det aktuelle stedet. Dette er også tilfelle for min undersøkelse. Formålet med oppgaven er å forske på språkendringer fra den «tradisjonelle» dialekten til dialekten slik den framstår i dag, og da er det første kriteriet at informantene må snakke Ålgård-dialekt. I tillegg måtte informantene ha bodd på Ålgård hele livet, samt ha minst én forelder fra Ålgård. Med disse kriteriene var målet at informantens språk var minst mulig påvirket av andre talemål og mest mulig representativt for dialekten på Ålgård.

Alder var også en viktig variabel. I Gjesdal kommune finnes det ikke, som nevnt i kapittel 2.3, noen videregående skole og alle ungdommene må ut av kommunen for å fullføre utdanningen sin. Det fører naturligvis til økt språkkontakt og det øker også sjansen for språkendringer hos ungdommene, og det kan bli vanskeligere å si hvilke språktrekk som de har endret på etter at de begynte på videregående skole. Derfor ble det viktig å få informanter som ikke har begynt på videregående skole enda. Jeg kontaktet Gjesdal ungdomsskole for å høre om de kunne hjelpe meg med å finne informanter som oppfylte kriteriene mine, og som hadde lyst til å delta. Jeg

sendte en kort e-post til avdelingslederen på 10. trinn som inneholdt litt informasjon om hvem jeg var, hvilket universitet jeg tilhørte og hva jeg ønsket å forske på. Etter en stund meldte det seg fire ungdommer, to jenter og to gutter, som sa seg villig til å bli intervjuet. Alle informantene går i 10.klasse og er født i 2007.

Tabell 9: Informasjon om informantenes alder, klasse, hovedmål på skolen, kjønn og foreldrebakgrunn

Ola	15 år. 10. klasse. Bokmål som hovedmål. Mor og far er oppvokst på Ålgård. Mor arbeider på Ålgård, og far arbeider på Forus.
Lars	15 år. 10. klasse. Bokmål som hovedmål. Far er fra Ålgård og mor er fra Varhaug. Begge foreldrene er fulltidsbønder på egen gård.
Eli	15 år. 10. klasse. Bokmål som hovedmål. Far er fra Ålgård og mor er fra Orstad. Begge foreldrene arbeider på Ålgård.
Kari	15 år. 10. klasse. Nynorsk som hovedmål. Mor er fra Åmli i Agder. Far er fra Ålgård. Far er bonde på heltid på egen gård. Mor arbeider på Klepp og reiser i tillegg rundt i Rogaland i forbindelse med jobben.

I de aller fleste sosiolingvistiske studier har *kjønn* vært en sosial variabel man har tatt hensyn til (Skjekkeland, 2009, s. 27). Jeg har omtalt dette i kap. 3.9 og viser der til flere studier som konkluderer med at kvinner snakker mer standardnært enn menn. Men jeg skriver også at flere forskere har kommet fram til at kjønn, kombinert med gruppetilhørighet kan være utslagsgivende for de språklige trekkene man bruker. Siden utvalget mitt var to gutter og to jenter kunne det være interessant å utforske kjønn som en sosial variabel, og se om det finnes noe mønster som kan diskuteres i sammenheng med funnene som kommer fram under datainnsamlingen. Jeg er samtidig klar over at jeg ikke kan si veldig mye om språk og kjønn når utvalget mitt er så begrenset, men jeg kan observere og reflektere over eventuelle funn.

Lærerne på Gjesdal ungdomsskole satte meg i kontakt med informantene og kommunikasjonen med dem foregikk på mobiltelefon. Før jeg kunne gå videre, måtte jeg få godkjenning fra Sikt¹¹, kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Etter en del uker fikk jeg godkjent prosjektet, og tok på ny kontakt med informantene. Jeg sendte samtykkeskjemaet til skolen slik at foreldrene og informantene kunne skrive under på dette. Når alt dette var i orden gikk jeg i gang med å planlegge hvordan jeg skulle gjennomføre samtaleintervjuene.

¹¹ Tidligere Norsk senter for forskningsdata (NSD). Skiftet navn 1.1.2022 (*Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør* / *Sikt*, u.å.)

4.7 Sosiolingvistisk samtaleintervju

Målet med samtaleintervjuet var å få informantene til å snakke hverdagslig, uformelt og mye. For å få til dette må en først ta stilling til om en vil gjennomføre intervjuet en til en, i par, gruppe eller alle på en gang. Akselberg og Mæhlum (Mæhlum et al., 2008, s. 83) skriver at barn gjerne opplever intervjusituasjoner som formelle og kunstige, og at samtalen kan bli monologisk. Det kan derfor være lurt å sette barn og unge i par eller grupper. I et intervju som dette ønsker en å gå i dybden og bli godt kjent med informanten. I et parintervju eller gruppeintervju er det en risiko for at noen ikke snakker så mye fordi de er usikre på de andre informantene. Samtidig kan det også være slik at nettopp det å være flere til stede i intervjuet kan gjøre informanten tryggere og mer avslappet. Jeg henvendte meg til lærerne til ungdommene for å spørre om råd. Det er de som kjenner ungdommene best og vet kanskje hva som kan være den beste løsningen i mitt tilfelle. Jeg ble anbefalt å sette guttene i par og jentene i par. Jeg fulgte rådet deres og gjorde det slik.

Jeg forberedte en intervjuguide som bestod av spørsmål om oppvekst, interesser, skole og framtidsplaner, miljø, bygd og by og reise i den første delen. I den andre delen var jeg interessert i deres tanker om språk og holdninger til språk. Jeg stilte oppfølgingsspørsmål der det var naturlig. Her var målet å få informantene til å snakke mest mulig så jeg fulgte ikke intervjuguiden til punkt og prikke. Intervjuguiden var utformet slik at jeg kunne kvantifisere variablene. Ved hjelp av datamaterialet har jeg forsøkt å kartlegge informantenes *livsverden*. Jeg har gått til enkeltpersoner som er like gamle, går på samme skole og som bor omtrent på samme sted for å få ulike beretninger om ett og samme fellesskap, for på den måten å få fram flere «sannheter» om den sosiale virkeligheten informantene inngår i.

For å prøve å gjøre intervjusituasjonen så avslappet og naturlig som mulig, valgte jeg å ta informantene ut av skolen og inn på biblioteket på Ålgård. Jeg fikk låne et rom der vi kunne gjennomføre samtaleintervjuene uforstyrret. I et forsøk på å gjøre situasjonen uformell og trivelig, fikk informantene julebrus, julekaker og sjokolade. Før vi startet på intervjuet fikk de spise og drikke litt, men de fikk beskjed om å ikke spise under selve intervjuet. De fikk fri tilgang til dette i en liten pause, og når vi var ferdige. Det så ut til at det falt i god smak. Jeg startet med guttene og hadde et intervju på omtrent en time. Intervjuet med jentene var også på omtrent en time. Intervjuene ble tatt opp, noe informantene selvsagt var informert om og hadde samtykket til.

Det er selvsagt ikke uproblematisk å være deltakende i samtalen slik jeg var. Jeg var bekymret for å snakke for mye selv, vise egne verdier og følelser til temaene vi snakket om. Samtidig var

det vanskelig å unngå dette uten at samtalen ble stiv og formell. Informantene kan ha blitt påvirket av meg, men jeg opplevde likevel en forholdsvis fri samtale og fikk dette bekreftet da jeg lyttet til opptakene etterpå.

4.8 Bildetest

Bildetesten gikk ut på at jeg viste 12 forskjellige bilder til hver informant (jf. tabell 10). I denne delen av undersøkelsen var det kun en informant og jeg som var til stede i rommet. Dette gjorde jeg for å sikre at ungdommene ikke skulle bli påvirket av hverandre. I tillegg forsøkte jeg å holde et høyt tempo på spørsmålene til bildene slik at ikke informanten skulle få tid til å tenke så mye og bli for bevisst sin egen språkbruk. Den andre informanten, som var med i første del av intervjuet, gikk ut på gangen for å vente på tur. Informanten som gikk ut på gangen, fikk med seg både julebrus og godteri til denne «intervjupausen» og kunne slappe godt av en liten stund.

Jeg fant det formålstjenlig å teste enkelte variabler ved hjelp av bilder fordi jeg ville være sikker på å få belegg for variabler det kanskje ble vanskelig å få belegg for i selve samtaleintervjuet. I tillegg var det viktig å få samlet inn data som ga meg et sammenligningsgrunnlag med forskningen min på den «tradisjonelle» dialekten. Situasjonen informantene ble satt i i denne delen av undersøkelsen, var mer kunstig enn selve dybdeintervjuene. Informantene visste at jeg skulle studere dialekten deres, og de skjønte forholdsvis fort noen ganger hva jeg var på jakt etter. Det kan ha virket inn på uttalen av ordene de brukte.

De språklige variablene jeg ønsket å teste hos ungdommene i bildeundersøkelsen framkommer i tabellen nedenfor. Bildene jeg valgte ut skulle være tydelige slik at informantene forhåpentligvis kom til å snakke om det jeg ønsket. I tilknytning til bildene stilte jeg spørsmål som var utformet slik at informantenes svar på spørsmålet skulle inneholde en variant av de språklige variablene jeg ville undersøke. Noen ganger fikk jeg ikke svar på det jeg ønsket og måtte derfor stille flere spørsmål til samme bilde for å komme fram til det aktuelle ordet. Jeg spurte som regel om de kunne beskrive hva de så på bildet. Alle samtalene ble tatt opp på en digital lydopptaker.

Tabell 10: Oversikt over forventede språkvariabler til bildene fra bildetesten. Noen bilder åpner for flere mulige variabler. Sammenhengen mellom utvalgte bilder og tiltenkte variabler vises i kolonnen til høyre

Nr.	Bilder fra bildetesten	Språkvariabler jeg forventer ut fra bildene	Tiltenkt språkvariabel
1		Ei /bu:g/ /bu:k/ eller e(i)n /bu:g/ /bu:k/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/%C3%A5pen%20bok/	Lenisering Ubestemt artikkel i substantiv, sterke hunkjønnssord
2		/bø:ge/ /bø:ke/ eller /bø:ger/ /bø:ker/ Ei /bu:ghyla/ /bu:khyla/ eller e(i)n /bu:ghyla/ /bu:khyla/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/bokhyller/	Lenisering Ubestemt artikkel i substantiv, sterke hunkjønnssord Flertalls-r i ubestemt form
3		/bi:la/ /bi:lar/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/biler/	Flertalls-r i ubestemt form
4		Ei /kloka/ eller e(i)n /kloka/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/klokke/	Ubestemt artikkel i substantiv, svake hunkjønnssord
5		[hæust] eller /høst/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/h%C3%B8st%20skog/	Monoftongering av <i>au</i>
6		Ei /ka:ga/ /ka:ka/ eller e(i)n /ka:ga/ /ka:ka/ Bildekilde: https://www.tine.no/opskrifter/kaker/krem-og-sjokoladekaker/%C3%A5pen-marsipankake	Ubestemt artikkel i substantiv, svake hunkjønnssord Lenisering

Nr.	Bilder fra bildetesten	Språkvariabler jeg forventer ut fra bildene	Tiltenkt språkvariabel
7		[gʷæud] eller (grø:d) Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/gr%C3%B8t/	Monoftongering av <i>au</i>
8		/fjedl/ eller /fjel/ Ei /jenta/ eller e(i)n /jenta/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/fjell/	Utjevning av segmenterte konsonantforbindelser <i>dl</i> Ubestemt artikkel i substantiv, svake hunkjønnsord
9		Ei /seŋ / eller e(i)n /seŋ/ Bildekilde: https://www.pexels.com/nb-no/sok/seng/	Ubestemt artikkel i substantiv, sterke hunkjønnsord
10		/trol/ eller /trodl/ Bildekilde: https://adventures.com/blog/norway-trolls/	Utjevning av segmenterte konsonantforbindelser <i>dl</i>
11		Ei /su:l/ eller e(i)n /su:l/ Bildekilde: https://www.infobilder.com/bilde-sol-i19877.html	Ubestemt artikkel i substantiv, sterke hunkjønnsord
12		Ei /bukse/ eller e(i)n /bukse/ Bildekilde: https://www.emil.no/bukse-med-sydd-press-gr%C3%A5gr%C3%B8nn	Ubestemt artikkel i substantiv, svake hunkjønnsord

4.9 Arbeid med samtaleintervjuene

Jeg startet med å opprette et skjema der jeg plasserte de ulike variablene i én kolonne og navnene til informantene i en annen kolonne. Deretter lyttet jeg til intervjuene, noterte ned hvordan de uttalte formene etter å ha stoppet opptaket. Jeg gjorde også andre språkbobservasjoner som jeg fant interessante. Imidlertid fant jeg ut at det var vanskelig å få en god oversikt på denne måten, så jeg bestemte meg for å transkribere intervjuene i stedet. Dette sikret meg bedre at jeg fikk med alle variablene, og det ble enklere å jobbe med materialet i skriveprogrammet etterpå. Jeg lyttet gjennom intervjuene flere ganger, spolte fram og tilbake for å være sikker på at transkriberingen ble så korrekt som mulig. Transkriberingen ble gjort med normal ortografi, men de variablene jeg var interessert i ble senere skrevet fonemisk. Selv om normal ortografi ikke er like presis som fonemisk transkripsjon, var det tilstrekkelig for å få de svarene jeg trengte for min problemstilling.

Da transkripsjonsarbeidet var ferdig, laget jeg nye skjemaer med de ulike variablene. Jeg laget skjemaer med kolonner for variabelen og kolonner for navnene til informantene. I tillegg valgte jeg å anonymisere informantene ved å gi dem fiktive navn, Ola, Lars, Eli og Kari. Jeg valgte tradisjonelle, vanlige navn som ble brukt, og blir brukt, i Norge i dag. Informantene har også fått hver sin farge i de ulike skjemaene for å gjøre det enklere å finne raskt fram i tabellene. Ola har fått fargen gul, Lars grønn, Eli blå og Kari grå. Noen variabler er presentert i diagram som jeg har laget i Excel. I diagrammene har fargene en viktig funksjon. Grønn, gul, oransje og brun viser de tradisjonelle formene i Ålgård-dialekten, mens blå og grå viser nyere former i talemålet. Formålet med dette er å få en ryddig oversikt over hvilke former som står sterkest i hver variabel og hos den enkelte informant slik at jeg kan sammenligne dette med den skisserte, tradisjonelle Ålgård-dialekten.

5 PRESENTASJON AV FUNN HOS DE YNGRE INFORMANTENE

I dette kapitlet skal jeg først presentere funnene som er gjort når det gjelder de språklige variablene. Jeg har valgt å vise funnene i tabeller og diagram¹². Til slutt vil jeg legge fram resultatene fra de sosiale variablene. I realiteten er dette oppgavens andre resultatkapittel siden jeg i tillegg har forsket på den tradisjonelle dialekten.

5.1 Resultat: språklige variabler

Her følger en presentasjon av de funnene som er gjort i den kvantitative delen av oppgaven. Noen av variablene er presentert i tabeller. I tabell 11, variabel 1, er æ-fonemet såpass frekvent at det er lite formålstjenlig å telle hver forekomst. Her viser jeg heller et utvalg av informantenes bruk av fonemet. Når det gjelder variabel 2, tabell 12, (svarabhaktivokal) har jeg skrevet ned alle forekomster av adjektiv, både med og uten svarabhaktivokal, i samtalene og laget en tabelloversikt. Variabel 5, tabell 13, (palatalisering av velare plosiver -g og -k i innlyd) er også presentert i en tabell og viser et utvalg av ord fra samtalene. Den siste tabellen, tabell 14, variabel 6 (affrikat) viser ord som kunne hatt affrikat.

De resterende åtte variablene er presentert i diagram. Hensikten med denne framstillingen er å få en enklere oversikt over hvilke former som står sterkest i hver variabel og hos den enkelte informant, slik at jeg kan sammenligne med den skisserte, tradisjonelle Ålgård-dialekten (jf. 2.4.4.4, tabell 2). Selve sammenligningen vil framkomme i drøftingskapitlet.

5.1.1 Variabel 1: Æ-fonemet

Resultatet fra samtaleintervjuene viser at det lange æ-fonemet står forholdsvis sterkt hos de yngre informantene fra Ålgård, men vi ser også at det er flere forekomster av /e:/, særlig hos Eli, men også hos Kari. Fordi det er høy forekomst av æ-fonemet i Ålgård-dialekten, ble det nesten umulig å kvantifisere absolutt alle forekomster av ord som tradisjonelt blir uttalt med /æ:/. I tabellen nedenfor har jeg derfor listet opp et utvalg av ord som ble relativt mye brukt i samtalene, men som ikke alltid ble benyttet av alle fire.

¹² Det kan nok diskuteres om man kan anvende diagram når det er så få belegg, men oversikten gir et visuelt inntrykk av språkrealiseringene, og er forhåpentligvis instruktiv.

Tabell 11: Ord som tradisjonelt har /æ:/ i Ålgård-dialekten slik de forekommer i samtaleintervjuene. Tomme felt betyr at jeg ikke fikk belegg hos informantene

	Ola	Lars	Eli	Kari
Frekvente ord i samtalen som alle fire bruker. Nyere form er uthevet.				
Det	/dæ:/	/dæ:/	/dæ:/, / dē :/	/dæ:/, / dē :/
Er	/æ:/	/æ:/	/æ:/, / e :/	/æ:/, / e :/
Jeg	/æ:g/	/æ:g/	/æ:g/, / e:g /	/æ:g/, / e:g /
Være	/væ:r/	/væ:r/	/væ:r/, / ve:r /	/væ:r/
Her	/hæ:r/	/hæ:r/	/hæ:r/	/hæ:r/
Med	/mæ:/, / me :/	/mæ:/	/ me :/	/mæ:/, / me :/
Gjør	/gjæ:r/	/gjæ:r/	/ gjør /	/gjæ:r/
Hva	/kæ:/	/kæ:/	/ ke :/	/ka:/
Kommer	/kjæ:me/	/kjæ:me/	/kome/	/kome/
Ord som ikke er så frekvente i samtalen, og som ikke forekommer hos alle fire.				
Meg	/mæ:g/	/mæ:g/		/mæ:g/, / me:g /
Ferie	/fæ:rie/	/fæ:ri/	/hø stfe:rien /	
Bedre	/bæ:re/		/be:re/	
Treninger, trening		/træ:niŋa/		/træ:niŋ/
Hver, etter hvert	/kvæ:r/	/kvæ:r/		/itte kvæ:rt/

Som vi ser i tabellen ovenfor, bruker Ola langt æ-fonem i alle ord med unntak av et ord der det er en forekomst av et langt e-fonem i preposisjonen *med*. Et interessant funn her er også at Ola sier *mæ* der den tradisjonelle dialekten har *me*, slik de eldre informantene uttaler pronomenet (jf. 2.4.4.4, tabell 2). De tre andre yngre informantene sier også *me*. Dette er ikke presentert i tabellen da det i tabellen kun er ord som tradisjonelt har /æ:/ som er med. Lars bruker konsekvent /æ:/ i alle ord. Kari varierer mellom /æ:/ og /e:/ i frekvente ord som for eksempel *jeg*, *meg*, *er* og *med*. Eli er den som har flest forekomster av langt e-fonem. Æ-fonemet mangler, som tidligere nevnt, på hele Nord-Jæren og i Ryfylke, men vi ser at de unge informantene fra Ålgård i stor grad holder på det tradisjonelle jærske trekket som æ-fonemet er.

5.1.2 Variabel 2: Svarabhaktivokal i adjektiv

Tabell 12: Adjektiv med og uten svarabhaktivokal slik de framkommer i samtaleintervjuene¹³

Ola	Lars	Eli	Kari
Med svarabhaktivokal:			
god: / ¹ gu:e/	stor: / ¹ stu:re/	stor: / ¹ stu:re/	god: / ¹ gu:e/
svær: / ¹ svæ:re/	gild: / ¹ jile/	enig: / ² e:nige/	ny: / ¹ ny:e/
gild: / ¹ jile/	fin: / ¹ fi:ne/	sterk: / ¹ sterke/	ulik: / ² u:lige/
enig: / ² e:nige/	grei: / ¹ greie/	stolt: / ¹ stolte/	stolt: / ¹ stolte/
fin: / ¹ fi:ne/	god: / ¹ gu:e/		
	vant(til):/ ¹ vande/ (mæ:)		
Uten svarabhaktivokal:			
		trygg: /tryg/	grei: /grei/
		vant (til): /vant/ (me:)	gammel: /gamal/
		gammel: /gamal/	dårlig: /dorli/
			bevisst: /bevist/

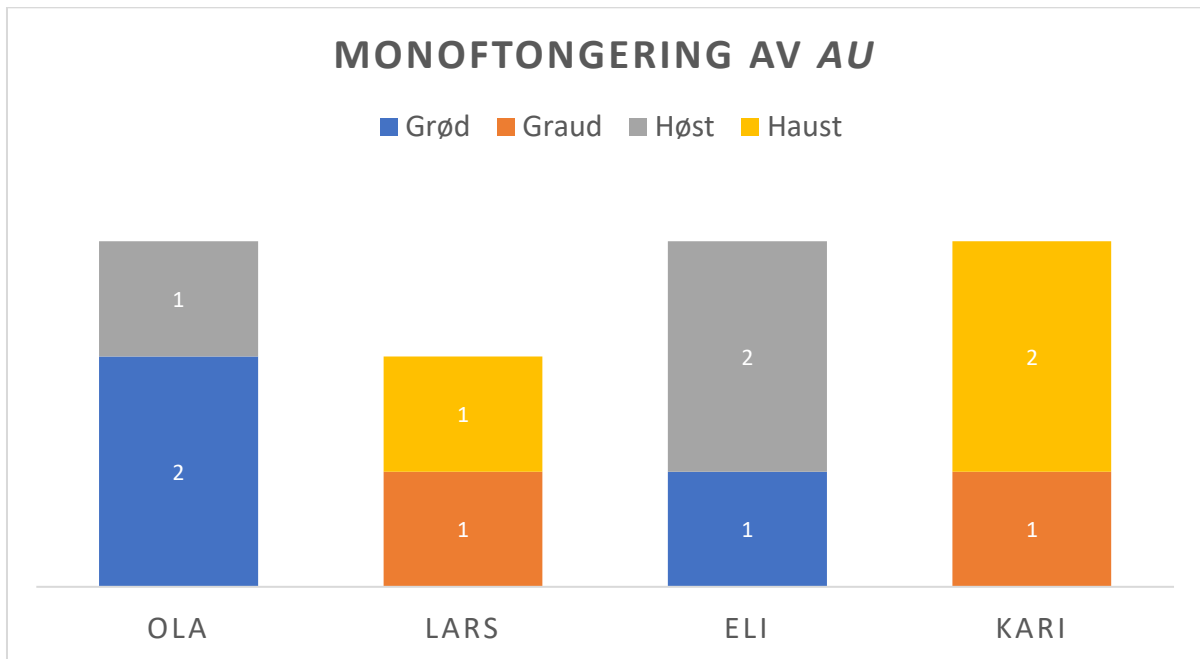
Resultatet for denne variabelen viser at guttene er konsekvente i bruken av svarabhaktivokal i adjektiv ubestemt form entall. Jentene viser derimot mer variasjon. Vi ser at Eli har tre realiseringer uten svarabhaktivokal og Kari har fire. Adjektivene blir brukt i disse sammenhengene hos Eli: «...føle de e en trygg plass», «...me e jo ganske vant me...», «...han snakke veldi sånn gammel Ålgård...» og hos Kari «...den e grei den me har...», «...så e de åg en gammel hall då...», «æg e veldig dårli te å hålla...» og « ...så klar` æg kje vær bevisst nåkk...».

5.1.3 Variabel 3: Monoftongering av *au*

Resultatet for denne variabelen viser at Ola og Eli har monoftongering av *au* i *grøt* /grø:d/ og i *høst*. Lars og Kari uttaler de samme ordene på den tradisjonelle måten, med diftong /græud/ og /hæust/. Når Lars uttaler ordet *haust*, bruker han den jærskede diftongen [au], /haust/, men det gjelder ingen andre ord med *au*.

¹³ Selv om jeg ikke markerer tonelag, har jeg likevel valgt å gjøre det her for å tydeliggjøre at adjektivsformene er i entall.

Figur 7: Resultat for variabel 3, monoftongering av au

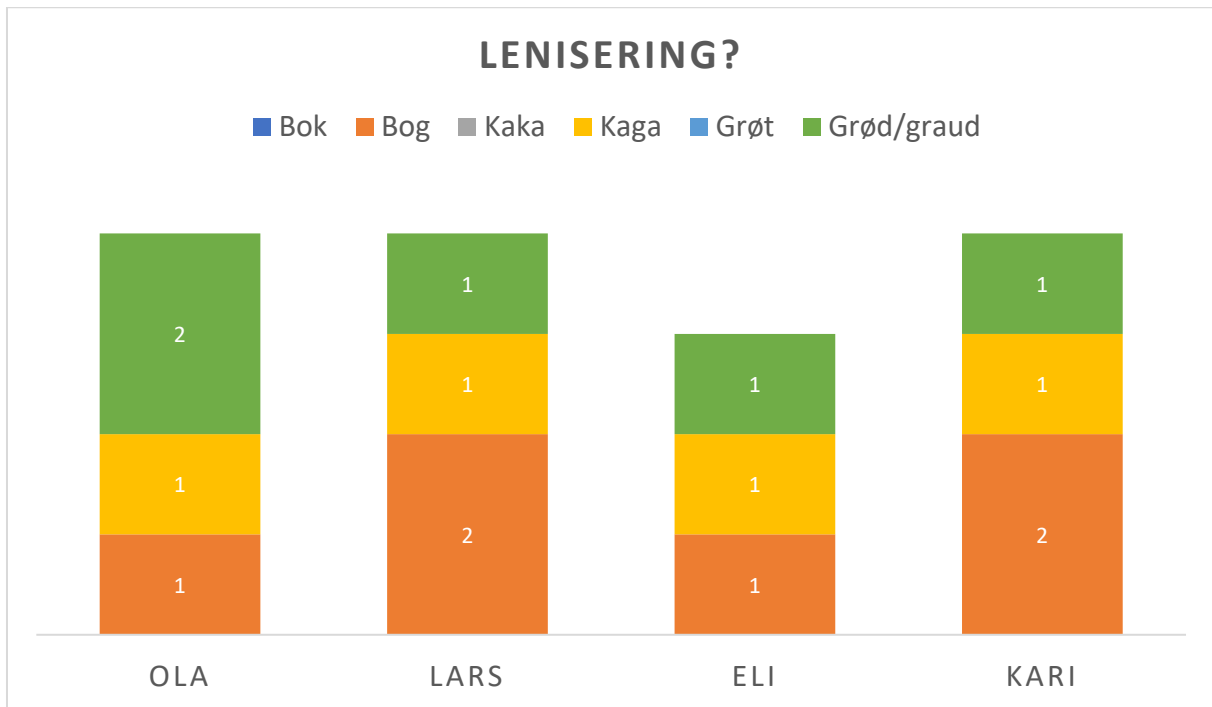

Resultatet i diagrammet er fra bildetesten.

5.1.4 Variabel 4: Lenisering av plosiver

I bildetesten har alle informantene lenisering av konsonantene *p, t, k* til *b, d, g*. I tillegg er denne variabelen frekvent i samtaleintervjuene, og det er mange eksempler på at informantene bruker bløte konsonanter i talemålet sitt. Jeg registrer likevel noen forekomster av harde konsonanter i samtalene. Kari og Eli sier begge *football*, mens Ola og Lars sier *foball*. Dette gjør seg også gjeldene i ord som *footballbane, fotballhall, fotballkamp* og *footballcup* hos jentene. Guttene sier *foballstadion* og *foballhall*. I tillegg sier Eli *åpen* med hard konsonant og Kari sier *utdanningsmessa* med hard konsonant.

Figur 8: Resultat for variabel 4, lenisering av plosiver

Fargene i tabellen viser tydelig at det er de eldre formene som holder seg når det gjelder denne variabelen.

5.1.5 Variabel 5: Palatalisering av velare plosiver -g og -k i innlyd

Det er ingen realiseringer med palatalisering av -g og -k i innlyd hos informantene. Informantene bruker velar uttale i alle ord som er undersøkte. Ordene fra samtaleintervjuene er listet opp i tabellen nedenfor.

Tabell 13: Oversikt over ord der en tradisjonelt ville palatalisert velare plosiver -g og -k i innlyd, men som alle informantene avpalataliserer

Ola	Lars	Eli	Kari
bygge: /byga/	byggene: /bygo/	tenke: /tenke/	velge: /velga/
helgene: /helgene/	helgene: /helgene/	planlegge: /planlege/	helgene: /helgene/
ringe: /riŋa/	skogen: /sku:gen/	minnesmerke: /minesmerke/	ingen: /iŋen/
bygge ut: /byga ʊ:d/	begge: /bege/	legge om: /lega om/	legge om: /lega om/

5.1.6 Variabel 6: Affrikat

Det er ingen realiseringer av affrikat i framlyd hos de unge informantene. Det jeg derimot finner ut, er at informantene i stor grad bruker [ʃ] i uttale av ord der det tradisjonelt har vært [ç]. Men en informant, Ola, har flere realiseringer med [ç] enn med [ʃ]. Tabellen nedenfor viser de ulike ordene informantene uttalte med *kj/sj*-lyd. Noen ord er frekvente hos informantene, mens andre ord bare blir sagt en gang.

Tabell 14: Oversikt over ord med tradisjonell *kj*-lyd /ç/ slik de forekommer i samtaleintervjuene

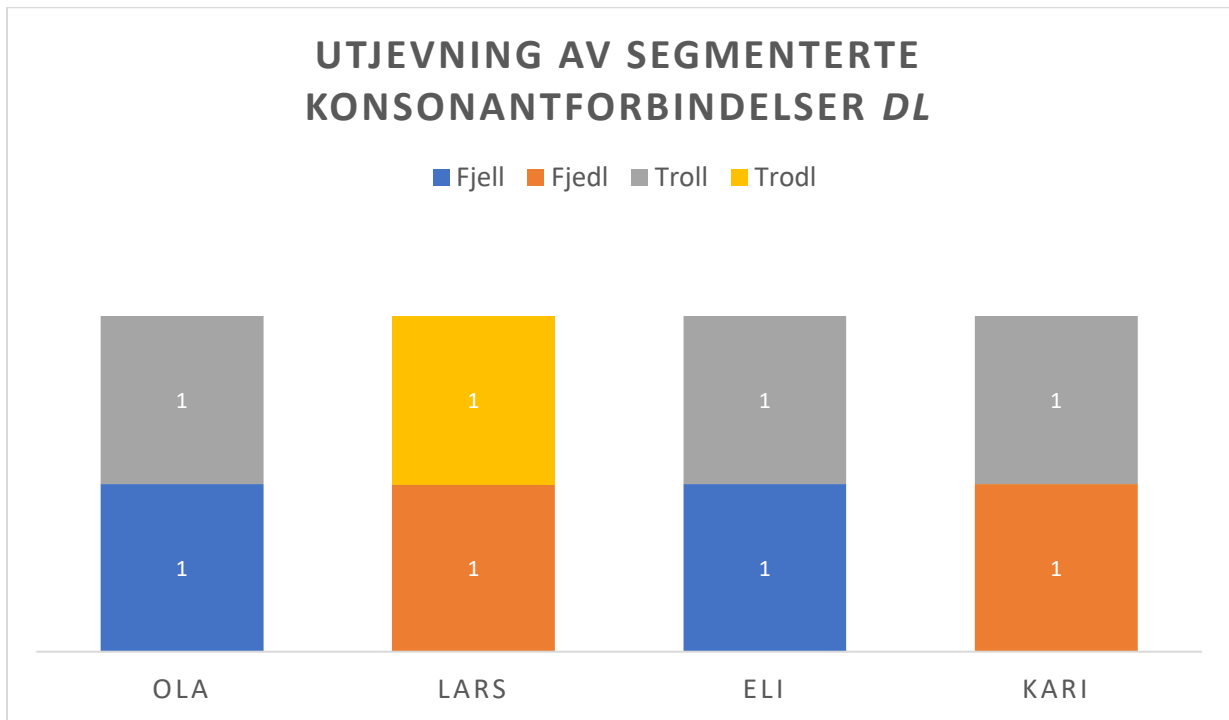
Ola	Lars	Eli	Kari
kirken: [çøvkø]	kjøre: [ʃø:ɾa]	kjøpesenter: [ʃø:bəsɛntək]	kjøpesenter: [ʃø:bəsɛntək]
kjøpte: [çuptə]	kjekk: [ʃɛk:ə]	kjekk: [ʃɛk:ə]	kjøre: [ʃø:ɾa]
kjedelig [çɛdɛlikt]	kommer: [ʃø:mə]	kjekt: [ʃɛkt]	kjørt: [ʃø:ɾt]
kjøre: [çø:ɾa]	kjenner: [ʃɛn:ə]	kjørte: [ʃø:ɾtə]	kjenner: [çɛn:ə]
kommer: [çø:me]		kirken: [ʃiʁkø]	
kjenner: [ʃɛn:ə]			
kino: [ʃi:nu]			
kjøpe: [ʃø:ba]			

5.1.7 Variabel 7: Utjevning av differensierte og segmenterte konsonantforbindelser

Diagrammet viser variasjon når det gjelder bruk av tradisjonelle former med segmentasjon av konsonantene *ll* til *dl*. Lars er den eneste som er helt konsekvent i bruken av de tradisjonelle formene, og Eli og Ola er helt konsekvente i bruken av de nyere formene. Kari uttaler *dl* i *fjedl*, men *ll* i *troll*. Disse resultatene er fra bildetesten (jf. 4.8, tabell 10). I samtaleintervjuet, i den frie samtalen, er også determinativet *alle* i bruk hos flere. Ola har flere forekomster av determinativet *alle* og er konsekvent i bruken av den nyere formen, det samme er Kari. Lars anvender også her den tradisjonelle formen og sier *adle*. Når det gjelder Eli, er det ingen forekomster av dette determinativet hos henne i samtaleintervjuet.

Jeg fikk ingen belegg ord med konsonantforbindelser *dn* eller *rn*. Jeg kan dermed ikke si noe om utjevning av differensierte konsonantforbindelser *dn* til *rn*.

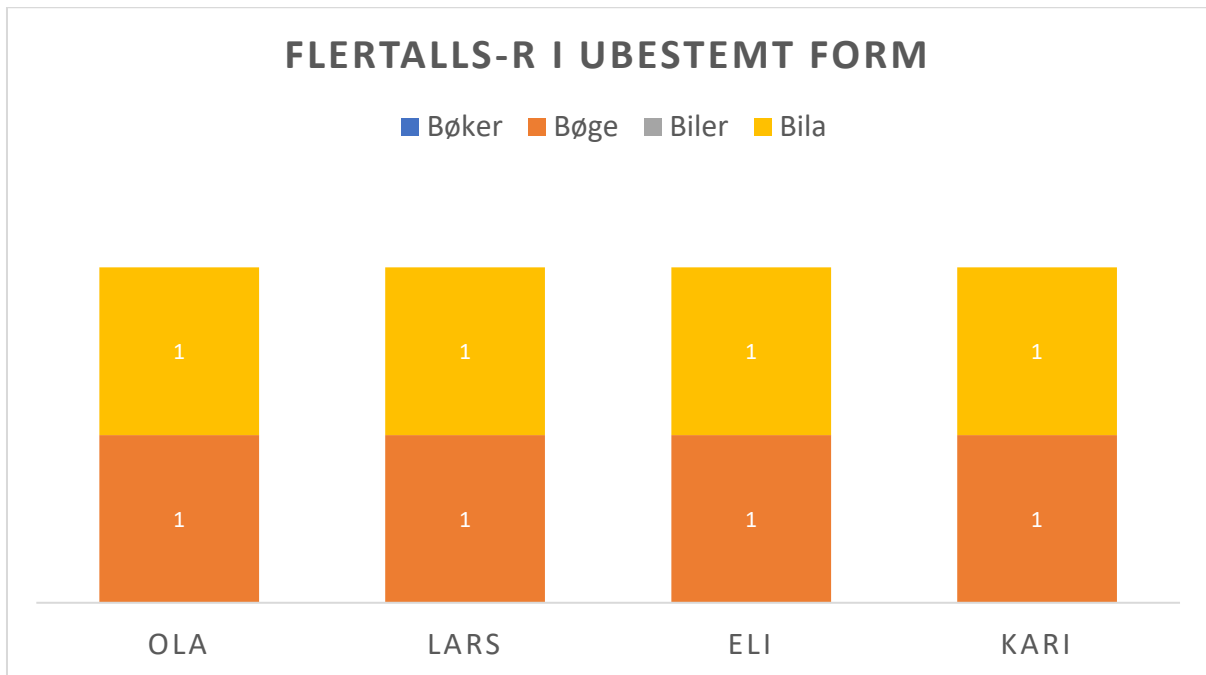
Figur 9: Resultat for variabel 7, utjevning av segmenterte konsonantforbindelser

5.1.8 Variabel 8: Flertall-r i ubestemt form

Resultatet for denne variabelen er at det er ingen forekomster av flertalls-r i ubestemt form av hunkjønns- og hankjønnsord i bildetesten. I samtaleintervjuet, i den frie samtalen, er det heller ingen forekomster av flertalls-r. Informantene holder på de tradisjonelle formene i Ålgård-dialekten. Stavanger og Ryfylke har flertallsformer med -r, mens jærdialekten har flertallsformer uten -r. Vi ser at de unge informantene holder på de jærske formene i denne variabelen.

Figur 10: Resultat for variabel 8, flertalls-r i ubestemt form

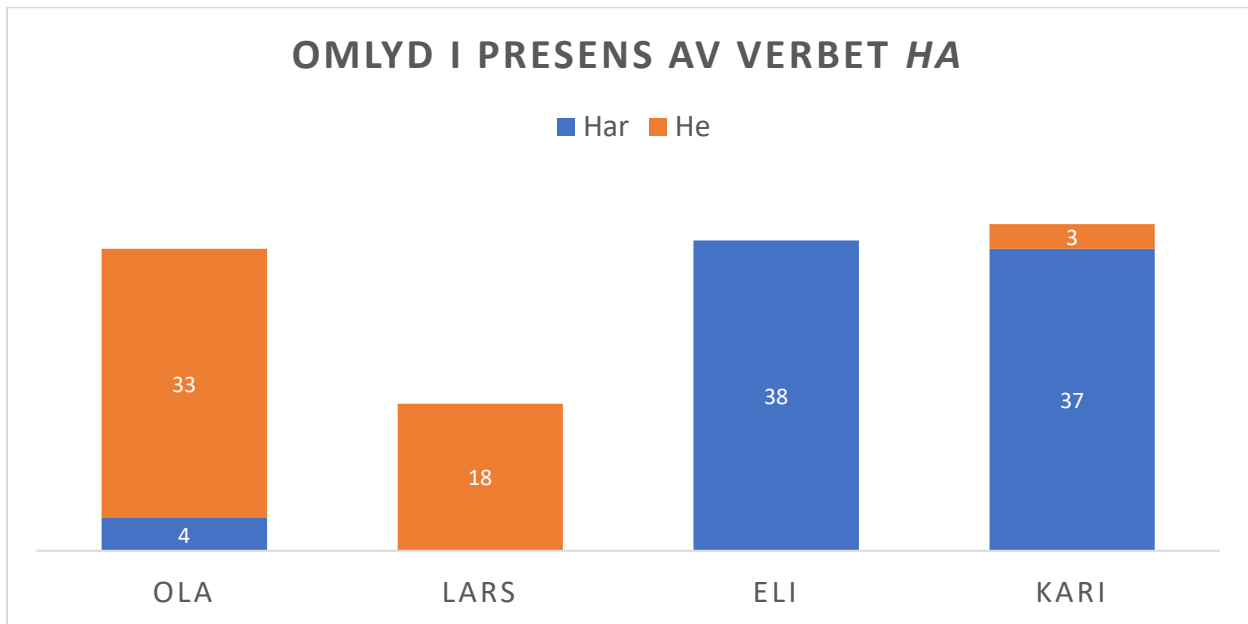

Andre ordeksempeler fra samtaleintervjuet er *venna, meldinga, karusella, gutta, bønne, butikka, julefilma, tima* og *onga*.

5.1.9 Variabel 9: Omlyd i presens av verb

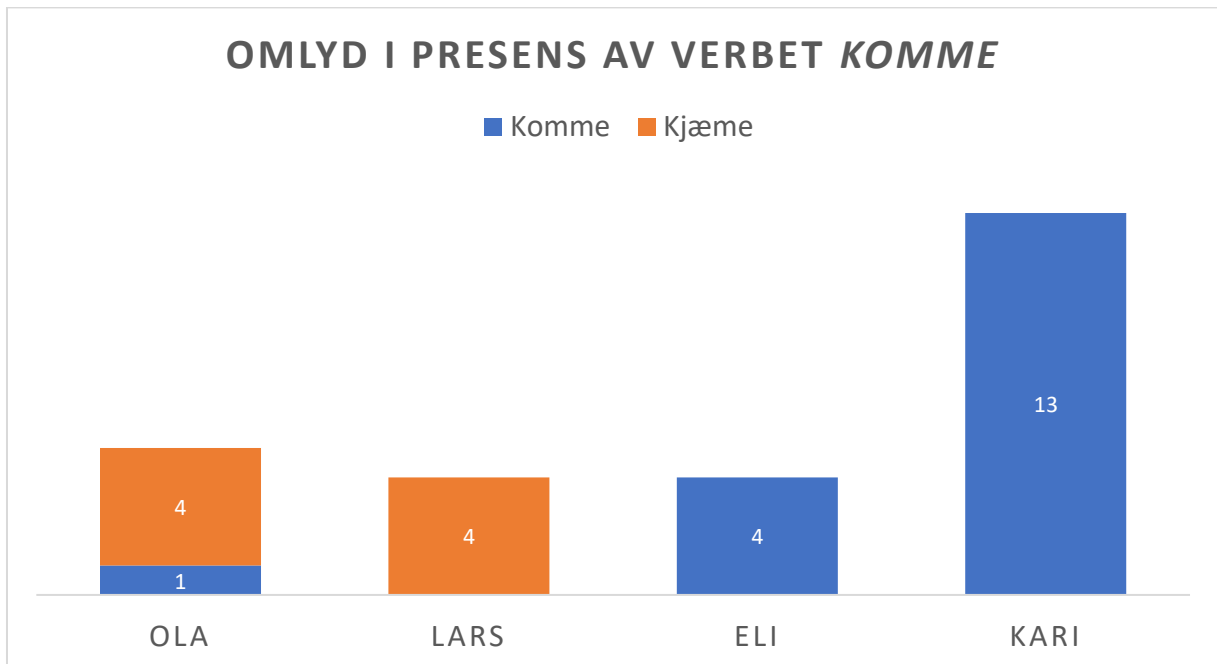
Resultatet for denne variabelen presenterer jeg i tre diagram som består av et verb per diagram. Tallet på antall forekomster av verbene *komme, ha* og *ta* i samtalen er varierende, og det er ikke alltid jeg fikk belegg for verbene i presens hos alle de fire informantene. Verbet *å ha* var høyfrekvent hos alle fire og antall realiseringer er derfor en del høyere enn de andre verbene. I presentasjonen nedenfor er verbene ordnet i alfabetisk rekkefølge. Diagrammene viser hvordan informantene bruker de ulike variablene av hver presensform. Fargene på søylene viser, som tidligere nevnt, tradisjonell form og nyere form der førstnevnte er oransje og sistnevnte er blå.

Figur 11: Resultat for variabel 9, omlyd i presens av verb, ha

Verbet *ha* fikk mange realiseringer i samtaleintervjuet. Diagrammet viser at Lars er konsekvent i bruken av omlyd i presens, *he*, som er den tradisjonelle formen i Ålgård-dialekten. Ola har et høyt antall forekomster av *he*, men har også fire forekomster av den nyere formen, *har*. Eli bruker konsekvent den nyere formen, *har*. Kari har et høyt antall forekomster av *har*, men har også tre forekomster av den tradisjonelle varianten *he*.

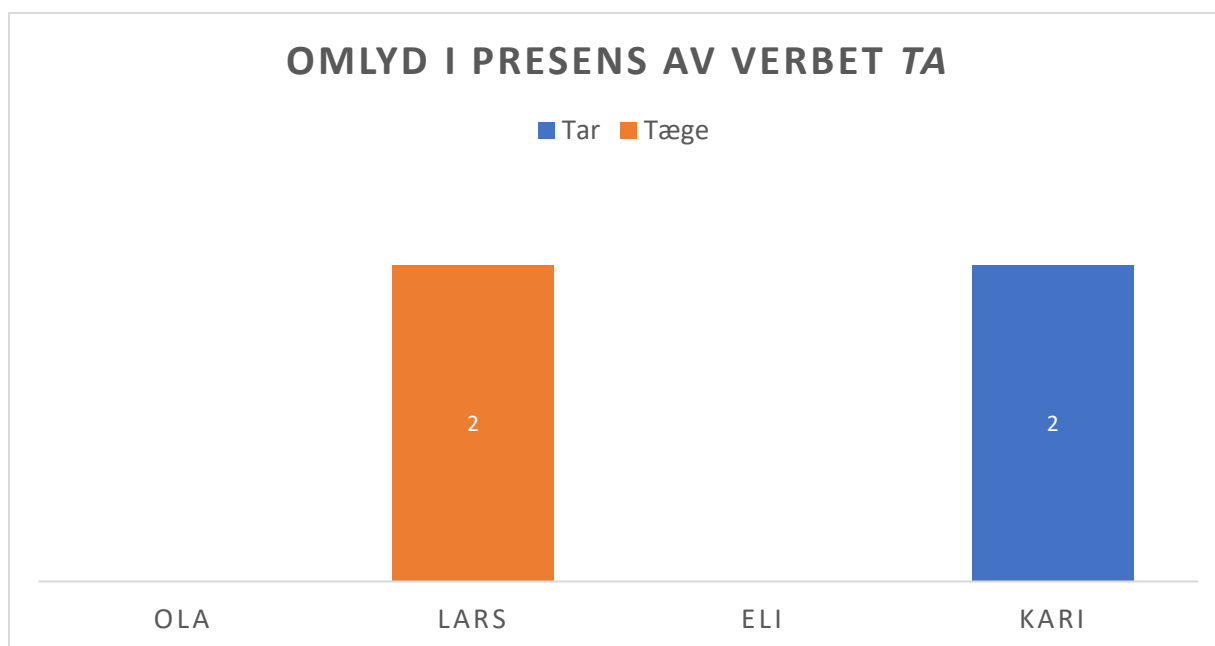
Figur 12: Resultat for variabel 9, omlyd i presens av verb, komme

Diagrammet viser et forholdsvis høyt antall realiseringer av den nyere formen, *komme*, hos Kari. Eli bruker også denne formen i samtaleintervjuet. Lars er konsekvent i bruken av den

tradisjonelle formen, *kjæme*. Ola har flest realiseringer av den tradisjonelle formen, men har en forekomst av den nyere formen også.

Figur 13: Resultat for variabel 9, omlyd i persens av verb, *ta*

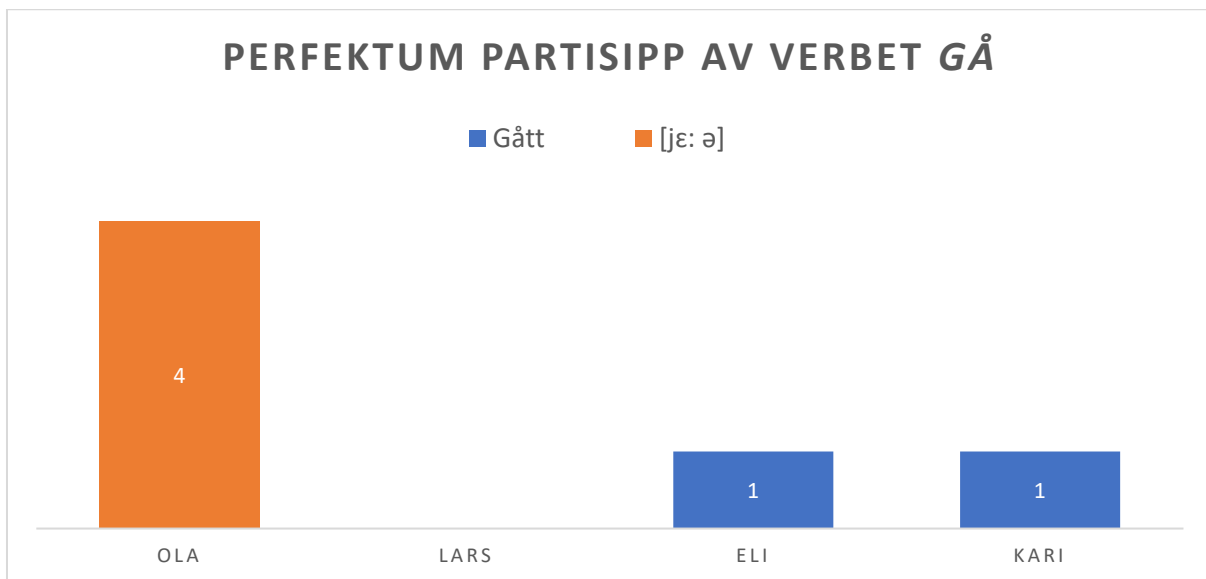

Når det gjelder verbet *tar*, fikk jeg svært få belegg for dette i samtalen. Lars sier *tæge* to ganger og Kari sier *tar* to ganger. Utover det forekommer ikke dette verbet i samtalen. Ola og Eli bruker aldri verbet i samtalen med meg.

5.1.10 Variabel 10: Perfektum partisippformer

I utgangspunktet ville jeg undersøke to perfektum partisippformer av *gå* og *stå*, som var former mine eldre informanter brukte i videointervjuene, men det ble vanskelig å få belegg for dette i samtaleintervjuene jeg hadde med de unge informantene. Derfor har jeg få belegg for verbet *gå* og ingen belegg for verbet *stå*.

Figur 14: Resultat for variabel 10, perfektum partisipp av verbet gå

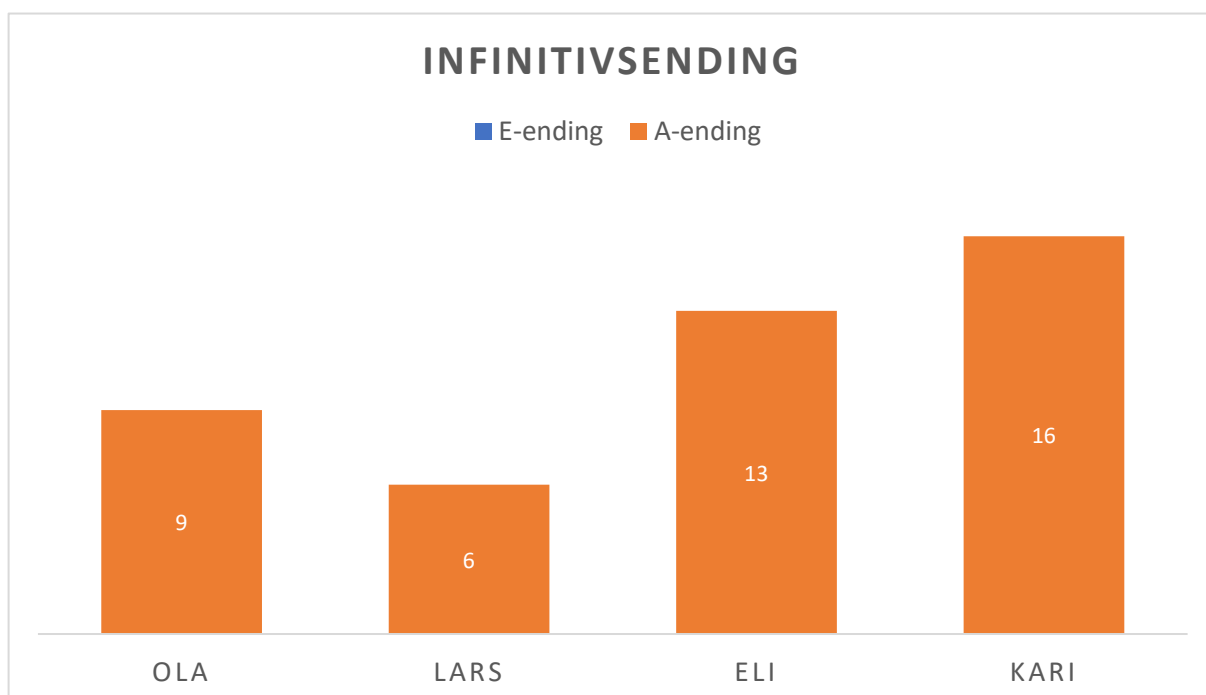

Som figuren viser, er det Ola som bruker den tradisjonelle formen, [jɛ: ə], mens jentene bruker den nyere formen, [gøt]. Jeg fikk ingen realiseringer av dette verbet hos Lars.

5.1.11 Variabel 11: Infinitivsending

Resultatet viser at alle de fire informantene bruker *a*-ending i infinitiv, slik tradisjonelt er i Ålgård-dialekten. Søylediagrammet viser antall realiseringer i samtaleintervjuet pr. informant.

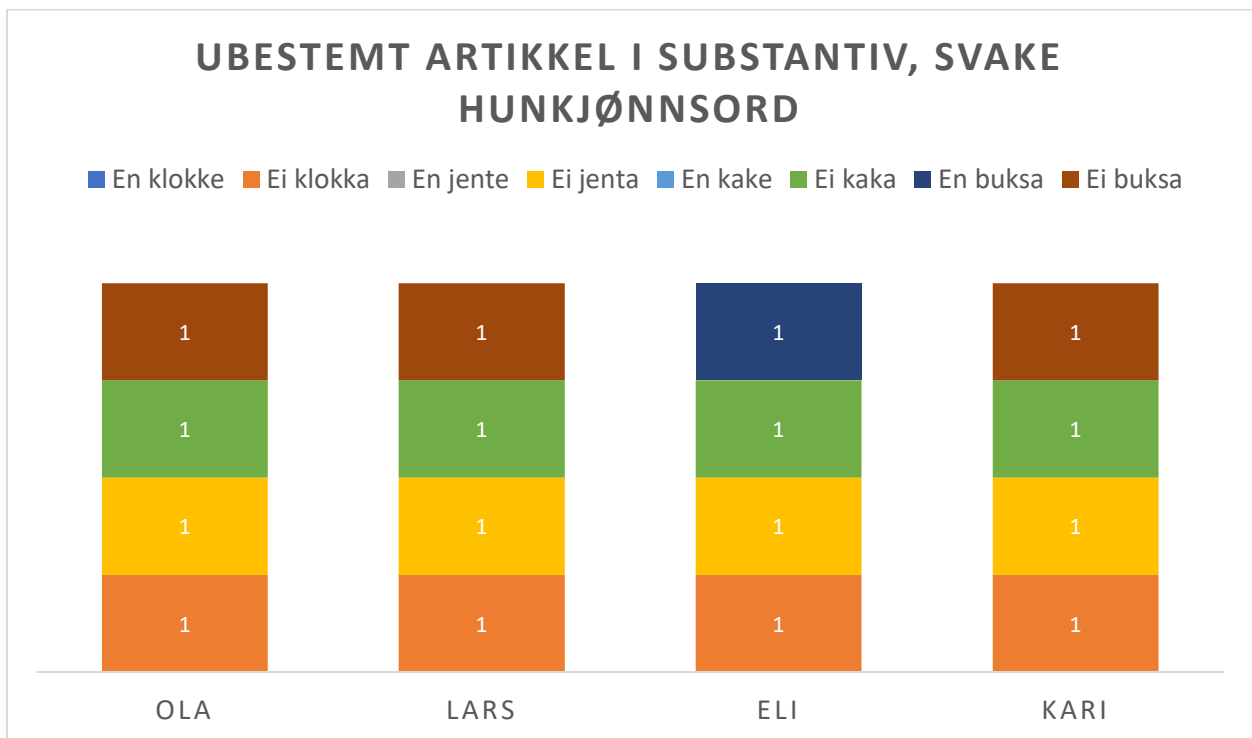
Figur 15: Resultat for variabel 11, infinitivsending

5.1.12 Variabel 12: Substantiv, hunkjønn: ubestemt artikkel ei eller en

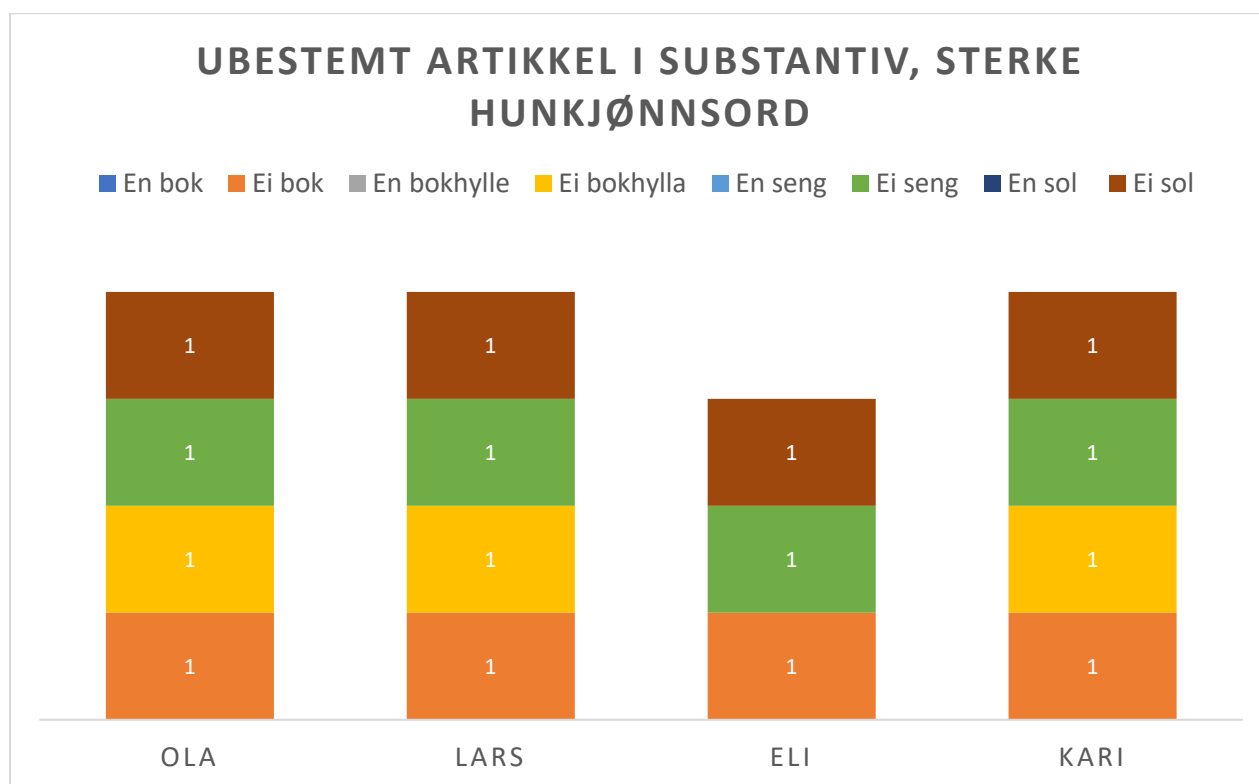
Utgangspunktet for denne variabelen er at en del nyere forskning viser en tendens til at hunkjønnsmarkering av substantiv blir mindre vanlig i flere av de store byene, blant annet i Stavanger (jf. 2.5.12). Jeg ønsket å undersøke dette ved å bruke både svake og sterke hunkjønnssord i bildetesten for å finne ut om det kanskje var en forskjell på dette. Det viser seg at informantene mine bruker den ubestemte artikkelen *ei* foran både svake og sterke hunkjønnssubstantiv. Det er kun ett unntak, og det er Eli som sier *en bukse* /*en buksa*/.

Figur 16: Resultat for variabel 12, substantiv, svake hunkjønnssord, ubestemt artikkel ei eller en

Den blå fargen viser at det er én realisering av ubestemt artikkel *en*.

Figur 17: Resultat for variabel 12, substantiv, sterke hunkjønnssord, ubestemt artikkel ei eller en

I sterke hunkjønnssord bruker alle informantene ubestemt artikkel *ei*.

5.1.13 Oppsummering av resultat: språklige variabler

I tabellen nedenfor oppsummeres resultatene for de undersøkte variablene. I kolonnene til høyre markeres så om *hovedtendensen* for hver variabel er at de tradisjonelle formene er opprettholdt, om det er variasjon, eller om noen nyere former er tatt i bruk.

Tabell 15: Oppsummering av resultat for språklige variabler

Variabel	Oppsummert resultat	Trad.	Variasjon	Ny
V1: Æ-fonemet	Æ-fonemet står relativt sterkt hos de unge informantene, men guttene er mest konsekvente i bruken av /æ:/. Jentene varierer i noen grad mellom /æ:/ og /e:/.	x		
V2: Svarabhaktivokal i adjektiv	Svarabhaktivokalen i adjektiv er i bruk hos alle informantene, men det er også noen eksempler på at jentene uttaler adjektiv uten svarabhaktivokalen.	x		
V3: Monoftongering av <i>au</i>	Resultatet viser at to av informantene bruker diftongen /au/ og to av informantene har monoftongering.		x	
V4: Lenisering av plosiver	I bildetesten er det ingen forekomster av harde konsonanter, men i samtaleintervjuet	x		

Variabel	Oppsummert resultat	Trad.	Variasjon	Ny
	er det noen få forekomster hos jentene av hard konsonant /t/ i ord som for eksempel <i>football</i> .			
V5: Palatalisering av velare plosiver	Resultatet viser ingen realiseringer av palatalisering av -g og -k i innlyd. Det kan tyde på at dette er ute, eller på vei ut av Ålgård-dialekten.			x
V6: Affrikat	Resultatet viser ingen realiseringer av affrikat i framlyd. Det kan tyde på at dette er ute, eller på vei ut av Ålgård-dialekten.			x
V7: Utjevning av differensierte og segmenterte konsonantforbindelser	Det er kun en informant som viser gjennomført bruk av segmentering i ordene jeg har undersøkt. To informanter viser variasjon og bruker segmenterte og assimilerte former. En informant bruker kun assimilerte former.		x	
V8: Flertalls-r	Det er ingen forekomster av flertalls-r i ubestemt form av hunkjønns- og hankjønnsord.	x		
V9: Omlyd i presens av verb	Resultatet viser at jentene har flest realiseringer med presensformen /ha:r/ og at guttene har flest realiseringer med presensformen /he:/. Kari har noen få forekomster av den tradisjonelle formen /he:/ og Ola har noen få forekomster av den nyere formen /ha:r/. Når det gjelder verbet <i>komme</i> , er den tradisjonelle formen /kjæ:me/ i bruk hos guttene, mens det hos jentene kun er presensformen /komme/ som er i bruk. Verbet <i>ta ga</i> få belegg der en informant bruker /tæ:ge/ og en informant bruker /ta:r/.		x	
V10: Perfektum partisippformer	Jeg fikk svært få belegg for perfektum partisippformer, men en informant, Ola, bruker konsekvent verbet /je:e/. Jentene bruker kun verbet /got/. En informant uttaler aldri verbet i noen form i samtalen.		x	
V11: Infinitivsending	Alle informantene bruker konsekvent a-infinitiv.	x		
V12: Substantiv, hunkjønn, ubestemt artikkel ei eller en	Den ubestemte artikkelen <i>ei</i> står sterkt i Ålgård-dialekten. I undersøkelsen er det kun ett unntak der Eli sier <i>en buksa</i> .	x		

I tillegg til de planlagte variablene registrerte jeg andre interessante språktrekk hos informantene. Jeg har laget en liste over eksempler på språktrekk som jeg har kategorisert som enten tradisjonelle eller nyere. Oversikten kan gi et mer helhetlig bilde av språkbruken til de fire unge informantene.

Tabell 16: Oversikt over tradisjonelle og nyere språktrekk

	Ola	Lars	Eli	Kari
Tradisjonelle språktrekk	<i>Nær /nime/</i>	<i>Nær /nime/ Egentlig /i gru:en/ /arbæia/ Noen /nu:gen/ Gården /go:ren/ Fjernsyn/fjærnsy:n/</i>		<i>Gården /go:ren/ Gjøre /gjæ:r/ Kommet /kome/ Se /sjo:/ Mye /mø:je/</i>
Nyere språktrekk	<i>Egentli (ikke i groen) Jobb (ikke arbæi)</i>		<i>Fikk (ikke fekk) Bodd (ikke budd) Gjør (ikke gjær) Mye (ikke møje) Egentli (ikke i groen) Se (ikke sjå) Søsken (ikke sysken) Kanskje (ikke jedna)</i>	<i>Egentli (ikke i groen) Ferien (ikke færrien) Fra (ikke frå) Å skjønne (ikke å forstå) Jåbba (ikke arbæia)</i>

Informantene bruker i stor grad tradisjonelle former, men vi ser også klare tendenser til at nyere språktrekk har festet seg, eller er i ferd med å feste seg hos noen av informantene.

5.2 Resultat: sosiale variabler

I kapittel 5.1, språklige variabler, så vi at ungdommene i stor grad bruker tradisjonelle former, men vi registrerer også at guttene er mer tradisjonelle enn jentene. Hva kan være forklaringen på at informantene i så stor grad bruker de tradisjonelle formene? Og hvorfor bruker jentene flere nyere former enn guttene? I denne delen skal vi bli bedre kjent med de fire ungdommene fra Ålgård. Med utgangspunkt i samtaleintervjuene og spørsmålene fra intervjuguiden, har jeg laget tabeller som viser den enkelte informants svar i stikkordsform. Etter hver tabell utdyper jeg stikkordene og viser noen direkte sitat fra ungdommene. Til slutt vil jeg oppsummere hovedfunnene om personlighetstyper og se dem i lys av *homo domesticus* og *homo dynamicus* som beskrevet av Martin Skjekkeland (jf. 3.3.4). Når det gjelder de språklige og sosiale sammenhengene, vil disse blir drøftet i kapittel 6.

Jeg bruker normalisert bokmål i tabellene og sitatene når jeg skal gjengi hva informantene har sagt. Det letter lesingen, samtidig som det er innholdet i svarene som er det sentrale her.

For å lette lesingen av dette kapitlet repeterer jeg informasjonen om informantene som ble presentert i kap. 4.6.1:

Tabell 17: Informasjon om informantenes alder, klasse, hovedmål på skolen, kjønn og foreldrebakgrunn

Ola	15 år. 10. klasse. Bokmål som hovedmål. Mor og far er oppvokst på Ålgård. Mor arbeider på Ålgård, og far arbeider på Forus.
Lars	15 år. 10. klasse. Bokmål som hovedmål. Far er fra Ålgård og mor er fra Varhaug. Begge foreldrene er fulltidsbønder på egen gård.
Eli	15 år. 10. klasse. Bokmål som hovedmål. Far er fra Ålgård og mor er fra Orstad. Begge foreldrene arbeider på Ålgård.
Kari	15 år. 10. klasse. Nynorsk som hovedmål. Mor er fra Åmli i Agder. Far er fra Ålgård. Far er bonde på heltid på egen gård. Mor arbeider på Klepp og reiser i tillegg rundt i Rogaland i forbindelse med jobben.

5.2.1 Kjønn

Når det gjelder variabelen kjønn, viser denne undersøkelsen at guttene og jentene snakker noe forskjellig. Guttene snakker mer tradisjonelt enn jentene, og har et talemål som ligner mer på den tradisjonelle dialekten jeg skisserte i kapittel 2.4. Lars og Ola er to forholdsvis like språkbrukere som holder på mange av de tradisjonelle formene i Ålgård-dialekten. Eli skiller seg ut med flest nye språktrekk. Kari sitt talemål ligger midt mellom guttene og Eli sitt talemål.

Siden resultatet er basert på så få informanter, er det vanskelig å komme med en entydig konklusjon på variabelen kjønn. Resultatet gir likevel en indikasjon på at guttene er mer tradisjonelle i språket enn jentene (jf. 3.3.5).

5.2.2 Interesser

Tabell 18: Oversikt over fritidsinteresser hos informantene

	Ola	Lars	Eli	Kari
Fritidsinteresser	Spille trommer Musikk Være med venner Arbeide som avløser på en gård Se film/serier	Håndball Arbeide hjemme på gården Være med venner	Fotball Være med venner Se TV/film/serier	Svømming Være med venner Arbeide hjemme på gården Er også mye hjemme med familien Se TV

Informantene er fire aktive ungdommer som er engasjerte i hver sin fritidsaktivitet. Lars, Eli og Kari er aktive innen sport, og Ola er engasjert i musikk og spiller trommer. Fritidsaktivitetene til Ola, Eli og Kari foregår på Ålgård, mens Lars spiller håndball i Sandnes håndballklubb.

Som vi ser, har tre av informantene tilknytning til en gård. Kari og Lars bor på en gård, mens Ola, som bor på et eldre byggefelt, arbeider annenhver helg som avløser på en gård. Kari og Lars arbeider mye hjemme på gården og bidrar med stell av dyr. Lars forteller at han «steller dyrene» og at «det er alltid noe å gjøre på...alltid noen nye prosjekt» når han får spørsmål fra meg om gårdsarbeidet. I tillegg kjører han traktor og driver med skoging. Både Kari, Ola og Lars bruker mye av tida si på å arbeide.

Alle fire kommenter at de liker å være med venner, og at de for eksempel ser film sammen. Eli presiserer at hun er «mye ute med venner og at vennegjengen er ganske stor». Eli bor på et byggefelt, og det er gjerne rundt på byggefeltene de treffes for å få finne på noe å gjøre. Kari er med «en liten vennegjeng i helgene», men hun sier også at hun er «mye hjemme...for det er som regel arbeid å gjøre». Lars er også med venner, men arbeider mye på gården i helgene og uttaler «jeg er i grunnen mest hjemme». Ola sier han «bare har fri annenhver helg» og at han er med venner og «slapper av litt ekstra» de helgene han har fri fra avløserjobben. Vi ser at både Ola, Lars og Kari er glad i å være hjemme. Eli har ikke noe arbeid, er mye ute med venner og er kanskje den minst hjemmekjære av informantene.

Tabell 19: Oversikt over informantenes mediebruk

	Ola	Lars	Eli	Kari
Mediebruk	Er ikke veldig mye på mobilen. Bruker Tik Tok, litt Facebook og litt Snap Chat. Liker bedre å ringe til folk enn å sende meldinger. Spiller en sjelden gang på X-boks. Ser på Netflix og andre strømmetjenester.	Bruker ikke mobilen så mye fordi det er så mye annet å gjøre som håndball og gårdsarbeid. Bruker den litt hvis det ikke er noe annet å gjøre på. Litt Snap Chat og Tik Tok. Spiller ikke dataspill. Ser på Netflix og andre strømmetjenester.	Bruker en del tid på sosiale medier som Snap Chat og Tik Tok. Kommuniserer ofte med folk gjennom Snap Chat. Ser på Netflix, Disney+. Spiller ikke dataspill.	Bruker mye tid på mobilen. Bruker mest tid på sosiale medier som Snap Chat og Tik Tok. Kommuniserer ofte med folk gjennom Snap Chat. Ser mest på lineær TV. Spiller ikke dataspill.

I dag er det gjerne mange ungdommer som bruker mye av tida si på mobilen der de deltar i sosiale medier som Snap Chat, Tik Tok, Instagram og lignende. Det kan oppfattes som en fritidssysse og jeg var derfor nysgjerrig på om «mine» ungdommer brukte fritida si på dette. Som vi ser i tabellen, bruker Eli og Kari «en del tid» og «mye tid» på mobilen og på sosiale medier. Kari sier at hun «snakker med folk på snap...men på Tik Tok er det bare skrolling egentlig». Eli sier hun gjør det samme som Kari, og at «de planlegger ting» ved å skrive på fellesgrupper på Snap. Jentene oppgir ikke hva de ser på når de skroller på Tik Tok, men er opptatt av at det er gjennom mobilen mye av kommunikasjonen mellom vennene foregår. Guttene derimot, kommenterer at de ikke bruker mobilen så mye. Ola forklarer at han «ikke er en slik person som er så veldig mye på mobilen, men bruker av og til Tik Tok og Snap når jeg kjeder meg». Lars kommenterer at han «heller ikke er så mye på mobilen, i hvert fall ikke når det er så mye som skjer hjemme», men at han er på Snap og Tik tok «hvis det ikke er noe annet å gjøre på». I spørsmål fra meg om de bruker Snap og Tik Tok til å kommunisere med venner svarer Ola «hvis jeg skal spørre noen om å være sammen, så ringer jeg de heller...det er enklere (enn å sende meldinger)». Alle fire bruker helst Snap Chat til å snappe om eget liv og holde kontakt med vennene sine. Ola kommenterer at han også følger folk fra andre steder i verden. Når det gjelder TV-bruk, er det strømmetjenester som gjelder for Eli, Ola og Lars, mens Kari ser mest lineær-TV fordi «foreldrene ikke er så fan av slike strømmetjenester». Hun forteller at familien har fulgt med på «Kompani Lauritzen» i høst.

Ingen av ungdommene er det vi kan kalle for «gamere». Det er kun Ola som oppgir at han spiller en sjelden gang.

5.2.3 Utdanning og framtidsplaner

Tabell 20: Oversikt over informantenes utdanningsplaner

	Ola	Lars	Eli	Kari
Utdanningsplaner	Vil gå på TIF, teknologi og industrifag, på Gand vgs. Ønsker å ta vg2, maskinfører, på Øksnevad vgs og ta fagbrev. Arbeide i et anleggsfirma og være gravemaskinfører.	Ønsker å gå på yrkesfaglig skole og ta byggfag, helst på Bryne vgs. og ta fagbrev. Kanskje ta agronomutdanning etterpå for å bli bonde og overta gården hjemme.	Tror det blir studiespesialisering på Sandnes vgs. eller Jåttå vgs. Kanskje bli lærer eller flyvertinne.	Ønsker å gå studiespesialisering på Sandnes vgs. eller Bryne vgs. Vil kanskje inn i Forsvaret. Kanskje bli forsker. Skal kanskje overta gården hjemme.

Guttene har tydelige ønsker om å ta yrkesfaglig utdanning. Ola vil gå på Gand vgs. og Øksnevad vgs. for å utdanne seg til å bli maskinfører. Lars vil gå på byggfag på Bryne vgs. og kanskje senere ta agronomutdanning. Han ønsker å bli bonde og overta gården.

Jentene ønsker å gå på studiespesialisering. Eli har et ønske om Sandnes vgs. eller Jåttå vgs., og Kari ønsker seg Sandnes eller Bryne vgs. Ingen av jentene er helt sikre på hva de vil bli, men Kari lurer litt på om hun vil inn i Forsvaret, kanskje bli forsker og sier til slutt at «noe annet enn det vet jeg ikke». Hun kan overta gården hjemme, men er ikke helt sikker på om hun vil det. Eli uttaler at «det er mange retninger etter studiespesialisering, men at lærer høres kjekt ut». I tillegg nevner hun at flyvertinne kan være aktuelt.

Tabell 21: Oversikt over hvor informantene vil bo i framtida

	Ola	Lars	Eli	Kari
Bosted i framtida	Vil bo på Ålgård, eller nær Ålgård.	Vil bo på familiegården.	Kanskje studere i en annen by for så å flytte hjem igjen til Ålgård.	Hvis det blir gårdsovertakelse, blir bostedet Ålgård. Hvis det ikke blir gårdsovertakelse, kan det bli aktuelt å bo i en større by for å prøve det.

Når jeg stiller spørsmålet om hvor de vil bo i framtida, er guttene tydelige på at de vil bo på Ålgård eller nær Ålgård. Lars vil, som sagt, overta gården og bo der. Ola vil bo «på Ålgård eller nær Ålgård». Jentene vil også bo på Ålgård, men har flere forbehold enn guttene. Eli tenker på utdanningen sin og vil kanskje studere i Oslo, men sier: «jeg kunne tenkt meg å komme tilbake etter studiene». Dersom Kari ikke skal ta over gården, har hun lyst å bo i en større by. Hun forteller at hun «ville bodd i en større by for å ha prøvd det liksom, men det kan jo være at jeg finner ut at det ikke passer meg og at jeg flytter tilbake til Ålgård. Det er greit å få litt avstand og at en kan prøve nye ting».

Tabell 22: Oversikt over synet på det å reise og eventuelle reiseplaner for framtida

	Ola	Lars	Eli	Kari
A) Syn på det å reise	Har vært på flere ferier i innland og utland. Liker å reise.	Har vært på ferier i innland og utland. Liker å reise.	Har vært på ferier i innland og utland. Elsker å reise.	Har vært på ferier i innland og utland. Liker å reise.
B) Reiseplaner for framtida?	Drømmer om å reise tilbake til Amerika.	Drømmer om å reise til langt vekk for å arbeide på en stor gård.	Drømmer om å reise til USA. Vil reise rundt omkring i hele verden.	Drømmer om å reise til Afrika.

Alle fire er glad i å reise og alle fire har reiseplaner for framtida. Ola forteller om flere reiser, men sier at han «ikke er så fan av varme land eller sitte i sola for å sole seg...det er kjedelig». Han drømmer om å reise tilbake til Amerika en gang og nevner at Texas hadde vært kjekt. Lars

liker avslappende ferier med «bading og sånn». Han drømmer om å reise til et varmt land for å arbeide på en stor gård, og forteller at mora hans gjorde dette en gang. Lars vil til «Australia, New Zealand eller Amerika».

Kari har også vært på ferier i innland og utland og sier hun liker å reise. Hun drømmer om å reise til Afrika for «det er en annen kultur...kjenne varmen og se på alle dyra som er der». Eli uttrykker at hun «elsker å reise» og drømmer om å reise til USA og besøke New York. «Se litt severdigheter i New York...og så er det jo bra shopping der», sier hun. Eli nevnte tidligere at hun kanskje ville bli flyvertinne og har uansett lyst til å «reise rundt i verden». Ungdommene viser at de er nysgjerrige på verden, men at de vil «hjem» igjen.

5.2.4 Forholdet by – bygd

Tabell 23: Oversikt over a) informantenes syn på det å bo på Ålgård, b) hvor informantene sier de er fra hvis de er på reise og c) informantenes syn på om de savner noe på Ålgård

	Ola	Lars	Eli	Kari
A) Syn på det å bo på Ålgård.	En veldig fin plass å bo. Ikke for stort. Folk er ikke så «bytte» på Ålgård. Liker at Ålgård er et litt mindre sted. Stolt av å være fra Ålgård.	Veldig fin plass å være. Bor litt utenfor Ålgård. Liker at det er god plass. Stolt av å være fra Ålgård.	Liker at det ikke er så fullt med folk over alt. Føler at Ålgård er en trygg plass. Stolt av å være fra Ålgård.	Liker at det ikke er så mange folk og bråk. Liker at det ikke er så mye trafikk. Stolt av å være fra Ålgård.
B) Hvor sier du at du er fra hvis du er på reise?	Sier Ålgård, men sier Stavanger hvis folk ikke vet hvor Ålgård er.	Sier nær Stavanger hvis han er utenlands. Sier Jæren hvis han er i Norge.	Pleier å si Stavanger.	Sier Ålgård, nær Stavanger.
C) Savner du noe på Ålgård?	Nei.	Nei.	Savner flere butikker. Ønsker seg Mc Donald`s og Normal.	Savner en ny svømmehall.

Alle fire liker å bo på Ålgård. Ola tar raskt ordet og sier «altså, Ålgård er jo en veldig fin plass å bo» og er glad for at Ålgård ikke er så stort. Lars er enig med Ola og synes det er en fin plass. Begge jentene liker at det ikke er så mye folk overalt, og Eli setter pris på at det er «en trygg plass». Alle fire svarer «ja» da de får spørsmålet «Er du stolt av å være fra Ålgård?». Ola sier «Ja, jeg har ikke tenkt så mye på det» og Lars følger på med «Ja, jeg ville ikke sagt at jeg skjems over det».

Hvis ungdommene er ute og reiser og skal fortelle hvor de er fra, svarer de gjerne at de er fra et sted nær Stavanger. De tenker at mange vet hvor Stavanger er, men ikke hvor Ålgård er. Ola svarer at «det er mange som ikke vet hvor Ålgård er og da svarer du bare Stavanger». Han forteller videre om en reklame han så en gang. Det var en reklame for Norwegian Outlet, som er på Ålgård, men som i reklamen «er i Stavanger». Ola ler litt og sier «det er jo en god halvtime å kjøre fra Stavanger til Ålgård da». Både Ola og Kari sier likevel Ålgård først når de skal fortelle hvor de er fra, og fyller på med navnet Stavanger. Eli sier hun er fra Stavanger for «ingen vet jo hvor Ålgård er uansett». Lars er den eneste som sier *Jæren*, men han presiserer at det er hvis han er på reise i Norge. Dersom han er i utlandet, sier han *Stavanger* fordi det er en stor by som kanskje flere har hørt om.

Når jeg spør om det er noe de savner på Ålgård, svarer guttene et klart og tydelig «nei». Ola sier at han «heller vil reise 20 minutt enn å ha alt på Ålgård». Jentene har noen ønsker. Kari vil ha ny svømmehall for da kan de «arrangere svømmestevne», i tillegg påpeker hun at den hallen de har nå er gammel. Eli ønsker seg flere butikker, slik de har på Kvadrat i Sandnes, som for eksempel McDonald`s og Normal.

Tabell 24: Oversikt over informantenes syn på om Ålgård bør få bystatus

	Ola	Lars	Eli	Kari
Bør Ålgård få bystatus?	Greit at ikke alt er by. Ålgård trenger ikke få bystatus.	Ålgård bør ikke få bystatus. Ålgård passer best til å være et tettsted.	Noe usikker. Stort nok til å bli en by, kanskje.	Usikker. Har ikke så mye å si om Ålgård er det ene eller det andre.

I kapittel 3.6 skrev jeg at politikerne i Gjesdal kommune flere ganger har diskutert om Ålgård bør få bystatus. Denne debatten har ungdommene fått med seg, men guttene og jentene har ulik tilnærming til saken. Ola og Lars ønsker ikke at Ålgård blir en by. Ola forteller engasjert at

«folk bor jo på Ålgård fordi de ikke vil bo i en by» og «alt er jo liksom byer nå så det er liksom greit å ha noen steder som ikke er det». Lars følger opp og sier at «Ålgård passer i grunnen best til å være et tettsted». Jentene er mer usikre på dette spørsmålet. Kari svarer blant annet «Jeg kan ikke så mye om det, vet ikke helt, ser ikke helt grunnen til at vi skulle blitt en by, liksom, jeg ser ikke helt hva det skulle forandre. Det kan jo være det har positive effekter...men for min del har ikke det så mye å si egentlig». Hun forklarer at det ikke har så mye å si for henne om Ålgård er by, bygd eller tettsted. Eli uttaler at hun ikke ser hvilken forskjell det skulle utgjøre om Ålgård fikk bystatus, men at «det er stort nok til å bli en by, kanskje».

Tabell 25: Oversikt over hvor informantene drar for å handle

	Ola	Lars	Eli	Kari
Hvor handler du?	Norwegian Outlet. Må til Kvadrat (Sandnes) og M44 (Bryne) for å handle andre ting.	Amfi eller Norwegian Outlet. Handler også i Sandnes, Stavanger eller Bryne.	Amfi (på Ålgård) er oppbrukt. Handler på Kvadrat og i Stavanger.	Handler på Amfi og Norwegian Outlet. Bruker Kvadrat dersom Ålgård ikke strekker til.

I kapittel 2.2 skriver jeg om Ålgårds framvekst til et større tettsted, og at sentrum framstår som nytt i dag. Til spørsmålet om hvor ungdommene handler hvis det er noe de trenger, svarer både Ola, Lars og Kari at de handler på Norwegian Outlet og/eller på Amfi, men at de også benytter seg av handelsmulighetene i Sandnes. Ola nevner også Bryne, det samme gjør Lars, men legger til Stavanger også. Kari forteller at de alltid reiser til Ålgård sentrum for å handle, men hvis de ikke finner alt der, reiser de videre til Kvadrat. Eli er den eneste av de fire som ikke handler på Ålgård. Hun sier at «Amfi er litt oppbrukt nå, så det er Kvadrat eller Stavanger vi har begynt å reise mer til».

Tabell 26: Oversikt over informantenes forhold til bygdene i kommunen

	Ola	Lars	Eli	Kari
Har du et forhold til bygdene som er i nærheten av Ålgård? (For eksempel Oltedal og Dirdal)	Er aldri i Oltedal. Har ikke venner som er fra Oltedal eller Dirdal.	Handler av og til på butikken i Oltedal.	Nei. Er ikke med folk fra bygdene.	Ikke så mye. Men kan treffe folk fra bygdene i 4H.

De fire ungdommene har ingen sosiale relasjoner til bygdene i kommunen. Lars sier at de handler i butikken i Oltedal av og til. Gården han bor på, ligger utenfor Ålgård sentrum og dermed hender det at de like gjerne kjører til Oltedal for å handle som til Ålgård. Kari sier at man kan treffe folk fra bygdene «hvis man er med i 4H eller noe sånt», men er ikke delaktig der selv lenger. Ola og Eli svarer begge «nei» til at de har et forhold til bygdene. Ola sier blant annet at «det er ikke så mye å gjøre på for meg i Oltedal».

5.2.5 Del to: Samtale om språk (etter bildetesten)

Tabell 27: Oversikt over informantenes holdninger til språk

	Ola	Lars	Eli	Kari
Språkholdninger	Syns Ålgård-dialekten er en finere dialekt enn «bokmål». Ålgård-dialekten er en blanding av mye. Snakker ikke skikkelig jærsk, men breiere enn Sandnes. Snakker likt bestemor og mor. Jær-dialekten er den fineste. Oslo-	Ålgård-dialekten er «breiere» enn Sandnes-dialekten, mindre brei enn Jær-dialekten, men kaller egen dialekt Jær-dialekt. Snakker en blanding av Jær-dialekten og Sandnes-dialekten. Snakker likt resten av familien.	Ålgård-dialekten er «breiere» enn Sandnes og Stavanger. Snakker mer likt de i Sandnes og Stavanger enn de på Jæren. Snakker ganske likt foreldrene. Liker «sørlandsk» og de i «Midt-Norge». Stolt av dialekten.	Ålgård-dialekten er annerledes enn Sandnes-dialekten. Snakker mer likt Klepp og Bryne enn Sandnes og Stavanger. Syns foreldrene snakker breiere, men ikke mye forskjell mellom henne og de. Har ingen spesielle dialekter

	Ola	Lars	Eli	Kari
	<p>dialekt er styggest.</p> <p>Stolt av å snakke Ålgård-dialekt.</p> <p>Tror ikke han endrer på dialekten når han begynner på vgs i Sandnes.</p> <p>Liker å høre egen dialekt på TV, radio.</p>	<p>Jær-dialekten er den fineste. Oslo-dialekt er styggest.</p> <p>Stolt av å snakke Ålgård-dialekt.</p> <p>Kan bli påvirket av andres dialekt.</p> <p>Litt annerledes å høre egen dialekt på TV enn «Oslo-dialekten»</p>	<p>Kommer nok til å legge om dialekten til litt «finere» når hun begynner på vgs.</p> <p>Rart og annerledes å høre egen dialekt på TV eller radio.</p>	<p>hun liker eller misliker.</p> <p>Stolt av dialekten, men den er ikke noe spesiell.</p> <p>Endrer ikke bevisst på dialekten, men blir påvirket av andre.</p> <p>Litt rart å høre egen dialekt på TV, radio, men «kult» og «jillt» og.</p>

Når jeg spør om ungdommene ser på talemålet sitt som noe annerledes enn talemålet i bygdene og byene rundt, får jeg fort en sammenligning med Sandnes-dialekten. Ola svarer at Ålgård-dialekten er «på en måte en blanding av for eksempel Bryne og ut mot Varhaug og blandet med Sandnes». Han sier videre «jeg snakker mye breiere enn de jeg er med, men jeg vet ikke helt, jeg snakker ikke sånn skikkelig jærsk, men». Lars forklarer talemålet sitt slik: «jeg ville sagt at det er en blanding, at det er litt breiere enn Sandnes-dialekten, litt mindre jærsk enn Jær-dialekten og da får du Ålgård-dialekten, men jeg snakker en Jær-dialekt». Begge har en oppfatning av at det er en blanding av to eller flere andre dialekter. De kommer ikke med så mange eksempler på hva som skiller Ålgård-dialekten fra andre, men Ola mener at hovedskillet mellom dialekten på Ålgård og dialekten på Sandnes er at de sier mer «e-lyd» på Sandnes, og mer «æ-lyd» på Ålgård. Kari og Eli sammenligner også med Sandnes-dialekten og sier de snakker «annerledes i Sandnes», og at språket blir «finere og finere mot Sandnes og Stavanger». Når Kari skal si noe om sitt eget talemål, sier hun at det «ligner mer på sånn de snakker på Klepp og Bryne enn i Sandnes og Stavanger». Eli svarer at «min dialekt er mer sånn som i Sandnes og Stavanger egentlig» og sier videre at «de snakker veldig bredt på Jæren...der går det veldig i sånn «æg» og «mæg» liksom». Vi ser at Eli er den eneste som syns hun snakker

mest likt Sandnes-dialekten, mens de andre tre orienterer seg sørover, mot Jæren, når de skal forklare hvordan de snakker.

Både Lars og Ola sier at de snakker likt familien sin, og at de er stolte av dialekten de snakker. Når de skal svare på spørsmål om hva som er den fineste og den styggeste dialekten i Norge, svarer Lars «Jeg syns Jær-dialekten er den fineste i grunnen» og da kommer det kontant fra Ola «Det er jeg enig i». Begge mener at «oslosk» er styggest. Eli sier hun snakker «ganske likt» foreldrene og at hun er stolt av dialekten sin. Videre forklarer hun at «det er mange dialekter som høres kule ut, men jeg syns sørlandsk er ganske fint...og noen dialekter i Midt-Norge...de er litt mer spesielle». Kari syns foreldrene snakker noe breiere enn henne og at hun selv snakker litt «finere», men påpeker at forskjellen er liten. Hun er stolt av dialekten, men «det er ikke noe super spesielt med den». Hun har ingen dialekter som hun liker spesielt godt.

Ola er den eneste som mener at han ikke kommer til å legge om dialekten når han begynner på videregående skole i Sandnes. Lars mener han kan bli påvirket av andre, mens Eli sier hun «kommer nok til å legge om dialekten til litt finere» når hun begynner på skole i Sandnes eller skal studere i Oslo. Kari sier hun ikke legger om dialekten bevisst, men forteller at hun «ubevisst legger litt om når jeg snakker med folk med andre dialekter».

Når jeg spør om de liker å høre sin egen dialekt på TV, radio eller lignende, får jeg svar som «annerledes», «rart», «kult» og «jillt (gøy)». Ola svarer at han liker det, Lars og Eli kommenterer at det er «annerledes», men Eli legger også til at «det er annerledes fra litt sånn alt annet i Norge egentlig». Adjektivet «rart» blir brukt av både Eli og Kari, men Kari legger til at «det er litt kult og at de snakker slik som meg» og «det er jo litt jillt at din egen dialekt kommer på TV». De sier at de er mest vant til å høre «østlandsk på TV og radio».

5.2.6 Oppsummering av sosiale variabler.

Innledningsvis, i kapittel 5.2, skrev jeg at jeg ville oppsummere hovedfunnene når det gjelder personlighetstyper og bruke Martin Skjekkeland sin gruppeinndeling, *homo domesticus* og *homo dynamicus* (se kap. 3.7). Her følger et forsøk på en slik inndeling av de fire, unge informantene.

Tabell 28: Oversikt over personlighetstyper, homo domesticus og homo dynamicus

	Homo domesticus	Homo dynamicus
Ola	Liker å være hjemme. Holder seg mest på Ålgård. Bruker lite tid på mobilen. Bruker mest tid på jobben, venner og trommene. Spiller svært lite dataspill. Vil ta yrkesutdanning. Stolt av å være fra Ålgård. Ønsker ikke at Ålgård skal få bystatus. Vil bosette seg på Ålgård. Positivt syn på egen dialekt. Forandrer ikke på dialekten i møte med andre. Sier at han kommer fra Ålgård, men legger til Stavanger ved behov.	Liker å reise på ferie. Ser på Netflix og andre strømmetjenester. Ser filmer og serier.
Lars	Liker å være hjemme. Arbeider mye på gården. Bruker lite tid på mobilen. Spiller ikke dataspill. Vil ta yrkesfaglig utdanning. Ønsker å overta gården. Vil bo på familiegården. Stolt av å være fra Ålgård. Ønsker ikke at Ålgård skal få bystatus. Positivt syn på egen dialekt. Kan se for seg å bli påvirket av andres dialekt, men vil holde på sin egen dialekt. Sier han kommer fra Jæren.	Spiller håndball flere ganger i uka i Sandnes. Liker å reise på ferie. Kunne tenkt seg å arbeide på en gård i Australia eller lignende for en periode.
Eli	Spiller fotball på det lokale laget. Spiller ikke noe særlig dataspill. Er mye ute med venner som også er fra Ålgård. Vi bosette seg på Ålgård. Stolt av å være fra Ålgård.	Bruker mye tid på sosiale medier. Ser på Netflix og Disney+. Vil kanskje bli flyvertinne. Ønsker å reise rundt i verden. Elsker å reise. Vil gå på studiespesialiserende på Sandnes. Studere i Oslo eller en annen by. Liker å reise til Sandnes og Stavanger for å handle. Liker ikke å handle på Ålgård. Ønsker flere butikker på Ålgård, slik som de har i Sandnes. Tenker at Ålgård kan få bystatus, men er litt usikker. Kommer til å endre på dialekten når hun skal på skole et annet sted. Sier hun kommer fra Stavanger.
Kari	Går på svømming på Ålgård. Liker å være hjemme med familien. Arbeider en del på gården. Ser mest på lineær-TV. Spille ikke dataspill. Kanskje overta gården hjemme og dermed bosette seg på Ålgård. Stolt av å være fra Ålgård. Handler i utgangspunktet på Ålgård. Sier hun kommer fra Ålgård, men legger til Stavanger.	Bruker mye tid på sosiale medier. Vi gå på studiespesialiserende for så å reise vekk for å studere. Vil kanskje inn i Forsvaret. Kanskje bli forsker. Bosette seg i en større by hvis hun ikke overtar gården. Liker godt å reise på ferie. Forandrer på dialekten, men ubevisst. Likegyldig til om Ålgård får bystatus eller ikke.

6 DRØFTING AV RESULTAT

Undersøkelsen av Ålgård-dialekten viser interessante funn. Resultatene viser at talemålet til de unge informantene har beholdt en *relativt tradisjonell* form, og at den tradisjonelle dialekten på Ålgård holder seg godt. Det kan tyde på en viss *språkbevaring* blant de unge og som står i kontrast til den *diffuse* språktilstanden som beskrives i store deler av landet (jf. 2.4.1). Dette kan indikere en bevissthet og stolthet blant ungdommene for å bevare sin språklige arv. Funnene åpner for interessante refleksjoner rundt mekanismene språkendring og språkbevaring og blir diskutert i dette kapitlet.

Før vi fortsetter, vil jeg gjerne minne om at resultatene og den etterfølgende diskusjonen er basert på lydopptak fra en samtale hvor ungdommene ble intervjuet to og to av meg på det lokale biblioteket på Ålgård. Det er viktig å huske at funnene ikke nødvendigvis reflekterer informantenes språkbruk i alle situasjoner, men hvordan de snakket når de var i den spesifikke samtalsituasjonen med meg.

6.1 Ålgård-dialekten i kontakt med andre talemål

I kapittel 2 skrev jeg om Ålgårds framvekst på 1900-tallet som gikk fra å være en liten bygd til å bli et større tettsted, også omtalt som *bygdebyen Ålgård*. Etableringen av ullvarefabrikken D.F.U i 1916 ble starten på et industrieventyr for Ålgård, og som førte til forholdsvis stor grad av tilflytting fra andre kommuner. Gjennom hele 1900-tallet og fram til i dag har det vært *befolkningsvekst* i kommunen, og med den store boligutbyggingen på 1980-tallet tilrettela kommunen for stadig vekst og *urbanisering*. I tillegg så vi at veiforbindelsene både sørover, i retning Agder, og nordover, til byene Sandnes og Stavanger, har vært viktige for handelsvirksomheten. Veiene mot Time kommune på Jæren var også viktige for bøndene som skulle levere melk til meieriet, eller for arbeidere som skulle på jobb på ullvarefabrikken. Man kunne derfor tenke seg at den sannsynlige, hyppige kontakten med andre talemål, samt den sterke urbaniseringen av Ålgård har ført til at dagens unge viser tydelige tegn til språkfornyning, men slik er det ikke ifølge mine funn.

6.2 Akkomodasjon

Akkomodasjonsteorien handler om, som forklart i kap. 3.3.1, at vi endrer eller tilpasser språket vårt når vi kommuniserer med andre. Vi kan *konvergere* gjennom språklig tilpasning, eller vi kan *divergere* ved å holde fast på vår egen dialekt eller øke den lingvistiske avstanden til den vi snakker med.

Som vi så i forrige kapittel, er alle informantene stolte av dialekten sin og av å være fra Ålgård. Når de skal karakterisere sin egen dialekt, forklarer alle fire at Ålgård-dialekten er «breiere» enn Sandnes-dialekten, men ikke så «brei» som jærdialekten. Både Ola, Lars og Kari identifiserer dialekten sin mest med jærdialekten, mens Eli synes hun snakker mer likt «de i Sandnes eller Stavanger». Ola og Lars synes jærdialekten er den fineste av alle dialekter i Norge. De positive holdningene de har til hjemstedet og dialekten sin *kan* være en årsak til at de tradisjonelle formene i dialekten står sterkt. I tillegg svarer alle fire at de kan tenke seg å bosette seg på Ålgård etter endt utdanning, noe som burde indikere at de ønsker å beholde dialekten sin. Det er likevel slik at de nye språktrekkene til Eli og Kari ligner mer på Sandnes-dialekten enn på jærske språktrekk. Noen eksempler er jentenes variasjon av personlig pronomen /æ:g/ og /e:g/, og verbet *å være* i presensform som varierer mellom /æ:/ og /e:/. Selv om Eli har positive holdninger til hjemstedet sitt, viser hun også holdninger til at Ålgård ikke kan tilby alt hun ønsker seg. Hun reiser til Sandnes og Stavanger for å handle og kunne ønske seg flere butikker på Ålgård, slike som eksisterer i byene hun handler i. Jeg oppfatter Eli som et *urbant menneske* som elsker å reise, som vil oppleve verden og det som er utenfor Ålgård. Eli trekkes mot byen når hun skal handle, i valg av videregående skole og når hun skal identifisere talemålet sitt. Hun er en byggefeltjente med et «byggefeltspråk». Byggefelt er ofte steder med utstrakt dialektkontakt. I et tilflyttingsområde som Ålgård bor det gjerne mennesker fra forskjellige steder med ulike dialekter i byggefeltene. Dialektkontakten kan resultere i det jeg kaller for et «byggefeltspråk». I samtaleintervjuet varierer bruken av de nevnte formene og det kan være at hun *kortidsakkomoderer* i samtale med meg. Jeg nevnte innledningsvis at jeg flyttet ut fra Gjesdal kommune for over 25 år siden og har et talemål som i stor grad ligner på «brei» Sandnes-dialekt, noe som *kan* påvirke forskningsresultatet ved at informantene *akkomoderer* i samtalesituasjonen. Det *kan* også være at begge formene har blitt en naturlig del av informantens språklige repertoar.

Når det gjelder Kari, ser vi at også hun vil gå på videregående i Sandnes, studere i en stor by og at hun liker å reise. Det som skiller henne fra Eli, er for eksempel at hun er mer «hjemmekjær» ved å være mye hjemme på gården og med familien, hun handler i utgangspunktet på Ålgård og hun savner ikke noe mer enn en ny svømmehall på skolen. I tillegg identifiserer hun dialekten sin mer med de jærske dialektene på Klepp og Bryne. Det kan være en forklaring på at hun, i større grad enn Eli, beholder flere av de tradisjonelle trekkene i dialekten sin.

Vi kan se for oss tre scenarier når det gjelder akkomodasjon: For det første kan det være at ungdommene akkomoderer i en her-og-nå-situasjon i intervjuet med meg. For det andre kan det være at de akkomoderer så mye, og over lang tid, at formene har blitt permanente, og for det tredje kan det være at ungdommene har adoptert allerede etablerte akkomodasjonsprodukter. Akkomodasjonen kan altså ha startet i generasjonen før, eller i generasjonene før.

Guttene har sterke meninger om dialekten på Ålgård. De identifiserer den med jærdialekten og syns som sagt det er den fineste dialekten. Guttene vil være «jærsk» og virker til å være to *språkbevisste* ungdommer som er opptatt av å beholde Ålgård-dialekten. De har likevel litt ulike tanker om *tilpasning*. Ola mener han ikke kommer til å bli påvirket av andre eller legge om dialekten når han begynner på videregående skole i Sandnes. Lars mener han *kan* bli påvirket av andre, men han har ingen intensjon om å endre på dialekten sin. Resultatene fra min undersøkelse viser det motsatte av det guttene her sier om tilpasning. Ola har nemlig flere nyere språkformer enn Lars. Ola monoftongerer for eksempel substantivet *grøt* og sier /grø:d/, mens Lars bruker den tradisjonelle diftongen og sier /graud/. Videre viser funnene at Ola har flere realiseringer av verbet *har* der det tradisjonelt sett er omlyd, *he*. Det kan også her, som med jentene, tenkes at han ubevisst akkomoderer i samtalen med meg. Denne studien sier ikke noe om hvordan informantene snakker i andre språksosiale sammenhenger. Det *kan* derfor tenkes at Ola for eksempel bruker den tradisjonelle diftongen *au* når han snakker med familien sin eller i et sosialt lag med tette bånd.

Det er interessant at et språktrekk som segmenterte konsonantforbindelser er i bruk hos to av informantene. Dette språktrekket er svært tradisjonelt og har vært på vei ut av språket vårt lenge (Hognestad, 2019, s. 6). Lars bruker de segmenterte formene *fjedl* og *trodl*, mens Kari varierer og sier *fjedl* og *troll*. Når det gjelder de to andre informantene, viser funnene en tydelig tendens til utjevning av segmenterte konsonantforbindelser *dl* til *ll*. Dette kan være et resultat av kortidsakkomodasjon, men også et resultat av fonologisk *forenkling* (1986, s. 98). I tillegg er det en *artikulatorisk* forenkling fordi det kanskje er lettere å uttale ord uten segmentering. Trudgill (1986, s. 98) kaller endringsprosessene for *nivellering*, slik vi så i kap. 3.5, som betyr at *markerte trekk* i dialekten slipes vekk og resulterer i at flere dialekter får flere felles trekk (1986, s. 98). De segmenterte formene er markerte trekk og skiller seg ut fra nærliggende talemål, noe som altså kan resultere i *språklig utjevning*. Det er stor sannsynlighet for at det er dette som er tilfellet for Ålgård-dialekten, der markørtrekkene blir sett på som utpreget tradisjonelle og bondske og dermed slipes vekk. Utjevningen av de segmenterte formene samsvarer også med ortografien i skriftspråkene, og vi skal ikke se bort fra at bokmål og

nynorsk er normerende her. Salte (2022) fant også svært få forekomster av segmenterte former hos ungdommene på Bryne, et språktrekk som tradisjonelt sett har eksistert i Bryne-dialekten.

Guttene holder seg mye hjemme og på arbeid, men Lars drar også på håndballtrening til Sandnes flere ganger i uka fordi det ikke er et lag for han på Ålgård. Han har gjort dette i omtrent fire år og sier at han ikke har sosiale treffpunkt med noen på laget utenom treningene. Språkkontakten med Sandnes-dialekten er dermed forholdsvis stor, men Lars er også den informanten som har flest tradisjonelle språktrekk. Dette er svært interessant og kan ha ulike forklaringer. Siden kontakten med Sandnes-laget kun dreier seg om treningene og ikke noe sosialt utover det, kan det ha betydning for språkbevaringen til Lars. Det er også viktig å påpeke at det kan være at han *akkomoderer* i «her-og-nå» situasjoner med lagkameratene, eller at han *divergerer* nettopp fordi han er så stolt av dialekten sin. Jeg har ikke undersøkt språket hans i dette sosiale nettverket og forklaringene blir derfor bare antakelser.

Når ungdommene begynner på videregående skole i en av nabokommunene, vil de komme i kontakt med store språksamfunn som kan bidra til at dialekten endrer seg mer. Det ble derfor viktig for meg å bruke informanter på ungdomsskolen slik at jeg fikk undersøkt talemålet *før* de begynner på skole et annet sted.

6.3 Identitet, kjønn og personlighet

Når en liten bygd vokser og blir til et stort tettsted, *en bygdeby*, gjør det kanskje noe med identiteten til både stedet og innbyggerne. Ålgård har, som nevnt, hatt stor grad av tilflytting og folkevekst i løpet av de siste hundre årene, og som en konsekvens av det oppstår det nye sosiale mønster og grupper som språkbrukeren kan identifisere seg med. Dermed skulle en tro at den språklige identiteten til Ålgård var svekket, og at den tradisjonelle dialekten var betydelig nedslipt. Resultatet fra de språklige og sosiale variablene i min forskning viser det motsatte. Informantene er stolte av å komme fra Ålgård og viser det med å snakke relativt tradisjonelt.

Flere studier innenfor sosiolingvistik har undersøkt sammenhengen mellom hjemstedet og følelsen av tilhørighet til lokalsamfunnet. Skjekkeland i (2009) viser at lokal tilknytning er en grunnleggende faktor i identitetsskapende prosesser, kanskje særlig i Norge. Han antyder også at dette kanskje er noe som er medfødt og dermed vanskelig å tilegne seg senere i livet (2009, s. 37). Ungdommene i min studie har tett kontakt med lokalbefolkningen ved å være med venner og familie på Ålgård, gå på skole, arbeide på gården eller delta på ulike fritidsaktiviteter. Det meste de foretar seg, foregår på Ålgård. I følge Skjekkeland vil personer som har hyppig

kommunikasjon med folk i lokalsamfunnet sitt, sannsynligvis føle seg mest bundet til å følge den tradisjonelle lokale språknormen (2009, s. 35). Dialektbruken blant ungdommene i denne studien indikerer en betydelig tilknytning til den tradisjonelle dialekten, og dette kan skyldes en sterk følelse av lokal identitet. Dette kommer også til uttrykk når de snakker om hjemstedet sitt, da de gir det svært positive omtaler. Det kan være at det for disse ungdommene er en forventning om *språklig autentisitet* i nettverkene de er i, men siden jeg ikke har studert informantenes sosiale nettverk, blir dette bare antakelser (jf. 3.1). Å endre dialekten kan oppleves som et svik mot både hjemstedet og den lokale identiteten.

6.3.1 Kjønn og språk

I delkapittel 3.3.5 skrev jeg om kjønn og språk, og at de fleste større sosiolingvistiske studier i både inn- og utland har tatt hensyn til kjønn som en viktig sosial faktor. I forskningen fra 1970- og 80-tallet fant man gjerne at kvinnene brukte mer standardformer/prestisjeformer enn mennene, og forklarte det med at kvinnene var mer *statusbevisste* (jf. 3.3.5). Forskerne pekte på at kvinner oppnår mer status gjennom «korrekt» språk og «korrekt» atferd, mens menn så ut til å være mer knyttet til språkformer som gir signal om lokal gruppetilhørighet. I dag er det mange som mener at likestillingen mellom kjønnene har kommet så langt at den sosiale forskjellen mellom kvinner og menn er utjevnet, og at landet er språklig «likestilt».

I undersøkelsen av det «tradisjonelle» talemålet på Ålgård, hadde jeg som nevnt i kap. 4.5 i utgangspunktet tre informanter, men fant fort ut at den kvinnelige informanten født i 1918 hadde et talemål som var mer standardisert, og som gjorde at jeg valgte henne vekk. Det kan tenkes at hun *korttidsakkomoderer* i intervjuet fordi intervjueren snakker en annen dialekt, men det er viktig å være oppmerksom på at denne informanten har som foredragsholder hatt stor reisevirksomhet i Norge, og av den grunn er det sannsynlig at hun har endret dialekten over tid. Som vi så i kap. 3.3.1 kaller Trudgill det for *langtidsakkomodasjon* når den språklige tilpasningen skjer over tid der man jevnlig kommuniserer med representanter fra andre språksamfunn. Informanten har sannsynligvis hatt et behov for å gjøre seg forstått når hun skulle holde foredrag rundt om i det ganske land, og i tillegg, som tidligere forskning viser, kanskje et behov for å oppnå sosial anerkjennelse ved å bruke standardiserte prestisjeformer. Det hadde vært svært interessant å følge opp intervjuet med denne informanten, men på grunn av oppgavens omfang må jeg begrense utvalget mitt. Jeg er klar over at det å ekskludere henne som informant har gjort sammenligningsgrunnlaget mitt mer arkaisk, derfor må det jeg sier om de unge informantene tas med et forbehold.

I min studie av de unge informantene, har jeg oppdaget en overraskende språkforskjell mellom guttene og jentene. Ola og Lars bruker i stor grad en dialekt som stemmer overens med den tradisjonelle dialekten jeg beskrev i kapittel 2.4.2. Jentene derimot, bruker en del flere nyere språkformer enn guttene. Eli skiller seg spesielt ut ved å bruke flest nye språkformer og avvike mest fra den tradisjonelle dialekten på Ålgård. Jeg har også observert at språket til Eli og delvis Kari har likheter med språket til informanten fra 1918 som jeg tidligere utelukker fra min undersøkelse. Selv om det kan være tilfeldig at det er kvinnene i materialet mitt som skiller seg ut ved å bruke nye språkformer, kan jeg ikke ignorere at det faktisk er en forskjell mellom språkbruken til kvinner og menn i min studie. Dette strider mot en antagelse om at forskjellene mellom kjønnene er i ferd med å jevne seg ut (jf. 3.3.5). Det er imidlertid viktig å merke seg at materialet mitt er relativt lite, med få informanter, og det er derfor vanskelig å trekke en entydig konklusjon om kjønnsvariabelen. Jeg vil utforske Elis språkbruk nærmere i underkapittel 6.8 for å gi en mer grundig analyse.

6.3.2 Personlighet og språk

Jeg valgte, i underkapittel 5.2.6, tabell 28, å plassere informantene i to ulike personlighetstyper, *homo domesticus* og *homo dynamicus*. Jeg minner om at *homo domesticus* er forklart som den «hjemmekjære» typen, og *homo dynamicus* som den «utovervendte» typen (jf. 3.3.4). Det kan selvsagt være vanskelig å forsøke å gruppere ungdommene inn i personlighetstyper, men det kan likevel være et godt utgangspunkt for å finne ut mer om sammenhengen mellom språk og personlighet, slik Martin Skjekkeland skriver om i *Språk og samfunn i endring* (2009). Skjekkeland bruker kategoriene «moderne» og «tradisjonell» når han skal finne ut om informantenes livsmønster, begreper jeg også benytter meg av i drøftingen (Skjekkeland, 2009, s. 145). I tabell 28 presenterte jeg en oversikt over personlighetstypene jeg delte informantene inn i, og der ser vi at guttene har flest personlighetstrekk som faller inn under kategorien *homo domesticus*. De er tydelig opptatt av det hjemlige og nære. Kari kan gjerne også plasseres her, men har i tillegg en del trekk fra den andre personlighetstypen, *homo dynamicus*. Eli har flest personlighetstrekk som tilhører kategorien *homo dynamicus*. Jeg finner en forholdsvis klar forskjell i språket mellom de to gruppene der *homo domesticus* har flere tradisjonelle former enn *homo dynamicus*. I det følgende vil jeg diskutere likheter og forskjeller mellom personlighetstrekkene til ungdommene, og se om det *kan* ha en sammenheng med talemålet til den enkelte.

Når det gjelder spørsmålet om *mediebruk*, viser svarene fra samtaleintervjuene at alle fire har en smarttelefon og deltar på en eller annen digital, sosial plattform. De bruker både TikTok og

Snapchat, men oppgir at de bruker disse mest til å holde kontakt med venner, eller snappe om eget liv. Det er likevel et klart skille mellom guttene og jentene fordi guttene svarer at de bruker mobilen lite, mens jentene svarer det motsatte, altså mye. At man er opptatt av moderne teknologi, kan knyttes til «det moderne mennesket». Jentene viser verdier som henger sammen med en moderne livsverden og plasseres i kategorien *homo dynamicus*. Guttene viser manglende interesse for verdier som er knyttet til en mer tradisjonell livsverden, og plasseres dermed i kategorien *homo domesticus*. Det er også interessant at ingen av ungdommene er det vi kan kalle «gamere» fordi det virker til å være en utbredt aktivitet blant ungdom i dag. Den manglende interessen for dette kan vise til verdier knyttet til en tradisjonell livsverden.

Alle fire svarer at de liker å reise og at de har noen reiser de drømmer om. Dette kan ses på som et «moderne» trekk og viser at informantene kanskje har en topodynamisk¹⁴ innstilling til verden. Det er likevel slik at det kun er Eli som uttrykker at hun «elsker å reise» og at hun kunne tenkt seg å reise rundt hele verden. De andre tre har også reiseplaner, men slik jeg tolker det er det korte opphold og ferier de tenker mest på. Skjekkeland (2009, s. 77) skriver at innstillingen man har til omverden kan gi utslag i ulike valg av språklige strategier.

Det aller meste av det informantene foretar seg på *fritida* si foregår på Ålgård. Lars er den eneste som deltar i en fritidsaktivitet utenfor Ålgård. Eli er aktiv i det lokale fotballaget og Kari går på svømming i Ålgård svømmehall. Mye av fritida til både Lars og Kari går også med til å delta i arbeidet på gården. Dette knytter informantene til *homo domesticus*-gruppa. Dersom vi tenker oss at det å se på TV eller diverse strømmetjenester er en fritidsaktivitet i dag, vil vi definere det som en «moderne» livsstil og i *homo dynamicus*-gruppa. Alle informantene viser at de har en slik «moderne» livsstil, men i varierende grad. Eli oppgir at hun bruker tid på serier på Netflix og Disney+. Guttene uttaler at de benytter seg av ulike strømmetjenester, men det er helst når det ikke er noe annet å gjøre på. Kari ser kun på lineær-TV fordi de ikke abonnerer på noen strømmetjenester.

Urbaniseringen av Ålgård har blant annet ført til et forholdsvis stort og variert handelstilbud. Tre av ungdommene svarer at de gjerne handler på Ålgård, men at de også drar til Sandnes, Stavanger og Bryne ved behov. Dette viser at de i utgangspunktet er opptatt av å handle lokalt og at de slik sett prioriterer Ålgård framfor andre handelssteder. Derfor plasseres Lars, Ola og Kari i *homo domesticus*-kategorien. Eli er den eneste som sier at hun kun handler på Kvadrat

¹⁴ Topodynamisk personlighetstype har en «overlokal ego-orientering og en utpreget moderne verdiforankring» (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 103)

kjøpesenter og i Stavanger. Hun sier at «Amfi på Ålgård er oppbrukt». Her viser hun at tilbudet på Ålgård kanskje ikke er godt nok for henne og at hun trekker mot det urbane bylivet. Hun er derfor plassert i homo-dynamicus-kategorien.

Samlet sett kan vi konkludere med at guttene hovedsakelig kan plasseres i personlighetstypen homo domesticus, med noen få trekk som passer inn i homo dynamicus-kategorien (jf. 5.2.6, tabell 28). Kari derimot, viser egenskaper fra begge kategoriene, noe som også reflekteres i hennes språkbruk som er en blanding av tradisjonelle og nye språktrekk. Eli er den informantene som viser flest personlighetstrekk som plasseres i dynamicus-kategorien. Hun er også den med klart flest bruk av nye språktrekk og vi ser at det samsvarer med personlighetstypen. Det er viktig å påpeke at det kan være risikabelt å kategorisere så entydig som det gjøres her, men det er likevel påfallende at informantene i studien passer så godt inn i det mønsteret som Skjekkeland (2009) beskriver i sin studie av talemålet til ungdom i Kvinesdal.

6.4 Løse eller tette nettverk?

I kap. 3.3.2 presenterte jeg Lesley Milroys nettverksteori som viser hvordan individer er knyttet sammen i *sosiale nettverk*, og hvordan nettverkene påvirker individenes atferd og interaksjoner. Nettverkets *tetthet* og *kompleksitet* er egenskaper som er avgjørende for om man opprettholder fellesskapets normer. Tette nettverk er gjerne tradisjonelt sett typiske for rurale strøk, mens åpne nettverk er vanlige i urbane strøk. Ålgård er et tettsted som har både *bymessige* og *bygdemessige* trekk, og det er kanskje naturlig at det i et slikt samfunn eksisterer både tette og løse nettverksbånd.

Jeg har et lite empirisk belegg og har dermed vanskelig for å drøfte nettverkene til informantene inngående. Det jeg likevel leser ut fra datamaterialet mitt, er at det ser ut til at guttene og Kari kanskje har tettere sosiale nettverk enn Eli. Både Ola, Lars og Kari oppgir at de er mye hjemme med familien, arbeider på hver sin gård og er med venner som er fra samme skole og sted som dem selv. Dermed omgås de for det meste de samme personene i hverdagen sin og kan oppleve et *uformelt sosialt press* om å opptre konformt. Lars er også i den situasjonen at han er oppvokst på en gård der begge foreldrene er fulltidsbønder. Han har deltatt aktivt i gårdsarbeidet i mange år og har opplagte *identifikasjonsobjekter* i mor og far. Kari er også oppvokst på en gård der far er bonde på fulltid og der hun deltar en hel del i arbeidet på gården sammen med far og mor. Det *tette nettverket* vil da ha en normbekreftende mekanisme og være et sentralt *identifikasjonsfellesskap* der man for eksempel har en felles oppfatning av hvordan man skal snakke når man kommer fra Ålgård. Flere forskere har i sosiolingvistisk forskning vist at tette, sosiale nettverk kan være språkbevarende (Hognestad, 2019) (jf. 3.3.2).

Eli er aktiv i det lokale fotballaget på Ålgård, er «mye ute med venner» og er aktiv på sosiale medier. Fordi hun fremdeles går på ungdomsskolen på Ålgård, er det sannsynlig at vennene hennes også er fra lokalmiljøet. Hun oppgir at hun handler i Sandnes og Stavanger fordi Ålgård Amfi er «oppbrukt». Hun ønsker å gå på en studiespesialiserende skole i Sandnes og ser for seg å studere i en større by. Jeg vet, som tidligere nevnt, ikke noe om de sosiale nettverkene hun deltar i, men at hun liker best å handle i byene og at hun er aktiv på mobil og sosiale medier, viser at hun kanskje har et *løsere nettverk* enn det vi så Ola og Lars har. Det kan se ut til at *den sosiale identifiseringen* hennes er på vei ut av det lokale miljøet på Ålgård og at hun i større grad identifiserer seg med byen og det urbane. Ønsket om bytilhørighet signaliserer hun gjennom talemålet sitt ved å bruke en del nyere språkformer som samsvarer med talemålet i byene på Nord-Jæren. I samfunn med løse nettverk er sannsynligheten for språkendringer større, ifølge Trudgill (2011, s. 102).

6.5 Nord-Jæren eller Sør-Jæren? Bygd eller by?

Vi så i kap. 2 at Ålgård er geografisk plassert omtrent midt mellom Nord-Jæren og Sør-Jæren. Et interessant spørsmål er da hvem de unge informantene *identifiserer* seg mest med. Er det byene Sandnes og Stavanger i nord, eller er det Jæren i sør? Resultatene fra de sosiale variablene i denne undersøkelsen viser at informantene har en *sterk lokal identitet* og et positivt syn på hjemstedet og dialekten sin. Ola, Lars og Kari sammenligner som nevnt sin egen dialekt med dialektene på Sør-Jæren, mens Eli sammenligner seg mer med Nord-Jæren.

Det er flere forhold i språket som knytter Ålgård-dialekten til Sør-Jæren. Her er kanskje æ-fonemet det mest karakteristiske med ord som for eksempel /gjæ:r/ (gjøre), /kvæ:r/ (hver) og /dæ:/ (det). I tillegg er det lik bruk av personlige pronomen /æ:g/ (jeg), /mæ:g/ (meg), /dæ:g/ (deg), men også omlyd i presens av verb i ord som /he:/ (har) og /kjæ:me/ (kommer). Vi ser at dialekten på mange måter er lik språktrekkene vi finner på Sør-Jæren, men de endringene som skjer med Ålgård-dialekten trekker i retning Nord-Jæren¹⁵. For eksempel ser vi i kap. 5, presentasjon av funn, at to av informantene, Eli og Kari, viser variasjon i bruken av det personlige pronomenet *jeg*. De varierer mellom /æ:g/ og /e:g/, der sistnevnte er vanlig å bruke i Sandnes og Stavanger. Når det gjelder omlyd i presens av verb, er den nyere formen /har/ klart mest i bruk hos jentene, og samsvarer med talemålene på Nord-Jæren. Språkendringene som vises, samsvarer kanskje med hvem informantene identifiserer seg med. De tradisjonelle jærsker

¹⁵ Nord-Jæren er det urbaniserte Jæren med byene Sandnes og Stavanger. Sør-Jæren er Time, Klepp, Hå og Gjesdal.

formene beholdes i stor av grad de som identifiserer seg mest med Jæren, mens de nye formene brukes i større grad hos de som identifiserer seg med byene på Nord-Jæren.

I den tradisjonelle dialekten på Ålgård er det vanlig å bruke pronomenet /me:/ i første person flertall subjektsform. Et interessant funn omtalt i kap. 5.1.1, er at Ola sier /mæ:/, altså en form som egentlig ikke eksisterer i dialekten og der de andre bruker den tradisjonelle varianten /me:/. Han *divergerer* ved å beholde de tradisjonelle trekkene i tillegg til å *overdrive* et språktrekk. Det lange æ-fonemet er som sagt et kjennemerke på jærdialekten, men også jærbuen sier /me:/ (Time, 1973, s. 98). Det *kan* være at han på denne måten viser *naboopposisjon* mot Sandnes og markerer en større tilknytning til Jæren og talemålet der. Han syns, som vi husker, at jærdialekten er den fineste av alle dialekter og viser kanskje på denne måten en større tilknytning til Sør-Jæren enn Nord-Jæren.

Det har over lengre tid vært en debatt på Ålgård om tettstedet bør søke om *bystatus* (jf.3.6). Byer som Bryne, Sandnes og Stavanger ligger som nevnt tett på Ålgård, og siden Ålgård blir stadig mer urbanisert er det kanskje, for en del, naturlig at stedet får bystatus. Vi kan tenke oss at det er et mindreverdighetskompleks i det å «bare» være et tettsted, eller vi kan tenke det motsatte, at det styrker identiteten til stedet å skille seg ut fra nærliggende områder. Jeg stilte derfor spørsmålet «Bør Ålgård får bystatus?». Her svarer Kari at hun er usikker på hva hun syns om det, og at det ikke har så mye å si om Ålgård er det ene eller det andre. Eli er også usikker, men mener det kanskje er stort nok til å bli en by. Eli virker til å være den som tenker mest urbant om hjemstedet sitt, men overraskende nok sier hun ikke et klart «ja» til at Ålgård bør bli by. Hun omtaler Ålgård som «et trygt sted» og sammenligner det med Sandnes som hun mener ikke er så trygt på «grunn av Ruten¹⁶og sånn». Guttene gir et klart «nei» til det samme spørsmålet og ønsker å bevare Ålgård slik det er nå. Ola kommenterer at «alt er jo byer nå» og at «folk bor jo på Ålgård fordi de ikke vil bo i en by». Lars sier at «Ålgård passer best til å være et tettsted». Dette viser kanskje at de er *tradisjonsbundne*, at de ikke liker store forandringer og at den lokale identiteten er sterk. Olas utsagn «Folk er ikke så bytte (bypreget) på Ålgård» indikerer at han uttrykker *opposisjon* til bylivet og ikke føler tilhørighet til urbane miljøer. Samtidig er det slik at det stort sett er til Sandnes og Stavanger ungdommene reiser hvis handels- eller kulturtilbud på Ålgård ikke strekker til. Guttene nevner også Bryne som et alternativ, men på grunn av bedre kollektivtilbud og kort avstand til Sandnes, ender de ofte opp med å velge sistnevnte by. Informantene har altså ikke en oppfatning av at Ålgård er en by, og

¹⁶ «Ruten» er Sandnes buss- og togstasjon.

det er heller ikke ei bygd, så benevnelsen *bygdeby* er kanskje mest beskrivende? Den sterke identiteten til hjemstedet kan virke språkbevarende og gi, som her, et tradisjonelt preget talemål og være en av flere forklaringer på hvorfor talemålet på Ålgård ikke har endret seg mer.

6.7 Tre språktrekk som har forsvunnet fra talemålet på Ålgård

Selv om det altså er slik at det tradisjonelle talemålet på Ålgård i stor grad bevarer, er det tre språktrekk som ser ut til å være borte, eller nesten borte, fra de unges talemål. Affrikat og palatalisering av velare plosiver er helt borte, mens segmentering finnes i noen få ord hos to av informantene. De eldre informantene i denne studien har konsekvent affrikat i framlyd i ord med kj-lyd [c̥j], men dette er det ingen realiseringer av hos mine unge informanter. Det kan se ut til at dette språkfenomenet er ute av Ålgård-dialekten, eller på vei ut, og har blitt erstattet med [ç] og [ʃ]. Det er ingen talemål i nærheten av Ålgård som har affrikat i framlyd, og det er gjerne slik at trekk som er for *markerte*, lite i bruk eller fonetisk radikalt forskjellige fra andre varieteter, slipes ned og blir likere de omkringliggende talemålene (Trudgill, 1986, s. 11 og 98). Det er flest realiseringer av [ʃ], noe som gjerne samsvarer med språkutviklingen i regionen og landet ellers (jf. 5.1.6, tabell 14). Palatalisering av velare plosiver ser ut til å ha lidd samme skjebne, noe som Sandvik (1979) skriver om skjer allerede på 70-tallet i Rogalands-området (1979, s. 67–68). Vi kan observere at segmenteringen eksisterer til en viss grad, men det er stor sannsynlighet for at språktrekket vil forsvinne helt, muligens på grunn av samme årsak som affrikaten. Et språktrekk som ser ut til å være i endring i flere av de større byene i Norge er feminin genus. Nyere forskning viser nemlig en tendens til at dette er på vei ut i flere av byene i landet (jf. 2.5.12) Imidlertid fant jeg ingen indikasjoner på, i min undersøkelse, at feminin genus er på vei ut.

6.6 Regional eller nasjonal påvirkning?

I kapittel 3.4 presenterte jeg debatten om et standardtalemål og viste at det har utviklet seg to syn på hva som fører til talemålsendringer i Norge. *Vertikalistene* hevder at det eksisterer et standardtalemål og at dette påvirker de lokale dialektene, mens *horisontalistene* mener at det ikke finnes noe standardtalemål, men at det er de lokale dialektene som konvergerer horisontalt (jf. 3.4). Er det slik at talemålet i byene i regionen påvirker talemålet på Ålgård? Hvis det er tilfelle at det regionale bymålet i Stavanger har påvirket de relativt få endringene jeg finner i Ålgård-dialekten, kan det implisere at Stavanger-dialekten anses som en prestisjedialekt på Ålgård. Alternativt kan talemålet i den nærmeste byen, Sandnes, anses som en prestisjedialekt. Det ser ut til at ungdommene i min undersøkelse har et tettere forhold til denne byen enn til

Stavanger, og det kan påvirke deres oppfatning av prestisje. Imidlertid ser det ut til at for Ola og Lars har hverken Stavanger-dialekten eller Sandnes-dialekten noen form for prestisje. Det virker som det er mer *prestisje* knyttet til det *tradisjonelle* enn det urbane for dem. De identifiserer språket sitt, som tidligere nevnt, men de jærskede dialektene og beholder i stor grad de tradisjonelle trekkene.

Eli rapporterer at hun snakker mer likt «de i Sandnes og Stavanger», og at på Jæren «går det veldig i æg og mæg». Resultatene av de språklige variablene viser at Eli er den av informantene med det mest *urbane* talemålet, og hun sier eksplisitt at hun blir påvirket når hun kommer i kontakt med andre talemål. Det kan se ut til at talemålet i byene er det som har prestisje for henne. Egenrapportering er ofte tvilsomme som data, men her ser vi at det faktisk er samsvar mellom egenrapportering og forskningsfunn. Kari har også flere nye språktrekk, men jeg får ikke inntrykk av at hun ser på by-dialektene som prestisje. Hun identifiserer språket sitt mer med «Klepp og Bryne», men rapporterer at hun ubevisst «legger om dialekten i samtale med andre talemål».

I samtalen med informantene får jeg ikke så mange svar på hva det er som skiller Ålgård-dialekten fra Sandnes-dialekten, men de påpeker at på Ålgård sier de «æg æ», mens de på Sandnes sier «eg e» (jeg er). Ola sier at det generelt er mer bruk av «æ» i dialekten på Ålgård sammenlignet med Sandnes som har mer «e». I resultatene fra de språklige variablene ser vi at Eli blant annet varierer mellom å bruke /æ:g/ og /e:g/. Dette språktrekket er vanlig i både Stavanger og Sandnes og kan være et resultat av *regional* påvirkning. Et annet språktrekk jeg har registrert, er mangel på omlyd i presens av verb hos noen av informantene. Eli er helt konsekvent i bruken av presensformen *har*. Kari har svært mange realiseringer av *har*, men også noen få forekomster av verbet med omlyd der hun sier *he*. Presensformen *har* er vanlig å bruke i de nevnte byene og kan være et resultat av regional påvirkning, men denne formen er også identisk med standarden og med skriftspråket. Her oppstår det Hårstad kaller for det isomorfske *crux* (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 137). Formen er altså identisk med *både* Stavanger- og Sandnes-dialekten og med standarden. Dermed er det i praksis helt umulig å avgjøre om denne formen kommer fra regionscenteret eller fra standarden.

Et annet språktrekk som eksisterte i den tradisjonelle dialekten var palatalisering av velare plosiver -g og -k i innlyd, men som ikke finnes hos de unge informantene. De unge informantene bruker en velar uttale i alle ord som jeg undersøkte. Eksempler på dette er ord som /bege/, /tenka/ og /planlega/. Den velare uttalen samsvarer også med talemålet i nærheten av Ålgård, altså både på Nord-Jæren og på Sør-Jæren. Dette er et språktrekk som eksisterer i

regionen, og som også samsvarer med standarden. Flere av språkendringene som skjer i Stavanger-området, er slipeprosesser som går i retning av en standard. Dette konkluderte Gabrielsens studie med allerede i 1984 der han så at bymålet var i ferd med å bli likere standarden (Gabrielsen, 1984, s. 123–124). Informantene i undersøkelsen min går på en bokmålsskole, men der elevene kan velge å skrive nynorsk som hovedmål hvis de vil. I mitt informantutvalg er det kun Kari som bruker nynorsk som hovedmål. Vi vet at det er bokmål som har vunnet, og vinner terreng i Norge. Den tilnærmingen som skjer i Ålgård-dialekten med eksemplene ovenfor, skjer, og har skjedd, i mange deler av landet og *kan* være et resultat av det store gjennomslaget til bokmålsnormen, og som ligger nær en standard.

Basert på resultatene av de språklige variablene i denne undersøkelsen og det informantene sier om eget talemål og omkringliggende talemål, virker det som om Ålgård-dialekten har forholdsvis høy status på Ålgård. De få språkendringene vi ser, er det ikke mulig å identifisere om kommer fra en standard eller fra dialektene i de nærliggende byene i regionen, ettersom trekkene som brer seg finnes i begge kildene. Det jeg likevel *kan* fastslå, er at det personlige pronomenet *eg* ikke kommer fra en standard, og neppe fra nynorskpåvirkning, men at det er et urbaniseringstrekk fra regionen. Både Time (1973) og Sandvik (1979) spår at /æ:/ og /e:/ vil sammenfalle i jærdialekten, men foreløpig vil jeg si at /æ:/ står sterkt i Ålgård-dialekten i mitt informantutvalg.

6.7 Ålgård – et diffust eller et fokusert språksamfunn?

Funnene i min forskning viser at talemålet til ungdommene individuelt er relativt *fokusert*. Fokuserte språksamfunn er språklig homogene og med lite lingvistisk variasjon. Dette funnet er svært interessant fordi språktilstanden i lokalmiljøer som ligner Ålgård beskrives som *diffus*, som betyr flere konkurrerende normer og stor lingvistisk variasjon (Mæhlum et al., 2008, s. 94) (jf. 2.4.1). Resultatene fra de språklige variablene viser en forholdsvis stor grad av *homogenitet*, men ikke så mye som det Randi Maudal (2021) sin forskning av talemålet i Maudal, viser. Også Trond Salte (2022) sin forskning på Bryne-dialekten, viser et språksamfunn som er forholdsvis fokusert. Dermed er forestillingen om den diffuse språksituasjonen i Norge utfordret av både Maudal, Salte og meg selv. Disse forskningsbidragene *kan* være med på å nyansere det mytiske bilde av den diffuse situasjonen Mæhlum (2008, s. 94), Mæhlum & Røynealand (2012, s. 126) og (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 26) presenterer.

Vi ser i min forskning at Ålgård-dialekten holder seg forholdsvis godt, men vi ser også at noen nye former trenger seg på, særlig hos jentene. Vi kan ikke se bort fra at de nye formene, som for eksempel at /he:/ blir til /ha:r/ og /kjæ:me/ blir til /kome/ (variabel 9, omlyd i presens av verb), gradvis *kan* presse ut de tradisjonelle formene i dialekten. Det er likevel slik at informantene, i stor utstrekning, beholder de tradisjonelle formene i språket. Språklige variabler som æ-fonemet, infinitivsending på -a, lenisering av plosiver og gjennomført r-bortfall i hankjønns- og hunkjønnsord i ubestemt form flertall viser stor grad av *homogenitet*, mens andre variabler viser mer variasjon. Jentenes situasjon, spesielt Eli, tenderer mot en noe mer *diffus* språksituasjon, men jeg vil likevel si at samlet sett viser denne forskningen at Ålgård-dialekten er relativt *fokusert*.

6.8 Hvorfor har Eli flere nyere former i talemålet enn de andre?

I kap. 5, presentasjon av funn, så vi at Eli er den med flest nye språktrekk i talemålet sitt. Hun er selv bevisst på at hun snakker mer likt Sandnes-dialekten og at hun akkomoderer i ulike sammenhenger. Jeg ble nysgjerrig på hva som kan være årsakene til det og vil diskutere det her.

Kjønn som sosial faktor i sosiolingvistiske undersøkelser har jeg skrevet om tidligere i dette kapitlet (jf. 6.3.1) og går derfor videre til neste interessante diskusjonstema, holdning til egen dialekt. Eli identifiserer talemålet sitt mer med Sandnes og Stavanger enn dialektene på Sør-Jæren og forteller at hun er stolt av dialekten sin. I tillegg er hun klar over at hun kommer til å akkomodere når hun begynner på videregående skole i Sandnes. Her kan vi kanskje se en sammenheng mellom holdningen til egen dialekt og bruken av tradisjonelle former. Det at Eli sier at Sandnes-dialekten er «finere», kan indikere at hun syns Ålgård-dialekten er mindre fin, og at hun ser opp til bymålet og ønsker å snakke slik selv. Hun syns i tillegg det er «rart» å høre Ålgård-dialekten på TV og radio og viser kanskje med dette en større avstand til den tradisjonelle dialekten. Et eksempel er at hun varierer mellom å bruke det tradisjonelle æ-fonemet og det lange e-fonemet i ord som for eksempel /æ:g/ og /e:g/, /væ:r/ og /ve:r/. Det lange e-fonemet er et språktrekk vi finner i store deler av Stavanger-regionen. Hun er ikke opptatt av å vise avstand til byene i nærheten, slik guttene gjerne gjør. Det er heller slik at hun viser en større nærhet til byen og «lengter» etter bylivet.

Eli liker å handle i byene Sandnes og Stavanger og har derfor kanskje flere språkmøter med mennesker hun treffer i disse byene. Det kan tenkes at hun akkomoderer som følge av dette, i «her og nå situasjoner», men også at påvirkningen har «satt seg» og blitt en del av hennes naturlige talemål. I tillegg har Eli mange språkmøter gjennom hyppig bruk av mobil og sosiale medier. Hun er aktiv på TikTok og Snapchat som kan være ytre drivkrefter for språkpåvirkning

(jf. 3.4.2). Hun bruker monoftonger i ord som *grøt* og *høst*, hun utjevner de segmenterte konsonantforbindelsene og bruker ikke omlyd i presens av verb. Det er også registrert en realisering av ubestemt artikkel *en* der det tradisjonelt sett brukes *ei*. I tillegg gjorde jeg funn av enkeltord i samtaleintervjuet som framstår som nyere språktrekk. Noen eksempler på det er *fikk* (tradisjonelt *fekk*), *bodd* (*budd*) *gjør* (*gjer*), *mye* (*møje*) og *se* (*sjå*). Språkendringene hennes går i en retning som blir snakket i byene Sandnes og Stavanger, men dette er også språktrekk som kan samsvare med et standardtalemål og med bokmål (jf. 3.4 og 3.4.1, samt 3.5). Et godt eksempel på det er at hun ikke har omlyd i presens av verb. Hun sier *har* der tradisjonell form er *he*. Dette fører til formlighet med talemålet i Sandnes og Stavanger. Jeg vet ikke noe om språket til vennene hennes, men det er en sannsynlighet for at noen av disse snakker Sandnesdialekt da det er en del tilflytting fra Sandnes til Ålgård. Det *kan* derfor tenkes at nivelleringen skjer gjennom den daglige språkkontakten hun har med venner, men dette blir spekulasjoner fra min side og ikke noe jeg har vitenskapelig belegg for å si.

Selv om Eli bruker en del nyere former i talemålet sitt, er det likevel slik at hun i stor grad snakker tradisjonelt. Samlet sett ser vi at dialekten på Ålgård er et eksempel på et relativt fokusert talemål der den tradisjonelle dialekten står forholdsvis sterkt midt i all språklig endring en ser ellers i store deler av landet.

7 AVSLUTNING

Reisen «hjem» til Gjesdal kommune og Ålgård er slutt. Den har gitt meg interessante og overraskende svar, og jeg skal i det følgende forsøke å svare på de to problemstillingene for oppgaven:

1. Hva er språksituasjonen blant ungdom på Ålgård i dag sammenlignet med eldre språkbrukere?

I sammenligningen av talemålet til de eldre informantene og de yngre informantene, er språkendringene forholdsvis få. Dette resultatet var overraskende, ettersom jeg hadde forventet å finne mindre bruk av den tradisjonelle dialekten blant de unge på grunn av den omfattende urbaniseringen av Ålgård. Vi har likevel sett at det skjer en språklig *nivellering* der *noen* av de tradisjonelle trekkene slipes ned eller forsvinner i dialekten. Det er jentene som har flest nye språktrekk, mens guttene i større grad beholder de tradisjonelle formene. Samlet sett er språksituasjonen slik at den tradisjonelle dialekten bevares i stor grad.

2. Hvilke faktorer kan ha betydning for at språksituasjonen er slik?

I drøftingskapitlet har vi sett at det er flere faktorer som kan være med å forklare hvorfor dialekten på Ålgård er så pass tradisjonell som den er. Vi har sett at en forklaring er den sterke *identiteten* ungdommene har til Ålgård. De er stolte av hjemstedet sitt og snakker positivt om det. I tillegg viser, særlig guttene, *naboopposisjon* til byene på Nord-Jæren. De gir uttrykk for å identifisere seg mer med talemålet på Sør-Jæren, det gjelder også Kari. Andre forklaringsfaktorer er det *tette sosiale nettverket* til Ola, Lars og Kari. I fritida oppholder de seg mye hjemme med familien eller er med venner fra Ålgård. Det kan føre til at språket holder seg forholdsvis stabilt. En annen viktig forklaringsfaktor er at ungdommene, spesielt guttene, har typiske trekk fra *personlighetstypen homo domesticus*. Det samme gjelder Kari, men hun har også flere trekk fra personlighetstypen *homo dynamicus*. Vi finner en sammenheng mellom de tradisjonelle språkformene hos den enkelte og en hjemmekjær og topostatisk livsorientering, slik også Skjekkeland fant i sin studie av talespråket til ungdom i Kvinesdal (jf. 3.3.4).

Selv om funnene mine viser en relativt tradisjonell dialektbruk blant de unge, er det også slik at en av informantene peker seg ut med flere nye språktrekk som går i retning av Sandnes-dialekten eller en *standard*. Jeg har drøftet flere faktorer som kan være med å forklare dette. Eli viser ikke tegn til *naboopposisjon*, snarere tvert imot. Hun liker godt å oppholde seg i Sandnes og Stavanger og handler helst bare der. Hennes *hyppige språkkontakt* med disse språksamfunnene kan føre til en *tilpasning*. I tillegg er hun svært aktiv på *sosiale medier* som

kanskje kan ha betydning for bruken av språktrekk som ligner på standarden. En siste viktig faktor er at hun har flest trekk fra *personlighetstypen homo dynamicus*. Her finner vi en sammenheng mellom de nye språktrekkene og en utovervendt livsorientering.

Til slutt er det også viktig å påpeke at det faktisk er noen språktrekk som er borte fra de eldre til de yngre informantene. Vi har sett at *affrikat* og *palatalisering av velarer* er ute av talemålet til de unge. I tillegg kan det se ut til at *segmenterte konsonantforbindelser* er på vei ut. Endringene kan være et resultat av at talemålet på Ålgård har hyppig kontakt med andre talemål, og at markerte språktrekk slipes vekk nettopp fordi de er for markerte sammenlignet med talemål i nærheten. Dette samsvarer også med annen forskning (jf. 6.7). I tillegg kan det være et resultat av språklig forenkling (jf. 6.2).

Tittelen på oppgaven «Bygdebyen Ålgård - fra jærmål til bymål?» er formulert som et spørsmål, og jeg kan med ganske stor sikkerhet svare *nei* på det spørsmålet. Ungdommene i min undersøkelse snakker i stor grad en dialekt som samsvarer med jærmålet i sør, ikke med bymålet i nord.

7.1 Ideer til videre forskning

Jeg sa innledningsvis at det er gjort få undersøkelser på talemålet i Gjesdal kommune. Nå er det det gjort litt mer, men det er fortsatt mye som er ugjort av språkforskning i kommunen. I et område med så stor vekst, vil mye skje og kan bli forsket på. Jeg vil i dette underkapitlet skissere noen mulige oppgaver, men det finnes selvsagt mange flere.

Det hadde vært svært interessant å følge ungdommene fra min forskning og undersøke språket deres etter videregående skole. Har språket endret seg etter tre år på skole i en annen by? Hva er bevart, og hva har eventuelt endret seg? Her kunne man også sammenligne språk og personlighet igjen og undersøkt om en personlighetsendring hadde noe å si for den språklige atferden hos den enkelte.

For å få mer innsyn i språksamfunnet som helhet, kunne det vært interessant å gjennomføre en kvantitativ, nettbasert undersøkelse om talemålet på Ålgård. Da kunne man studert språket til både innflytterne og de som er født og oppvokst på Ålgård. Vil det for eksempel være slik at den tradisjonelle dialekten fortsatt er dominerende, eller er Ålgård-dialekten i større grad påvirket av Sandnes-dialekten? Man kunne også studert talemålet til bare innflytterne, og forsket på om de for eksempel legger av seg sin dialekt og tar til seg lokale særtrekk? Eller vil dialekten være relativt upåvirket av Ålgård-dialekten? Det vil blant annet kunne si noe om prestisjeforholdene mellom varietetene.

Jeg håper at noen tar utfordringen og arbeider videre med talemålet på Ålgård eller et annet sted i Gjesdal kommune.

LITTERATURLISTE

- Akselberg, G. (2006). Horisontalistar versus vertikalistar. Om ulike tolkingar av talespråklege endringsprosessar i Noreg. I *Målbryting* (s. 133–150). <https://doi.org/10.7557/17.4794>
- Alsos, K. (2016). *Genus i tromsødialekten. En komparativ sosiolingvistisk undersøkelse fra to områder i byen*. [Master thesis, UiT Norges arktiske universitet].
<https://munin.uit.no/handle/10037/9721>
- Alsvik, J. (1989). *Gjesdal bygdebok*. Gjesdal kommune.
- Bjørheim, Ila. (2021, februar 8). *By-debatt på Ålgård: – Skivebom, fjolleri og unødig tidsbruk*. aftenbladet.no. <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/Lnj1kR/by-debatt-paa-aalgaard-skivebom-fjolleri-og-unoedig-tidsbruk>
- Busterud, G., Lohndal, T., Rodina, Y., & Westergaard, M. (2020). Hvor mange genus er det i Trondheims-dialekten? 1-36. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2730797>
- Dalsegg, T. (u.å.). *Hele Gjesdal—Gjesdal kommune*. Hentet 26. september 2022, fra <https://www.gjesdal.kommune.no/aktuelt/hele-gjesdal.525534.aspx>
- Forskrift om grenseregulering, Bjerkreim, Høle, Forsand og Gjestal kommuner, Rogaland—Lovdata*. (1964). lovdata.no. <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/1964-06-26-6>
- Gabrielsen, F. (1984). Eg eller je?: Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger. I *Norbok*. Novus. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2008061001021
- Hansen, T., Stette, G., & Myren, S. K. (2021). Videospiller. I *Store norske leksikon*.
<http://snl.no/videospiller>
- Hognestad, J. K. (2019). Språk i småbyen: Varietet og variasjon. I *Maal og Minne* (2019. utg., s. 1–30). Novus forlag.
- Håland, K. (2022, november 22). (+) *Bør Ålgård bli by? Spørsmålet skal nok en gang på agendaen*. Gjesdalbuen. <https://www.gbnnett.no/5-102-397544>

- Hårstad, S., Lohndal, T., & Mæhlum, B. (2017). *Innganger til språkvitenskap: Teori, metode og faghistorie*. Cappelen Damm akademisk.
- Hårstad, S., Mæhlum, B., & Ommeren, R. van. (2021). *Blikk for språk: Sosiokulturelle perspektiver på norsk språkvirkelighet* (1. utgave). Cappelen Damm akademisk.
- Hårstad, S., & Opsahl, T. (2013). *Språk i byen: Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge*. Fakkbokforl.
- Ims, C. S. (2010). Sandnes i skyggen av Stavanger: En sosiolingvistisk undersøkelse av Sandnes-mål med utgangspunkt i utvalgte språklige variabler [Master thesis, Universitetet i Agder, University of Agder]. I 197 s. <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/handle/11250/139375>
- Jacobsen, D. I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Johannessen, J. T. (2020). Talemåsendringer i Stavanger i dag – En sosiolingvistisk undersøkelse av yngre talere av stavangersk [Master thesis, University of Stavanger, Norway]. I 177. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2683667>
- Kartverket. (u.å.). *Norgeskart* [Map]. Hentet 9. september 2022, fra <https://norgeskart.no/#!?project=norgeskart&layers=1002&zoom=11&lat=6549110.62&lon=-26914.84&sok=%C3%85lg%C3%A5rd&markerLat=6549955.549383879&markerLon=-28086.36835816782&p=searchOptionsPanel>
- Kommunefakta*. (u.å.). SSB. Hentet 21. september 2022, fra <https://www.ssb.no/kommunefakta/kommune>
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns* (Repr). University of Pennsylvania Press.
- Lødrup, H. (2011). Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og Minne*, 103(2), Artikkel 2. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/330>
- Maudal, R. (2021). *Målet i Maudal: Ei sosiolingvistisk undersøkning av språksituasjonen i ei lita bygd i ei stor verd* [Master thesis, uis]. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2779090>
- Mæhlum, B. (2009). *Standardtalemål? Naturligvis!* 7–26.

- Mæhlum, B., Akselberg, G., Røynealand, U., & Sandøy, H. (2008). *Språkmøte innføring i sociolingvistikk* (2. utgave, 7. opplag). Cappelen Damm Akademisk.
- Mæhlum, B., & Røynealand, U. (2012). *Det norske dialektlandskapet: Innføring i studiet av dialekter*. Cappelen Damm.
- Mårdalen, I. (2019, oktober 28). *Nordmenn på flyttefot: Her er kommunene vi flytter fra og til*.
<https://forskning.no/demografi-samfunnsgeografi-samfunnskunnskap/nordmenn-pa-flyttefot-her-er-kommunene-vi-flytter-fra-og-til/1577827>
- Norconsult. (2022). *Ålgårdbanen—Fremtidig status i det nasjonale jernbanenettet*. Jernbanedirektoratet.
<https://www.jernbanedirektoratet.no/contentassets/3c0e1dc0ebaf477a826fb9185ac3c7e5/rapport-algardbanen-v2.pdf>
- Nordås, H. (1989). *Gjesdal bygdebok*. Gjesdal kommune.
- Om Norgesdokumentasjon—Krigsminne*. (u.å.). Hentet 12. oktober 2022, fra
<http://krigsminne.memoar.no/forteljarane/om-norgesdokumentasjon>
- Rasmussen, G. (2002). *Sandnesmålet—Finst det? Ei sociolingvistisk gransking av utviklinga i talemålet på Sandnes* [Master thesis]. Universitetet i Bergen.
- Røsstad, R. (2009). *Den vanskelege empirien: Egdske endringar og mange moglegheiter*. 121–131.
- Salte, T. (2022). «... ikkje for breitt, men ikkje for pent heller»: *Ei sociolingvistisk gransking av yngre talemål på Bryne* [Master thesis, uis]. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/3002314>
- Sandve, Ø. (2022). *Er oljen den nye oljå? Ei undersøking av grammatisk hokjønn i Stavanger* [Master thesis, The University of Bergen]. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/3022420>
- Sandvik, O. H. (1979). Talemål i Rogaland: I går, i dag og i morgon : om uttale, bøyning og ordtilfang i Rogalands-målet. I *Norbok*. Rogalandsforskning. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2011062805014
- Sandøy, A. H. (2009). *Standardtalemål? Ja, men ...!* 27–47.

Sandøy, H. (1993). *Talemål*. Novus.

Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør | Sikt. (u.å.). Hentet 12. januar 2023, fra

<https://sikt.no/>

Skjekkeland, M. (1997). *Dei norske dialektane: Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*.

Høyskoleforlaget.

Skjekkeland, M. (2005). *Dialektar i Noreg: Tradisjon og fornying*. Høyskoleforl.

Skjekkeland, M. (2009). *Språk og samfunn i endring: Ein studie av tilhøvet mellom lokal identitet og*

talemålsutvikling. Novus.

Skjekkeland, M. (2012). *Språk og kultur: Vegar inn i det norske språksamfunnet*. Portal.

Stjernholm, K. (2013). *Stedet velger ikke lenger deg, du velger et sted. Tre artikler om språk i Oslo*.

[[Doctoral thesis], Oslo]. [https://www.uio.no/om/samarbeid/samfunn-og-](https://www.uio.no/om/samarbeid/samfunn-og-naringsliv/kunnskap-oslo/karine_stjernholm.pdf)

[naringsliv/kunnskap-oslo/karine_stjernholm.pdf](https://www.uio.no/om/samarbeid/samfunn-og-naringsliv/kunnskap-oslo/karine_stjernholm.pdf)

Sveen, G. (2021, februar 25). *Gir tommelen opp for Ålgård som by, ikke for Kvernaland/Orstad*.

[aftenbladet.no. https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/mB8OK1/gir-tommelen-opp-for-](https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/mB8OK1/gir-tommelen-opp-for-aalgaard-som-by-ikke-for-kvernaland-orstad)

[aalgaard-som-by-ikke-for-kvernaland-orstad](https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/mB8OK1/gir-tommelen-opp-for-aalgaard-som-by-ikke-for-kvernaland-orstad)

Tettsteders befolkning og areal. (u.å.). SSB. Hentet 5. oktober 2022, fra

<https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/tettsteders-befolkning-og-areal>

Thorsnæs, G., Lauritzen, P. R., Amoriza, S. E. de, & Allkunne. (2022). Gjesdal. I *Store norske leksikon*.

<http://snl.no/Gjesdal>

Time, T. (1973). *Jærmål: Bygde- og sentrumsmål hjå eldre og yngre i Time* [Master thesis].

Univeristetet i Bergen.

Torp, A., & Vikør, L. S. (2014). *Hovuddrag i norsk språkhistorie* (4. utgave). Gyldendal akademisk.

Trudgill, P. (1986). *Dialects in contact*. Oxford: Basil Blackwell.

Trudgill, P. (2011). *Sociolinguistic typology: Social determinants of linguistic complexity*. Oxford

University Press.

Ulset, K. A. V. (2002). *Urbanisering som forklaingsfaktor i talemålsutviklingen*. 6, 201–216.

Voll, I. M. R. (u.å.). *Fakta om Gjesdal—Gjesdal kommune*. Hentet 21. september 2022, fra

<https://www.gjesdal.kommune.no/tjenester/politikk-og-administrasjon/administrasjon/om-gjesdal/>

Westergaard, M., & Rodina, Y. (2016). Hvor mange genus er det i Tromsø-dialekten? *Maal og Minne*,

108(2), Artikkel 2. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/1329>

Aasen, K. N. (2011). *Stavanger-dialekten 30 år etter* [Master thesis]. Universitetet i Bergen.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i et forskningsprosjekt om talemålet på Ålgård?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke talemålet til unge mennesker på Ålgård. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet er en del av masterstudiet mitt ved Universitetet i Stavanger, Institutt for kultur- og språkvitenskap. Formålet er å få innsikt i talemålet til ungdom på Ålgård.

Siden du er en ungdom som er oppvokst på Ålgård, vil jeg gjerne invitere deg til å delta i prosjektet.

I en samtale vil jeg først snakke med deg om dine interesser, om skolen din, om framtidsplaner, mediebruk, ditt forhold til hjemstedet osv. Jeg vil også vise deg noen bilder som vi kan snakke om. Samtalen blir tatt opp for at jeg skal kunne få med meg alt som blir sagt. Dersom dine foresatte ønsker det, kan de be meg om å få se hvilke spørsmål jeg har tenkt å stille.

Hva skjer med opplysningene dine når forskningsprosjektet er avsluttet?

Opplysningene blir anonymisert når prosjektet er avsluttet/oppgaven godkjent, noe som etter planen er 01.08.2023. Etter prosjektslutt blir personopplysninger og opptak lagret på en sikker måte ved Universitetet i Stavanger. Personopplysningene skal lagres permanent for å kunne brukes til språkforskningsformål, og den som er ansvarlig for databasen ved UiS, vil kunne gi tilgang til metadata etter forespørsel fra andre forskere. Dersom du ikke samtykker til at personopplysningen blir lagret på sikker måte ved Universitetet i Stavanger, blir de slettet permanent.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålet vi har fortalt om i dette brevet og i samsvar med personvernregelverket.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Du har rett til å få innsyn i personopplysninger som er registrert om deg, få rettet personopplysninger, få ulevert en kopi av personopplysningene og sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av personopplysningene dine. Siden du er under 18 år, er det dine foresatte som eventuelt må gjøre dette sammen med deg. Når du har fylt 18 år, kan du gjøre dette selv.

Alle opplysninger om deg er basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvis du har spørsmål til prosjektet, eller ønsker å benytte deg av rettighetene dine, ta kontakt med:

- Prosjektansvarlig og veileder, Jan Kristian Hognestad, på e-post jan.k.hognestad@uis.no eller på tlf. 90086381
- Masterstudent, Gunn Vassbø Rovik, gv.rovik@stud.uis.no eller på tlf. 93268860
- Personvernombud, Rolf Jegervatn, personvernombud@uis.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Prosjektet vil etter planen avsluttes sommeren 2023.

Med vennlig hilsen

Gunn Vassbø Rovik
Masterstudent

Jan Kristian Hognestad
Veileder

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet om talemålet på Ålgård, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at mine personopplysninger blir lagret etter prosjektslutt, slik at de senere kan brukes i forskningssammenheng
- at lydopptakene blir lagret etter prosjektslutt, slik at de senere kan brukes i forskningssammenheng

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet sommeren 2023.

Dato:Underskrift:

Underskrift foresatte:

INTERVJUGUIDE

DEL 1

1. Oppvekst

- Hvordan har det vært å vokse opp på Ålgård? Kan du beskrive oppveksten din?
- Hvilke aktiviteter deltok du på da du var liten?
- Hva har forandret seg på Ålgård siden du var barn?

2. Interesser

- Hvilke fritidsinteresser har du nå?
- Hva liker du å gjøre i helgene?
- Hvilken musikk hører du på/ liker du?
- Hvilke serier eller filmer ser du på? Hvorfor liker du denne serien/filmen?
- Hvilken interesse har du for å være på sosiale medier?
- Spiller (gamer) du? Snakker du med andre også da?

3. Skole og framtidsplaner

- Hvordan er det å gå på GUS? Kan du beskrive skolehverdagen på GUS?
- Hva er ditt favorittfag?
- Hva er dine utdanningsplaner?
- Hva er dine planer for framtida?

4. Miljø

- Hva liker du best med å bo på Ålgård?
- Savner du noe?
- Hvis du skal handle klær eller andre ting til deg selv, hvor går du da?
- Hva er det beste og verste med å bo på Ålgård?

5. Bygd og by

- Burde Ålgård fått bystatus? Hvorfor/hvorfor ikke? Kan du beskrive Ålgård?
- Hva synes du om Ålgård sentrum?
- Er du stolt av å være fra Ålgård?
- Hvilket forhold har du til bygdene omkring Ålgård?
- Har du venner fra de nærliggende bygdene?
- Hvilken nærliggende by besøker du oftest? Hvorfor?
- Kommer du til å bo på Ålgård når du blir voksen?
- Pendler foreldrene dine eller jobber de her i kommunen?

6. Reise

- Hvor har du vært på reise i det siste?
- Hva opplevde du der?
- Hvilke reiseplaner har du for framtida? Noen destinasjoner du drømmer om?

DEL 2 – Bildetest

DEL 3

7. Språk og holdninger til språk

- Ser du på talemålet på Ålgård som noe annerledes enn bygdene rundt? Annerledes enn byen?
- Hva tenker du når du hører din dialekt på TV eller radio?
- Snakker du annerledes enn dine foreldre og besteforeldre?
- Snakker du annerledes til dine foreldre/besteforeldre?
- Er det vanlig å endre på dialekten sin? I hvilke situasjoner gjør man i så fall det?
- Synes du noen talemål er finere enn andre?
- Tror du at du kommer til å endre dialekten din når du skal gå på skole et annet sted?

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven er en sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet på Ålgård. Formålet med oppgaven har vært å finne ut hvordan det står til med talemålet til de unge, og hvilke faktorer som kunne ha betydning for at språksituasjonen er slik den er. Materialet for undersøkelsen er videointervju fra 1999 av eldre informanter. Disse informantene fungerer som referansemateriale i avhandlingen min. Det nye materialet er samlet inn av meg der jeg gjennomfører en bildetest og samtaleintervju med fire ungdommer, to gutter og to jenter. Et mål har vært å lage en skisse av den tradisjonelle dialekten for så å sammenligne denne med funnene fra undersøkelsen av talemålet til ungdommene. Et annet mål med intervjuene har vært å forstå hvilke faktorer som kunne ha betydning for språksituasjonen ved at jeg blant annet undersøkte sammenhengen mellom graden av lokal identitet og lokal tilhørighet på den ene siden, og språklig atferd på den andre siden.

Resultatet viser at de fire ungdommene på Ålgård har et talemål som er forholdsvis tradisjonelt. Talemålet holder fast ved de jærsk formene og knytter seg derfor til talemålene på Sør-Jæren. Det er likevel slik at det skjer en *nivellering* der noen av de markerte trekkene slipes ned eller blir borte. Eksempler på språktrekk som er borte er affrikat og palatalisering av velare plosiver. Undersøkelsen indikerer også at jentene har flest nye språktrekk og at guttene har en mer tradisjonell språkdrakt.

Faktorer som kan virke *språkbevarende* er den sterke *identiteten* ungdommene har til Ålgård og den «hjemmekjære» personlighetstypen *homo domesticus*. Informantene er stolte av hjemstedet og dialekten sin og bruker mye av tida si på Ålgård. Spesielt guttene viser *naboopposisjon* mot nabobyen Sandnes og viser med språket sitt at de har en større tilhørighet til Sør-Jæren. I tillegg ser det ut til at ungdommene har forholdsvis *tette nettverk* ved at de oppholder seg mye hjemme med familien eller med venner fra Ålgård, en faktor som også fungerer språkbevarende.